

Sprog i Norden

1979

Elin Bøjsen

Sprog i Norden 1979

*Årsskrift for de nordiske sprognævn
og Nordisk Sprogsekretariat*

Redaktion:

Henrik Galberg Jacobsen (Danmark), Mikael Reuter (Finland),
Ståle Løland (Norge), Catharina Grünbaum (Sverige)

**UDGIVET AF
DANSK SPROGNÆVN**

I kommission hos
**GYLDENDALSKE BOGHANDEL
NORDISK FORLAG A.S.
KØBENHAVN 1979**

Denne bog er også udgivet i Norge og Sverige,
i begge lande under titlen *Språk i Norden 1979*

© Dansk Sprognævn

Berlings, Lund 1979
ISBN 87-01-96922-6

Innhold

Om språkvårdens prinsipper, av <i>Sture Allén</i>	5
Prinsipper för Svenska språknämndens rådgivningsarbeite, av <i>Bertil Molde</i>	17
Språkvården, samhället och politiken, av <i>Esko Koivusalo</i>	22
Normering och argumentering i finsk språkvård, av <i>Terho Itkonen</i>	26
Prinsipper for Norsk språkråds rådgivningsarbeid, av <i>Arnold Thoresen</i>	28
Prinsipperne for Dansk Sprognævns rådgivning	34
De eksplicitte præmisser i Dansk Sprognævns rådgivning, af <i>Henrik Galberg Jacobsen</i>	34
Argumenter i konflikt, af <i>Erik Hansen</i>	47
Det nordiske argument i Dansk Sprognævns rådgivning, af <i>Allan Karker</i>	57
Det nordiska argumentet i Svenska språknämndens rådgivning, av <i>Catharina Grünbaum</i>	66
Det nordiska argumentet i finlandssvensk språkrådgivning, av <i>Mikael Reuter</i>	79
Språksamarbeid i Norden 1978, av <i>Ståle Løland</i>	81
Samarbejde mellem modersmålslærerforeningerne i Norden, af <i>Lise Ettrup</i> og <i>Inger Madsen</i>	91
Nyere litteratur av interesse for språkrøktsarbeidet	97
Publikasjoner fra språknemndene	97
Danmark, af <i>Else Bojsen</i>	99
Finland, av <i>Mikael Reuter</i>	107
Norge, av <i>Arnold Dalen</i> , <i>Jan Ragnar Hagland</i> , <i>Alfred Jakobsen</i> , <i>Ståle Løland</i> og <i>Jarle Rønhovd</i>	109
Sverige, av <i>Ulla Clausén</i> , <i>Catharina Grünbaum</i> , <i>Bertil Molde</i> och <i>Per A. Pettersson</i>	131

Noen nyere ordbøker og ordlister	142
Danmark	142
Finland	145
Norge	147
Sverige	149
Om forfatterne	152
Register til Språk i Norden 1970—79	154

Om språkvårdens principer

Av *Sture Allén*

Vid det nordiska språkmötet i Helsingfors 1975 tog jag upp frågan om inte språkmötena borde behandla språkvårdens teoretiska och principiella grundfrågor. Förslaget fick stöd av bland andra Erik Hansen. Vid det följande språkmötet i Húsavík på Island beslöts att principfrågorna skulle bli en huvudpunkt vid språkmötet 1977 i Trondheim, vilket också blev fallet. Vid detta möte framlade Erik Hansen, Henrik Galberg Jacobsen och Allan Karker material och resultat beträffande den danska språknämndens rådgivningsarbete. I ett inlägg i den följande diskussionen angav jag i åtta punkter några viktiga principfrågor för att understryka, att vi hade åtskilligt kvar att diskutera. Det överenskoms att de principiella frågorna skulle bli huvudämnet också vid det 25:e nordiska språkmötet i Visby 1978.

I den översikt som jag nu presenterar är de nyssnämnda punkterna insatta tillsammans med annat stoff i en större ram. Jag gör naturligtvis inte anspråk på att täcka alla frågor. Det allmänna förhållningssätt som jag efterhand har kommit fram till vill jag emellertid försöka förmedla. Min avsikt är att kommentera tio olika aspekter på språkvårdens principer. Det är i detta sammanhang naturligt för mig att sammanfatta och vidareutveckla synpunkter som jag har fört fram i några av mina uppsatser i språkvårdsfrågor sedan 1964.

Förutsättningar

En grundförutsättning är det faktum att språknämnderna har vissa bestämda uppdrag. Svenska språknämndens stadgar är fastställda av regeringen. I ändamålsparagrafen står det att

nämnden har till uppgift att följa det svenska språkets utveckling i tal och skrift samt utöva en språkvårdande verksamhet. Det står också att nämnden skall verka för nordiskt samarbete på språkvårdens område i syfte att vidmakthålla och stärka den nordiska språkgemenskapen. Detta kan stå som exempel på hur en språknämnds uppdrag har formulerats.

Det måste också konstateras att det råder olika förhållanden i de olika länderna. Vi har exempelvis Finland med dess officiella tvåspråkighet och relationerna till rikssvenskan och sverigefinskan. Vi har Norge med dess speciella tvåspråkighet. Vi har Island med vad man kunde beteckna som en utpräglad enspråkighet (med visst tryck från amerikansk engelska). Vi har det samiska språkområdet som sträcker sig över nationsgränserna. Uppräkningen kunde fortsätta, men det sagda ger en tillräcklig antydning om komplexiteten.

Mångfalden får emellertid inte tillåtas att skymma de gemensamma problemen. Tvärtom bör vi dryfta grundfrågorna med utnyttjande av den stora och växlande erfarenhet som sålunda finns.

Mål

Enligt mitt synsätt har språkvården att beakta både språket och språkbrukarna. Språkvården bör sträva efter att bidra till att göra det berörda språket till ett smidigt och uttrycksfullt redskap i kommunikationen. Språkvården bör också sträva efter att hjälpa språkbrukarna att komma till insikt om de språkliga medlen och därigenom nå en bättre behärskning av dem.

Med smidighet menar jag bland annat störningsfrihet i den meningen att uppmärksamheten inte dras från innehållet till formen. Genomskinlighet i strukturen är en annan faktor.

Uttrycksfullheten gäller både den lexikaliska och den grammatiska behandlingen av språket. Den gäller också sådana ting som åskådlighet, exemplifiering och liknande. Den här punkten vetter åt konstnärernas umgänge med språket.

Med insikt menar jag bland annat att inte falla till föga för förföriskheterna i exempelvis kommersiellt, politiskt eller tek-

nologiskt språk. En höjd språklig medvetenhet borde kunna ge ett bättre grepp om både perception och produktion av språk. Från en synpunkt sett är detta en språksocial inriktning.

Område

Först konstaterar vi att fiktionslitteraturen naturligtvis faller utanför språkvårdens verksamhetsområde. Det centrala är allmänspråket i övrigt. Som så ofta när det gäller mänskliga aktiviteter är det svårt att ge en skarp definition. Låt oss här framför allt se allmänspråket i relation till fackspråk och notera, att det medger kommunikation över yrkesgränserna.

Fackspråk däremot hänför sig just till yrkeskategorier. I terminologiorganens fall rör det sig om auktorisering av en speciell vokabulär. Självfallet finns det emellertid också spontant fackspråk. På allmänspråkets vägnar har språknämnderna viktiga intressen att bevaka även när det gäller fackspråk.

Motiveringar för språkvård

Språkvård kan motiveras och har motiverats på åtskilliga sätt. Jag betecknar en första grupp som språkvetenskapliga motiveringar, därför att de har förts fram och debatterats i språkvetenskapliga kretsar. Direkt inriktning på det språkliga mediet har purismen, vars syfte är att slå vakt om ett i viss etymologisk mening renare språk. Purismen har en del gemensamt med den historiska skolan, som ställer upp äldre språkskeden som mönster. En annan språkvetenskaplig motivering inbegriper även avsändaren. Man vill värna om språkbruket. Ytterligare en annan inriktning tar sikte också på mottagaren. Det samlande begreppet är ändamålsenlighet. Det som är bra för både avsändaren och mottagaren är funktionellt. I viss mån kan man jämföra med vad som i Ferguson 1977 kallas *efficiency*. Detta är dock ett vidare begrepp, som också omfattar olika praktiska åtgärder.

Bakom auktorisering och standardisering av fackspråkliga uttryck ligger en yrkesmässig motivering. Den precisering som eftersträvas har till syfte att höja effektiviteten i yrkeslivet.

Politiska motiveringar har blivit mera framträdande än tidigare. Det ligger nära till hands att ställa upp det demokratiska idealet också för språkvården (se Dahlstedt 1977). Honnörsord som jämlikhet och tolerans kommer i förgrunden. På svenskt regeringshåll gäller intresset till mycket stor del myndigheternas språk. Man tillsätter språkkonsulter och vidtar andra åtgärder för att förbättra förståeligheten. En annan politisk motivering samlas kring begreppet maktspråk. Skrivelser från myndigheterna uppfattas till synes generellt som utslag av förtryck, åtminstone i den mest utpräglade formen av denna åsikt. Till gruppen politiska motiveringar för jag också sådana nationella strävanden som syftar till frigörelse från ett annat lands inflytande i politiskt, kulturellt och språkligt avseende. Också arbete på att bevara en befolkningsgrupps språk och kultur utan att syfta till nationell självständighet kan sägas höra hit.

På senare tid har man också kunnat iaktta en kommersiellt motiverad språkvård. Det tydligaste exemplet är det svenska postverkets kampanj *Skriv som du talar*. Slagordet är olyckligt valt, men syftet är i och för sig gott: att stimulera språkbrukarna att skriva enklare. Skriver de enklare, kan de antas skriva oftare och därigenom öka postverkets intäkter.

I anslutning till vad jag sade om språkvårdens mål vill jag också ange en i vidare mening humanistisk motivering för språkvård. Jag tänker då inte på vad som ibland lite diffust kallas de humanistiska värdena utan på ett intresse för medmänniskorna i språkgemenskapen och deras språkliga aktivitet. Tolerans med språkbrukares uttryckssätt anger inte den inställning jag avser. Drift med enskildas uttryckssätt ligger långt ifrån. Centralt blir just intresset för användningen av språket och för möjligheten till vidgning av registret.

Språkvårdens komponenter

Givetvis är stil en viktig komponent i språkvården, även om långt ifrån allt är stilfrågor (Allén 1966, 1968). Att det är angeläget att försöka förmedla en känsla för stillagen är fullt klart. Vi kan se detta som språkvårdens estetiska komponent. Uttryck kan vara bra från lexikalisk, grammatisk och logisk

synpunkt men dåliga från stilistisk. Jag tar ett känt fall av inbäddning som exempel: *Hela skogen, som björkarna, som gulnade, växte i, dog*. Normalt är detta skralt från stilistisk synpunkt — alldeles oavsett att korttidsminnets restriktioner också spelar in.

En annan av komponenterna gäller stringensen. Här är det fråga om den logiska aspekten, klarheten. Det är naturligt att språkvården avråder i fall som detta (efter Wellander): *Yemens invånarsiffra är nu uppe i två och en halv miljon, varav 70 000 är judar, som utvandrade för 2 300 år sedan*.

Den betydelsefullaste komponenten är enligt min mening otvivelaktigt den som rör strukturen. Här gäller det lexikon och grammatik i vid mening, språkets kärnområden.

Norm och språkbruk

Norm kan sägas vara ett system av språkregler som styr det sätt på vilket man uttrycker respektive förstår ett givet innehåll. Mina synpunkter tar mera sikte på arbete med en befintlig norm än på etablering av en norm, som fallet är exempelvis i en rad u-länder.

Vi har alla erfarenhet av olika normer. I grova drag kan vi se dem som motsvarigheter till olika roller i vår tillvaro. Vi har varierande normer inom familjen, bland vännerna, bland idrottskamraterna, i yrkeslivet, i den regionala språkgemenskapen, i den nationella språkgemenskapen osv. Det är viktigt att slå fast att de olika normerna har utvecklats för och fungerar för olika syften.

Det är inte språkvårdens uppgift att verka för en nivelering av dessa varierande normer med all deras språkliga och kulturella rikedom. Huvuduppgiften måste i stället vara att sätta in krafterna på den nationella normen. Vi behöver ett redskap för kommunikationen mellan invånarna i samhället. En norrbottning och en bohusläning måste kunna komma till tals med varandra. Detsamma gäller sociala grupperingar.

Vi behöver också en gemensam språkform som vi kan erbjuda dem som lär sig språket som främmande språk. Det är främst fråga om invandrare men även om svenskstuderande på

andra håll i världen. Lika litet som vi lär oss t.ex. Yorkshire-dialekt när vi läser engelska bör vi själva tillhandahålla en eller annan dialekt med begränsad räckvidd.

Det är också av grundläggande betydelse att kunna ta del av en gemensam fond av språkfäst erfarenhet och kunskap på livets olika områden utan att behöva forcera ett stort antal växlande språkformer. Jag syftar inte bara på faktamängder utan också på (skön)litterärt dokumenterad livserfarenhet.

Ulf Teleman har tagit upp normfrågan i en skrift om språkriktighet 1978. Han gör där i anslutning till Habermas offentlighetsteori en uppdelning i två normer: privat språk och offentligt språk. Här är det privata språket tänkt att vara det vardagliga språket och det offentliga språket det som ligger utanför privatsfären.

Genom en glidning i resonemanget gör emellertid Teleman en karakteristik av det icke-privata språket som i stort sett inskränker det till överhetens språk (s. 6): "Offentlighetens språk är alltså i hög grad envägskommunikationens och masskommunikationens språk. Sändaren talar eller skriver ofta inte ens å egna vägnar utan för en organisation, en grupp, en myndighet, staten eller samhället självt med stort S." Härigenom blir följande beskrivning möjlig (s. 6): "Det offentliga språket är därför det opersonliga språket. Vi letar där förgäves efter privatsfärens känslor, bilder, lukter eller smaker."

Teleman nämner själv att framställningen är starkt schematiserad och påpekar, att fackligt och politiskt aktiva arbetare överskrider privatsfären i sitt språkbruk (s. 5). I själva verket är schematiseringen kraftigare än så. Den övergripande normen är långt ifrån begränsad till det offentliga språket i inskränkt mening (motsvarande offentlig svenska hos Molde & Westman 1975). Tag som exempel från Sverige ett nummer av Aftonbladet eller Göteborgs-Posten, Ivar Lo-Johanssons Romanen om Måna eller Linnéa Fjällstedts Hungerpesten eller Henrik Tikkanens 30-åriga kriget, David H. Ingvars Rapport från hjärnan eller Åke Ortmarks De okända makthavarna. Exempler domineras inte av någon planläggningens opersonliga fyrkantighet.

Vad jag vill argumentera för är inte att den nuvarande riks-

omfattande normen i ett fall som svenskan är idealisk. Den är naturligtvis som alla andra normer präglad av sin tillkomst-historia. Och denna i sin tur är inte idealisk.

Det jag menar är att riksnormen har uttrycksmöjligheter av helt andra dimensioner än Teleman antyder. Jag menar också att den har goda utvecklingsmöjligheter. Det finns därför anledning att arbeta vidare med den i öppen och konstruktiv anda.

Relationen mellan norm och språkbruk är vidare av stort intresse. Man kan se en viss norm som en abstraktion ur motsvarande språkbruk. Normen kan inte förbli opåverkad av förändringar i bruket. Detta är den dynamiska aspekten på normen, ett mycket besvärligt problem för språkvården.

Samtidigt som språkvårdare måste vara snabbt ute när någonting händer, är det rimligt att de är något återhållsamma i sin bedömning av nyheter. En språklig nyhet kan inte utan vidare anses tillhöra normen. En betydelsefull diskussionspunkt är därför vilka riktlinjer man skall ha för värdering av nyheter i språkbruket. Jämför i detta sammanhang också Erik Hanssens diskussion 1975 av den hemliga premissen.

Argument

I min framställning av argumenten eller kriterierna inom språkvården kan jag gripa tillbaka på ett synsätt som jag först publicerade 1966 och sedan har återkommit till i några olika sammanhang. Jag räknar med två typer av kriterier: strukturvillkor och plusvärdesvillkor. Strukturvillkoren gäller anslutningen till den rådande normen. Plusvärdesvillkoren ställer kravet att den betraktade nyheten skall innebära en vinst av något slag för språket.

Jag har uppställt fem strukturvillkor. De rör uttal, stavning, böjning, bildning och icke störande sammanfall (homonymi). Strukturvillkoren skall uppfyllas obligatoriskt. Det är de som bevakar att språkets karaktär bevaras, och de är därför grundläggande. I denna modell är alltså normen i detta avseende explicit angiven.

När det gäller plusvärdesvillkoren har jag tyckt mig kunna

göra en reduktion till fyra huvudpunkter. Jag räknar med begreppsmässigt, internationellt, funktionellt och socialt plusvärde. Ett ord eller uttryck som betecknar en ny företeelse har naturligtvis ett begreppsmässigt plusvärde. En aktuell fråga är om motsvarigheten till engelska *viewdata* och liknande system skall heta *data-TV* (*datateve*), *datavision* eller något annat. De nämnda alternativen är naturligtvis jämställda i fråga om begreppsmässigt plusvärde.

Det internationella plusvärdets roll är en kardinalfråga för det nordiska samarbetet på språkvårdens område. Här strider ju ofta det rent nordiska kriteriet mot det i vidare mening internationella. Om vi i Sverige hade stannat för *fjärrsyn* i stället för *television* eller *TV*, hade vi gjort gemensam sak med Danmark och Norge (och Tyskland) men avlägsnat oss från England, Frankrike osv. I den mån det blir aktuellt att införliva nya internationella ord och uttryck, vilket varierar från fall till fall och från språk till språk, kunde Norden med fördel gå på en gemensam linje. Den internt nordiska aspekten återkommer jag till.

I det funktionella plusvärdet sammanfattar jag sådana egenskaper som ökad smidighet, tydlighet o.d. För att ta ett enkelt och välkänt exempel: det är naturligtvis funktionellt att kunna skilja på *massproduktion* 'produktion i massor' och *massa-produktion* 'produktion av massa'.

Det sociala plusvärdet är självfallet viktigt. Det är på den här punkten som samhällssynen avspeglas. Vi har fått en ganska lång rad statushöjande beteckningar av typen *lokalvårdare* i stället för *städerska*. Vi använder numera *lärare* också som beteckning för kvinnliga pedagoger. Hela den språkliga delen av könsrollsdebatten hör givetvis hit, t.ex. frågan om huruvida det allmänna pronomenet *man* skall ersättas och i så fall med *han* eller *hon*, *vederbörande* eller någonting annat. I det här sammanhanget bör vi väl notera, att nya språkliga etiketter knappast förändrar samhällsförhållandena i djupare mening. Men också om de bara gör temporär nytta, kan de vara berättigade.

Rekommendationer

I vissa fall visar de betraktade alternativens plusvärden på en bestämd rekommendation. Ett av alternativen har då fler plusvärden än de andra (plusvärdena viktas inte i detta resonemang). Från praktisk synpunkt har man i sådana fall ett bra läge.

Den modell jag antyder medger emellertid också att flera alternativ rekommenderas, nämligen om de har samma antal plusvärden. Detta ger bland annat möjlighet för synonymer att etablera sig. Efterhand kommer kanske ett val mellan dem att träffas i språkbruket. Modellen svarar här emot vad jag anser vara ett viktigt krav, nämligen att klargöra för rådfrågande att det kan finnas olika likvärdiga uttryckssätt, att inte alltid en sak är rätt och alla andra fel (se senast Allén i *Språkvård* 1978: 4).

Till rekommendationerna bör som jag ser det också fogas vad man kan kalla en varudeklaration. Vad jag menar är sådant som att informera om ett uttrycks stilvärde och dess konnotationer i politiskt, socialt osv. avseende när någon frågar om råd. Detta skulle i svenskans fall gälla exempelvis användningen av *dom* (pronomen), *teknokratiskt språk* (jämfört med *teknologiskt*, *tekniskt*) och uttryck som *det är upp till dig*.

Behov

En viktig förutsättning för en fungerande språkvård är en ganska omfattande forskning. Det krävs bland annat forskning rörande språkvårdsteori, språkssystem (lexikon och grammatik) och språkbruk. Språkvårdsteorin bör uppmärksammas av både språknämnderna och universiteten. När det gäller språkssystem och språkbruk är det i allt väsentligt universitetens forskning man har att stödja sig på.

Kodifiering av normen är också ett viktigt krav. Det gäller å ena sidan ordlistor och ordböcker, å andra sidan grammatiker. Både normativa och deskriptiva arbeten är behövliga. I detta sammanhang kan det vara på sin plats att erinra om det

problem som ligger i att även deskriptiva verk tenderar att uppfattas normativt.

Tillgång till stora aktuella språkmaterial är också ett viktigt behov. Konkordanser på mikrokort har visat sig vara ett värdefullt hjälpmedel. Det är numera även möjligt att med hjälp av dataterminaler ha direktaccess till en språkbank. En sådan kan i princip tillhandahålla språkmaterial och ge kvalitativa och kvantitativa upplysningar om lexikaliska och grammatiska fenomen (se Allén 1978 i ALLC Bulletin). Logoteket i Göteborg byggs upp enligt en sådan strategi. Även i ett kort perspektiv får språkvården härigenom nya möjligheter med stor potential. Också detta bidrar till att göra språkvårdsdebatten angelägen.

Konsekvenser

Det skulle inte vara orimligt att satsningen på principfrågorna fick en viss återverkan på språknämndernas arbetssätt. Jag menar naturligtvis inte att varje akt av rådgivning skall ackompanjeras av de argument som ligger bakom. Vad jag menar är att teoretiskt grundade överväganden skall ha gjorts, så att argumenten kan anges när språkbrukaren frågar eller när det annars förefaller berättigat. Det ligger utanför mitt ämne att gå närmare in på detta. Jag är övertygad om att det är något som de som är verksamma inom den praktiska språkvården har för ögonen.

I ett nordiskt sammanhang som detta finns det dock anledning att se litet närmare på de praktiska problem som knyter sig till en av principfrågorna. I instruktionerna för Nordiska språksekretariatet och Svenska språknämnden, för att ta dem som exempel, står det ju att de skall vidmakthålla och stärka den nordiska språkgemenskapen. Regeringarna har alltså slagit fast att språkgemenskapen *skall* inte bara bevaras utan också vidareutvecklas. Vad detta innebär är inte alldeles lätt att säga.

Låt oss betrakta språksituationen en gång till. Egentligen har vi ett myller av språk i Norden, om vi nämligen tänker också på invandarspråken. Dem kan vi emellertid avföra från

denna speciella diskussion. Vad som återstår är brokigt nog.

Här finns danska, norska med de båda officiella språken bokmål och nynorska och svenska med de båda officiella språken (riks)svenska och finlandssvenska. Mellan dessa språk är förståeligheten god, delvis mycket god.

Vi har de ö nordiska språken isländska och färöiska. Mellan denna grupp och föregående grupp är förståeligheten starkt begränsad. Båda grupperna tillhör emellertid de germanska språken och är därigenom nära besläktade.

Helt obesläktade med de föregående är de båda finsk-ugriska språken finska och samiska. För finskans del kan man tala om en (riks)finsk och en sverigefinsk varietet. Också samiskan har vissa varieteter. Endast (riks)finskan har officiell status i denna grupp.

Grönländskan slutligen är ett eskimåiskt språk och som sådant obesläktat med såväl den germanska som den finsk-ugriska gruppen.

Hur skall de språkvårdsorgan som är ålagda att stärka språkgemenskapen inom denna krets handla? Skall man för att ta ett extremfall sträva efter att närma svenskan och grönländskan till varandra och i så fall i vilka avseenden? Frågorna är inte helt retoriska. Alla språken är representerade i Nordiska språksekretariatet.

Beroende på från vilket språks synpunkt man ser saken måste inriktningen bli olika. När det gäller de danska, norska och svenska språkformerna är det naturligt att söka en rätt bred samverkan. För finlandssvenskans vidkommande blir avstämningen i förhållande till finskan också betydelsefull. För att ta ytterligare ett exempel är det viktigt inte minst för islänningar och färöingar att främja den s.k. skandinaviskan, det talspråk som fungerar som ett slags lingua franca.

Lingvistiskt sett kan ett samarbete i språkvårdsfrågor ske på olika plan. Kraftigast blir effekten om ett uttryck till både form och innehåll överensstämmer (inom ramen för vad respektive språks strukturvillkor medger).

Emellertid kan en hel del vara vunnet om det går att nå en viss samklang i uppsättningen av nya begrepp även om motsvarande uttrycksformer växlar. Detta gäller inte bara fack-

språk utan i betydande utsträckning också allmänspråk. Ett närliggande exempel är begreppet 'språksekretariat'. Vi vet att det kommer att heta olika på olika håll i Norden, men innehållet har vi en tämligen överensstämmande uppfattning om. Det är på detta plan som svenskan och grönländskan i första hand kan tänkas mötas.

Ett tredje lingvistiskt samarbetsplan gäller språkvårdsteorin. En fortlöpande diskussion på det planet fäster jag stort avseende vid.

Litteratur

- Allén, Sture, Dator, fackspråk och allmänspråk. (Språkvård 1978: 4, s. 21—23.)
- Dynamisk språkvård. (Dagens Nyheter 11/6 1968.)
- Massmedium, etermedium, mediotek. (Svenska Dagbladet 6/10 1964.)
- Språkvård i teori och praktik. (Antennen. Personaltidning för Sveriges Radio. Juni 1966, s. 18—20.)
- The Role and Organization of a Corpus in the Investigation of a Language. (Association for Literary and Linguistic Computing Bulletin 6: 1. 1978, s. 10—14.)
- Dahlstedt, Karl-Hampus, Demokrati och språkvård. (Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademiens Årsbok 1977, s. 121—140.)
- Ferguson, Charles A., Sociolinguistic Settings of Language Planning. (Language Planning Processes. Ed. Joan Rubin et al. The Hague 1977, s. 9—29.)
- Hansen, Erik, Den hemmelige præmis. (Analyser af sprogbrug. Red. Klaus Kjøller. København 1975, s. 88—102.)
- Molde, Bertil, & Westman, Margareta, Offentlig svenska — en textbok. 1975.
- Teleman, Ulf, Språkriktighet i och utanför skolan. (ROLIG papper 11. Roskilde Universitetscenter. 1978.)
- Wellander, Erik, Riktig svenska. 2 uppl. 1941.

Principer för Svenska språknämndens rådgivningsarbete

Av Bertil Molde

En grundläggande princip för allt språkvårdsarbete är att det bygger på en stabil språkvetenskaplig grund, inte på allmänt tyckande eller tillfälliga och godtyckliga åsikter.

Nämnderna i Finland, Norge och Sverige (och den sverigefinska nämnden) har klart mandat att utföra egna undersökningar och forskningar för att bedriva sin språkvårdande verksamhet. Dansk Sprognævns stadgar är i detta avseende något mindre entydiga — det står bara att nämnden "på vetenskapligt grundlag" skall ge myndigheterna och allmänheten råd och vägledning i språkliga frågor. Det står däremot inte klart ut sagt att nämnden själv genom forskning av olika slag skall kunna skaffa fram det vetenskapliga underlag som den skall arbeta med, och det kanske är synd.

I Svenska språknämndens stadgar står det bl.a.: "Nämnden skall fullgöra sin uppgift genom utredningar och skrifter av såväl populär som vetenskaplig art." Detta har vi alltid tolkat så, att det står oss fullständigt fritt att ta upp vilken forskningsuppgift som helst som kan ge underlag för språkvårdsverksamhet i vidaste mening. Sedan är det en annan sak att tiden och de allmänna resurserna inte medger så mycket rent forskningsarbete — men det är viktigt att själva möjligheten alltid finns.

Klarast uttryckt är forskningsmöjligheten och forskningsinriktningen för de båda finländska språkbyråerna, som karakteristiskt nog tillhör "Forskningscentralen för de inhemska språken". Bägge byråerna har klart uttalade forskningsuppgifter. För den finska byrån sägs det att den har till uppgift "att i språkvårdande syfte bedriva forskning rörande det finska skriftspråket och det talade finska språket", och för den

svenska anges uppgiften på motsvarande sätt, nämligen "att bedriva forskning rörande finlandssvenska dialekter och annan svenska som användes i Finland".

Ingen effektiv och rationell språkvård kan bedrivas utan forskning, vare sig denna forskning bedrivs av språkvårdarna själva eller av andra. Men språkvårdarna kan inte nöja sig med att hoppas på och lita till andras forskningar. Språkvårdarna måste själva definiera de problem som är viktiga för dem och deras verksamhet och ta initiativ till den forskning som behövs.

Sture Allén talar om motiveringar för språkvård (se s. 7). Jag har inte så mycket att tillägga på den punkten. Men jag anser att det är viktigt att understryka att det finns två olika typer av motiv för språkvård, dels ett allmänt språkvetenskapligt, dels ett som kan kallas samhällligt. Det sista är kanske på ett sätt det viktigaste. Det är ju tack vare att statsmakterna i de nordiska länderna inser betydelsen av vår verksamhet som språknämnderna och nu också det nordiska språksekretariatet existerar.

Vad är det då för motiv som samhället har för språkvård, eller för att det skall ges statliga medel till språkvårdsarbete? Det är naturligtvis olika i olika länder och för olika språknämnder, men ändå kanske det finns vissa gemensamma grundtankar eller grundförhoppningar i alla de nordiska länderna.

Man kunde teoretiskt tänka sig att statsmakterna hade en allmänt välvillig omtanke om medborgarna, att språkvård då uppfattades som en social insats som mutatis mutandis var av liknande slag som socialvård och sjukvård. Att det motivet skulle vara särskilt framträdande kan dock betvivlas.

Jag tror att det finns ett annat och mycket hedervärt huvudmotiv för statsmakterna i Norden, nämligen insikten att språkets funktion är av största betydelse för hela samhällsapparatusens funktion. Språkvård kan då ur statens synpunkt betraktas som ett av flera viktiga smörjmedel som bidrar till att samhällsmaskineriet i vidaste mening fungerar så friktionsfritt som möjligt. Jag är benägen att som språkman och språkvår-

dare i just detta se det viktigaste praktiska motivet för språkvård.

Det är enligt min mening viktigt att man har vissa grundidéer just om olika motiv för språkvård innan man går in på frågor om principer för hur det praktiska och teoretiska arbetet skall bedrivas — att man har en grund som man kan bygga sitt hus på.

Vid allt praktiskt språkvårdsarbete måste man skilja på de två huvudgrenarna av sådant arbete, dels det arbete som riktar sig mot det språkliga systemet, dels det som riktar sig mot språket i funktion, språkbruket.

I den svenska nämndens dagliga rådgivning spelar frågor som rör systemet kvantitativt sett en blygsam roll. De flesta frågorna rör svenskt språkbruk (och då ofta vilket av två eller flera alternativ som är lämpligast i ett visst fall). Systematiska frågor tas emellertid upp i olika av nämndens skrifter, t.ex. i Svensk handordbok, i uttalsordlistan och ofta i tidskriften Språkvård. I artiklar i den tidskriften kan t.ex. ordböjningsfrågor behandlas (t.ex. mina artiklar "Latinsk och svensk ordböjning" i 1970: 1 och "Radior och tevear — några ordböjningsproblem" i 1978: 3).

Huvuddelen av den svenska nämndens rådgivning rör alltså språkbruket. För denna verksamhet finns det en överordnad huvudprincip, nämligen *anpassningen till mottagaren*. Att den principen är den primära när det gäller t.ex. massmediernas språk och språket i myndigheternas information till allmänheten, ligger i öppen dag.

Utöver denna huvudprincip skulle jag vilja nämna följande underprinciper:

- 1) principen om maximal föreståelighet, dvs. varje språkligt meddelande bör vara utformat så att det är maximalt begripligt för ett maximalt antal av de mottagare som meddelandet är avsett för.
- 2) principen om störningsfrihet, dvs. för normalt sakligt språkbruk bör man i första hand sträva efter en språkform som så långt möjligt är överindividuell. Principen kan också formuleras "Den språkform är bäst som märks minst"; detta gäller

givetvis inte "konstnärligt språk", som språkvården nog bör hålla fingrarna borta ifrån, och andra avsiktligt individuell präglande språkformer. — Språkriktighetsproblemet (eller -problemen) är naturligtvis av största vikt under denna punkt; det som icke är eller icke uppfattas som språkriktigt (oavsett hur man definierar språkriktighet) kan medföra störningar.

- 3) principen om hänsyn till språksystemet (och delsystemen), dvs. att den form etc. som passar in i språksystemet är bättre än den som bryter mot det.
- 4) principen om hänsyn till det faktiska, allmänt godtagna språkbruket, dvs. att rådgivningen kan utgå ifrån det språkbruk som det råder fullständig eller vidsträckt enighet (eller consensus) om.
- 5) principen om tolerans, dvs. i vissa avseenden en spegelvändning av principen om störningsfrihet. Det är viktigt för språkvårdaren att själv ha djupa kunskaper om språkbruk och språksystem, om språkförändringar och skilda språkvanor o.d., men det är också nödvändigt att sådana kunskaper förmedlas till språkbrukarna i allmänhet, att de lär sig inse att det finns skilda språkbruk som alla kan vara korrekta och som bör tolereras.
- 6) rationalitets- eller effektivitetsprincipen, dvs. att ingenting skall uttryckas mer invecklat än nödvändigt, men ingenting skall heller uttryckas så förenklat att viktiga delar av innehållet tappas bort (i sändar- eller mottagarledet).
- 7) ekonomiprincipen, dvs. att allt uttrycks så kort och koncist och med så liten möda (och faktisk kostnad) som möjligt. Men denna princip får inte, som så ofta sker, tillämpas endast på sändarsidan, utan sändaren måste också ta hänsyn till mottagarens "ekonomi" (beträffande t.ex. tid och pengar) — jfr f.ö. den överordnade huvudprincipen.

Ytterligare en principiell sak av mera speciellt slag bör också nämnas. Det är det förhållandet att vissa språkbrukare eller terminologer vill monopolisera ord och uttryck som sedan länge tillhör allmänspråket (se härom Catharina Grünbaums artikel "Om att monopolisera ord" i Språkvård 1975: 2). Det kan också anses vara en viktig princip för språkvårdens målsmän att skydda det av alla använda språket mot monopolsträvarer av alla slag, att skydda språkets mångfald mot standardiseringsivrnarna, att värna om språkbrukarnas rätt till fri användning av språkets tillgångar och att i det praktiska arbetet värna om språkets alla delsystem.

En viktig förutsättning för ett lyckosamt språkvårdsarbete är att man vet något, helst mycket, om attityder till språkbruk och språkvård — och då om både språkvårdarnas attityder och attityder hos språkbrukarna i gemen. Det är viktigt att vi inom alla språknämnder skaffar oss ökade kunskaper på detta område, att vi helt enkelt försöker få till stånd forskning om attityder till frågor rörande språk, språkbruk, språkriktighet, språkvård. Vi vet naturligtvis en del om detta, men långtifrån tillräckligt.

För ett effektivt och rationellt språkvårdsarbete är det betydelsefullt att man vet något om vilka reaktioner man kan räkna med på olika åtgärder och rekommendationer från nämndernas sida, och att man redan från början tar hänsyn till dessa reaktioner. Dessutom skulle det behövas en grundlig undersökning av hur olika råd och rekommendationer har mottagits och vilken verkan de har haft på det faktiska språkbruket i våra länder. Det har gjorts alldeles för lite sådana undersökningar i Norden, men på en del andra håll har man gjort intressanta försök i den riktningen, t.ex. i Israel.

Det kanske till och med är så, att principerna för språknämndernas rådgivning i själva verket behöver anpassas efter hur råden och rekommendationerna accepteras av språkbrukarna. Innan vi vet mera om vilken verkan vårt arbete har, skall vi nog akta oss för att driva alltför mycket självbespeglande exercis med våra egna principer.

Språkvården, samhället och politiken

Av *Esko Koivusalo*

I samband med diskussionen om språkvårdens argument vill jag här komma med några mera allmänna synpunkter på språkvårdens principer när det gäller allmänspråkets utveckling som ett resultat av samhällsplaneringen och den allmänna samhällsutvecklingen.

Inom rättsväsendet i Finland har man på senare tid börjat kräva att domskälen, alltså motiveringarna till domstolsutslagen, bör skrivas på ett allmänspråk som den dömda kan förstå. Enligt direktiven för lagberedning bör också lagar och förordningar formuleras på ett vedertaget allmänspråk. Rundradions journalister skall enligt programreglerna använda ett "gott allmänspråk" i sina program. Allmänspråket har en så central ställning i samhället att det är skäl att fråga sig, om språkvårdarna själva hela tiden är på det klara med vad detta allmänspråk är, på vilket sätt det förändras och när ett nytt uttryck bör betraktas som en del av allmänspråket. Finska språkforskare har hittills definierat allmänspråket bara som ett normenligt språk, en språkform som följer de regler som gäller för skriftspråket. Detta kriterium är självfallet inte tillräckligt. Kravet på att domskälen skall avfattas på allmänspråk innebär inte enbart att de skall skrivas på skriftspråk — det hade ju varit en självklarhet. Avsikten är att betona att motiveringarna inte får innehålla juridiska specialtermer. Då man i definitionen av allmänspråket utgår från vad som är allmänt och vad som är speciellt i ordförrådet, blir man tvungen att ta ställning till svåra frågor, som enligt min uppfattning intimt hör ihop med diskussionen om språkvårdens principer.

I massmediernas tidsålder får vi lätt den uppfattningen att nya ord mycket snabbt sprids och blir allmän egendom. Det här

sker visserligen, men det innebär inte i och för sig att det nya uttrycket samtidigt skulle ha fått en etablerad ställning inom det begreppssystem som bildas av närbesläktade ord. Ett ord har vunnit hävd i språket först då alla språksamfundets medlemmar har placerat det i samma position inom det rådande begreppssystemet. I samband med examensreformen för högskoleutbildningen i Finland har man bland annat i förordningstexterna på finska använt ordet *valmius* som är en avledning av adjektivet *valmis* 'färdig'. Med det abstrakta egenskapsbetecknande substantivet *valmius* vill man uttrycka att de akademiskt utbildade personerna skall ha så att säga vissa förutsättningar eller kvalifikationer för det yrkesområde som studierna tar sikte på. Ordet *valmius* blir på det viset det tredje i ett begreppssystem där orden *taito* 'färdighet' och *kyky* 'förmåga' hittills har stått ensamma. Ordet har visserligen också tidigare använts i språket, men dess gängse betydelse har varit densamma som i svenskans *beredskap*, till exempel i *hälytys-valmius* 'larmberedskap'. Förordningarna i samband med examensreformen skapar med andra ord snarare ett nytt allmänspråk än brukar ett gammalt och vedertaget. Hur skall språkvården ställa sig till lagstiftarnas strävan att förändra en abstrakt tvärgrenad semantisk klassificering till en tregrenad?

Det är alltså möjligt att med hjälp av lagstiftningen förändra det dagliga allmänspråket rätt så genomgripande och till och med gå så långt att följderna slår sönder språkbrukets rationalitet. Språkvården borde i tid få möjlighet att inverka på vilka språkliga uttryck som skall användas i samband med olika samhällsreformer, och på det viset påverka de begreppssystem som man i samband med reformerna försöker befästa i allmänspråket. Var och en inser att man här lätt stöter ihop med starka politiska krafter. Stora reformer förbereds i tysthet, och då de genomförs är de ofta resultatet av en kompromiss som slutligt har virrat bort begreppen. Varje parti håller sig med sin egen vokabulär, och språkvårdaren kan ingalunda alltid förutspå vilka administrativa och organisatoriska följder som uppstår på grund av vissa politiska partiers krav på vissa ord och uttryck.

Hur kan språkvården i den här situationen vara objektiv på

ett trovärdigt sätt? Detta är enligt min uppfattning den centrala frågan när det gäller språkvårdarens ställning i samhället.

Det är knappast troligt att de politiska partiernas ställning försvagas inom den närmaste framtiden, och det innebär att korstrycket på språkvården snarare ökar än minskar. Vi kommer förr eller senare att bli tvungna att svara på den grundläggande frågan: vilka krafter är det som styr allmänspråkets utveckling och hur kan språkvårdaren få pålitlig och på forskning baserad information om den pågående förändringsprocessen? Om ett ords betydelse bestäms av ordets användning i språket, måste vi ställa oss frågan vilka krafter i samhället det är som bestämmer hur orden används. Språkforskningen borde kunna ge exakta svar på frågan om vilken roll massmedierna spelar för språkets förändring. I ordförrådsforskningen vore det av central betydelse att man redde ut i vilken mån allmänspråket fungerar med stöd av en folkligt baserad begreppsklassificering och i vilken mån det har godtagit givna administrativa eller vetenskapliga klassificeringar.

De vetenskapliga klassificeringarnas ställning är så vitt jag kan se ett allt vanskligare problem inom språkvården i utbildningssamhället. Experter på olika områden försöker med stor iver få in sina egna klassificeringar och sin egen terminologi i allmänspråket. Bertil Molde har tidigare framhållit att fackmän på olika områden själva måste inse villkoren för den allmänspråkliga kommunikationen. Frågan är bara om vi i detta avseende får bukt med t.ex. de stora arméerna av planerare på olika områden.

Om språkvården huvudsakligen nöjer sig med att se till att allmänspråket är enhetligt i fråga om rättstavning och formlära är det enkelt att slå fast principerna. Om vi däremot försöker fastställa gränserna för allmänspråket och få allmänspråket att uttömmande fylla sin sociala funktion som ett kommunikationsmedel för hela språksamfundet, kan det hända att vi stöter ihop med starka politiska krafter. Då kommer man att fråga oss om vi som stöd för språkvården har en sådan språkvetenskaplig forskning som allmänt erkänns vara fri från värderingar i fråga om sina utgångspunkter och alltså objektiv.

I sin artikel "Demokrati och språkvård" skriver Karl-

Hampus Dahlstedt: "Även om det är svårt och antagligen olämpligt att direkt styra språket genom den formella politiska demokratin så bör vi, om den nu rådande samhällstrenden håller i sig, räkna med en successiv politisering av språkvården."

Jag misstänker att Dahlstedt faktiskt kan ha rätt i sitt antagande. Politikerna är medvetna om språkets makt, och som avslutning vill jag citera den sista meningen i en finsk riksdagsmans tidningsspalt, som visserligen är skämtsamt uttryckt men säkert innehåller en hel del allvar: "I utnämningsfrågor borde partiet ompröva sin inställning. Det är inte posten som skattestyrelsens direktör vi borde sträva efter, utan den högsta ledningen inom finska språkbyrån. Den som behärskar finska språket, han behärskar också de finska sinnena."

Normering och argumentering i finsk språkvård

Av *Terho Itkonen*

För ett år sedan diskuterade vi språkvårdens argumentering närmast på basis av det praktiska rådgivningsarbetet i Danmark, och den utgångspunkten förorsakade en viss kontrovers i diskussionen.

Jag tror det är lättare att behandla temat om vi tydligt skiljer mellan två typer av argumentering: 1) den argumentering som används i det praktiska rådgivningsarbetet och 2) den bakomliggande argumentering som utnyttjas som bas för rådgivningen.

Det är knappast någon hemlighet att det är närmast allmänspråkets norm som är — och också skall vara — det viktigaste argumentet i det praktiska rådgivningsarbetet. För finskans del finns det en avsevärd consensus om vad som skall uppfattas som normen: det är det som rekommenderas i Nykysuomen sanakirja och i sådana handböcker som E. A. Saari-maas Kielenopas, Osmo Ikolos Nykysuomen käsikirja m.fl. I en överväldigande majoritet av alla tvivelaktiga fall stämmer rekommendationerna i de här böckerna överens. Förstås finns det många fall, där normen och åtminstone en del av det faktiska språkbruket står i strid med varandra. Det kan då vara på sin plats att vid rådgivningen kort förklara hur normen egentligen har uppstått. Genom en sådan illustration blir rådgivningen ofta konkretare och illustrationen kan delvis fungera som argumentation, men det hör så att säga till en sekundär argumentation, medan enligheten med normen är det primära argumentet.

Saken förhåller sig annorlunda när det gäller att skapa eller förändra själva normerna för allmänspråket. Den sidan hör inte till det praktiska rådgivningsarbetet, den hör närmast till

språknämndernas arbetsfält, och då måste argumenteringen vara så mångsidig och teoretiskt hållbar som möjligt. Att det allmänt säges så och så är förstås ett av de viktigaste argumenten, men det kan inte vara det enda; annars bör vi sätta likhetstecken mellan normeringen och en registrering av det dominerande språkbruket. Normeringen skall tvärtom söka en balans mellan en sådan automatisk registrering och en förnuftig utveckling av språket — och vad som är förnuftigt kan man knappast framställa i form av något slags algoritm. Det är t.ex. lätt att som mål uppställa att språket skall bli mera systematiskt, att språkets system skall bli mera konsekvent o.d. Men vad menar vi egentligen när vi talar om språkets system? Språket är inte ett system utan ett nätverk av otaliga system som skär varandra och sällan kan bli fullständiga; typiskt är snarare, att alla de här systemen "läcker". Det är ytterst viktigt att t.ex. vid normeringen av den finska böjnings- och avledningsläran vara medveten om denna inherenta egenskap i språket; man kan nämligen sträva till ett optimalt nätverk med så fåtaliga läckage som möjligt. Två saker skall då särskilt beaktas. För det första: en sådan optimering kan inte göras mekaniskt, den kräver undersökningar och därtill ofta en god forskarintuition. Och för det andra: vad som kunde vara optimalt i nätverket av de språkliga systemen kan inte alltid förverkligas i det faktiska språkbruket. Man skall kunna förutse också chansen att lyckas vid normeringen, annars fyller normeringen knappast sin uppgift.

När allt kommer omkring, har normeringen sin Skylla och sin Kharybdis: å ena sidan en överdriven eller orealistisk strävan att förändra det existerande språkbruket, å andra sidan en total kapitulering inför allt som existerar. Normeringen skall kryssa någonstans mitt emellan, och om den lyckas med det, ger den en ordentlig bas också för rådgivningsarbetet. Rådgivningen kan då hålla sig till normen men också illustrera normen genom att sätta in den i ett större sammanhang. Det är en del av den trygghet som vi och säkerligen också den stora allmänheten hoppas finna i språkvården.

Prinsipper for Norsk språkråds rådgivingsarbeid

Av Arnold Thoresen

Språklig rådgiving er en viktig del av arbeidet i Norsk språkråd. Denne oppgaven er pålagt oss i loven, som også sier at Språkrådet skal delta i nordisk samarbeid om språkdyrking.

Rådgivingen gjelder både myndigheter og allmennhet, den omfatter både talespråk og (særlig) skriftspråk, allmennspråk og fagspråk, og den dreier seg om alle sider ved språk: skrive-måte, bøyning, avledning, uttale, tegnsetting, ordvalg, frem-medord, terminologi, syntaks o.a. De varierende spørsmålene kommer til oss i brev eller over telefon; mest systematisk praktiseres rådgivingsarbeidet i samband med vurderingen av språket i godkjenningspliktige lærebøker (dvs. lærebøker i grunnskole og videregående skole).

Innenfor Språkrådet er det i hovedsak sekretariatet og fag-nemnda som driver rådgivingsarbeidet. Selv om de fleste spørsmål er forholdsvis lette å svare på, er det nok av henvendelser som fører til lange og vanskelige avveininger og drøftinger før svar kan bli gitt.

De fleste som spør oss til råds, er tilfreds med raskt å få avklart et språklig tvilsspørsmål uten å høre nærmere om grunn-givingen for det svaret vi gir. Vi har selvsagt grunn-giving for alle svar selv om spørreeren ikke blir opplyst om den. Men noen samlet oversikt over de argumenter vi har for de forskjellige svar, fins ikke. La oss derfor se litt på enkelte argumentgrupper — prinsipper — som kan sies å ligge under rådgivingen vår.

Analogi-prinsippet går ut på at en i rådgivingen (og nor-meringen) viser til et etablert mønster, følger systemet i den rådende språknorm. Siden norsk ofte har *sj* for engelsk *ch*, rår vi til at skrivemåten *svitsje* blir brukt i stedet for *switche*;

siden norsk har *ng* i ord som bong, basseng, sateng, når vi til å velge skrivemåten *mannekeng* framfor mannequin. I bøyning gir vi råd om analogt å bruke regelrette former: flertallsformene risiki og saldi bør endres til risikoer, saldoer; engelsk flertalls-s frarås i albino, dominion, overall, hobby, rally; kortformen pop (= populær) bør i nøytrum kunne rette seg etter systemet i norsk ("det er popt"). Skrivemåte etter analogiprinsippet kan komme til å bryte med uttalen: Vi tilrår av systemgrunner f.eks. *lavlønnsgruppe* (framfor *lavtlønns-*) og *flatstål* (framfor *flatt-*; jf. flatbrød).

Analogi-prinsippet er nok et av de viktigste i rådgivingen, men er (stort sett) begrenset til den formelle siden ved språket. Analogi-prinsippet støtter opp om den rådende språknorm.

Demokrati-prinsippet kan vi si ligger under rådgiving som gjelder ordvalg og uttrykksmåte. Navnet sier at det her er tale om råd som går ut på å gjøre språket til et så enkelt og godt instrument som mulig for flest mulig.

I alt skriftmål tilrår vi språkbruk som bygger på godt tale-mål. Vi foretrekker dermed korte og lettfattelige uttrykks-måter framfor de lengre og mer innfløyte, gir råd om verbal uttrykksmåte kontra substantivisk, og frarår overdrevet bruk av genitivs-s-konstruksjoner og passivkonstruksjoner. Derfor har vi lite til overs for uttrykksmåter som "Vi bes om å få opplyst ...", "En viser til at ..." og "... en mann hvis datter omkom i ...". Det er viktig å få hindret at uheldige innslag fra kansellistisk språk og annet gruppespråk vinner innpass i allment skriftspråk.

Det samme prinsippet er underlag for arbeidet med å redusere innlånet av fremmedord eller finne gode avløserord for dem. Det vil være skadelig — ja kanskje ødeleggende — for selve språket om vi uten reserverasjoner aksepterte i stor mengde ord og uttrykk som workshop level, electronic message systems, snap-out-blankett, load on top-system, post graduate studies, hit-and-run-effekt, gift-shop o.a. Av omsyn til både språk og språkbrukere legger vi her spesielt mye arbeid i å finne egnede avløserord, og vi nevner noen eksempler: skrift-prosjektor (for overhead projector), lommeregner (for minikalkulator), tilbakemelding (for feedback), leder, daglig leder

(for supervisor), veiledning, rettleiding (for guidance), samplasing, samromsopphold (for rooming-in), ekspertflukt, ekspertutvandring (for brain drain), gjenvinning, resirkulering (for recycling), lagarbeid (for teamwork), lagundervisning (for team teaching), utblasing (for blowout), søker, avsøker (for scanner), oppklebing (for paste-up), mikrokort, mikrofilmkort (for microfiche).

Dersom vi ikke finner et egnet avløserord å foreslå, eller avløserordet ikke vinner tilstrekkelig gjenklang hos brukerne, prøver vi å gi det fremmede ordet en norsk språkdrakt: frilanser, krakker (for cracker), sampel, korthorn, stripp.

Ut fra det samme prinsippet frarår vi bruk av gammeldagse og lite allmenne ord (angjeldende, befullmektiget, foranledige o.a.), overdrevet bruk av forsterkende ord og moteord, og bruk av klisjeer (komme inn i bildet, gjøre til gjenstand for, starte opp med, på det nåværende tidspunkt o.a.).

Dette prinsippet tar altså sikte på å tilpasse språket til språkbrukerne og dermed å øke forståeligheten av språket.

Men *demokrati*-prinsippet har også en annen side. Å gjøre språket til et så godt instrument som mulig for flest mulig vil også si å tillate varianter, være liberal, der dette ikke går ut over klarheten i den språklige formulering. Det vil si at en i dag aksepterer valgfrihet der de i tidligere tider krevde uniformering. Eksempler på slik valgmulighet er: til de som . . ./til dem som . . ., større enn jeg/større enn meg, nå kan De få kjøpe/få kjøpt, er kommet/har kommet, ikke på langt nær/på langt nær. En kan velge mellom: en ting er sikker/er sikkert, det høres morsomt/det høres morsomt ut, det er feil/feilaktig, vi tok hvert vårt eple/vi tok hver sitt eple o.a.

Konstruksjoner etter meningen — ikke etter grammatikken — blir nå akseptert oftere enn før, og de er i mange tilfeller de naturligste for mange, f.eks. ved bruk av *de* (istf. *det*) ved henvisning til et entallsord: politiet . . . de, eller ved manglende samsvarbøying av adjektiv: et medlem er syk (istf. sykt).

Hvor langt en skal tøyne *demokrati*-prinsippet (= prinsippet om utbredt språkbruk) på dette punkt, er vanskelig å si. Det burde være mulig i de fleste sammenhenger å tillate dialektale og regionale uttrykkssett som f.eks. "han blir å reise i mor-

gen" ved siden av det mer allment kjente "han kommer til å reise i morgen". Men kontaminasjoner som de fleste holder for feil språkbruk, må avvises: *utarte seg* (blanding av *arte seg* og *utarte*).

Demokrati-prinsippet er — ved siden av analogi-prinsippet — det som vi tydeligst kan kalle "prinsipp". Det som heretter kalles for "prinsipp", brytes mange ganger av et "ikke-prinsipp", og disse "prinsippene" spiller neppe så stor rolle i rådgivningen.

Prinsippet *entydighet* viser seg i de råd som går ut på å differensiere mellom ulike ordformer, bøyingsformer, uttrykk og betydningsinnhold. Vi tilrår at det blir skjelnet mellom sentrum (bysentrum, sirkelens sentrum) og senter (kjøpe-, vare-), og mellom dialektal (som har med dialekten å gjøre) og dialektisk. Vi oppfordrer til å skjelne mellom minske (minske avstanden) og minke (melken minker), og mellom frøs (frøse) og fryste ((dyp)fryste varene).

Vi gir råd om at uttrykkene *i sin tid* og *i stad* bare bør ha fortidsbetydning, og at *sjanse for* (positivt utfall) og *risiko for* (negativt utfall) ikke bør bli synonyme.

Kravet om entydighet blir ofte reist av fagfolk, og etter tilråding fra dem forsøker vi å differensiere mellom flyplass og lufthavn, mellom fluid (gass, væske) og fluidum (generelt), kvant og kvantum, fon/phon, klassere/klassifisere, foretak (bedrift, firma)/foretakende (generelt). Vi er kommet over i prinsippet *behov*.

Vi tilrår selvsagt å utvide paradigmaet dersom det er behov for det. Det er derfor ingenting i veien for at ord som før bare hadde entallsform (trafikk, kontroll, vita, ungdom, stål, fett o.a.), nå kan opptre med regulær flertallsform. Og omvendt, ord som før opptådte bare i flertall, må gjerne bli brukt i entall: en arkivalie, en data, en narkotika, en forelder. Nydaninger som adjektivet nulte (til null — nulte time) og substantivet elver (til elleve — en elver i tipping) er også kurante. For det siste ordet oppstår det riktignok et rådgivingsproblem: Skal en la skrivemåten rette seg etter utbredt språkbruk (elver), eller la den være fullt ut i samsvar med grunnordet (elleve — ellever)? Like kurant er det når adj. variabel går over til også

å bli brukt som substantiv, og da med regulær bøyning: variabelen fl. variabler.

Dette er enkle nydannelser som lett glir inn i et allerede gitt system. Andre nydannelser kan være vanskelige å akseptere. Det er f.eks. opplagt et behov for å danne verb til ord som akkvisisjon, eksposisjon (utstilling), karantene og restriktiv, men vi har vanskelig for å slutte oss til at former som akkvirere, eksposere, karantenere og restriktore blir brukt. Disse nylagingene synes unødvendige, for vi har ord eller uttrykk fra før som er dekkende: drive akkvisisjon, stille ut, sette i karantene og gjøre restriktiv (avgrense, begrense, innskrenke). Mot prinsippet *behov* står her både prinsippet *tradisjon* og *økonomi*-prinsippet.

Det er god språklig økonomi ikke å skifte ut ord og termer unødvendig. For en tid siden hadde vi spørsmål om *lynvær* kunne bli brukt i en lærebok, synonymt med *tordenvær*. Dette måtte vi avvise. Ordet *lynvær* er i og for seg godt nok, men det ville bryte med *økonomi*-prinsippet å akseptere ordet uten videre. Resultatet ville muligens blitt usikkerhet om betydningsområdet til de to ordene; ordet *tordenvær* er det innarbeidede ordet, som det er helt unødvendig å etablere noen konkurrent til.

Annerledes er det med de såkalte kortformer, f.eks. *vrimoment* (vsa. vridningsmoment). Når kortform og langform er synonyme, kan det språkøkonomisk være en fordel å velge kortformen: *matehastighet* (framfor *matingshastighet*), *mot-taksavdeling* (framfor *mottakingsavdeling*), *elverk*, *allmøte*, *agrotekniker*, *reprosjef* o.a.

Ikke alle kortformer kan likevel tilrås i alle sammenhenger. Ordene *risk* og *risiko* f.eks. er synonyme, men det betyr ikke at *riskforsikring* uten videre kan bli brukt i stedet for *risikoforsikring*. Kortformer som *lab* (*lab-øvinger*), *lok* (*lok-fører*) og *dept* (*departement*) o.l. har fortsatt et så sterkt preg av sjargong at de ikke i enhver sammenheng kan stilles på linje med de fulle formene.

Prinsippet *overensstemmelse lyd — skrift* spiller liten rolle. Via rådgivingen kan en jo ikke direkte endre normert skrivemåte etter uttalen, men det omvendte kan skje. Vi rår derfor

til i visse tilfeller å endre på en tradisjonell uttale til fordel for en mer bokstavrett uttale, f.eks. oppfordrer vi til -gi-uttale i energi og strategi, lang y-uttale i type, og skriftrett uttale (ikke -ang-) i differensiere, dementere, dispensere, suspendere o.l.

Det *nordiske* prinsippet i rådgivingen har mindre å si når det gjelder de formelle sidene ved språket, men desto mer når det gjelder nyord, særlig fremmedord som blir kjent samtidig over hele det nordiske området. Det gjelder jo om at nyordstilveks-ten skjer likt (eller tilnærmet likt) i de nordiske land, særlig i dansk, svensk og norsk. Før vi gir råd om eventuelle avløserord i norsk, tar vi derfor kontakt med våre nordiske granner for å prøve å komme fram til et felles forslag.

Av hjemlige og fremmede ord og uttrykk som vi har drøftet på nordisk plan før vi har gitt vårt råd, skal her bare nevnes: papirløst ekteskap, flyplass/lufthavn, genetic engineering, re-combinant DNA, recycling, hit-and-run-effekt, on/off-effekt, intercity-tog, desertification, park and ride.

For ordet desertification (eng. desert) f.eks. ble vi stående ved avløserforslaget *forørkning* (med underbegrepene ørken-danning og ørkenspredning), og for uttrykket park and ride ble avløserordet innfartsparkering foretrukket.

Det er å håpe at det *nordiske* prinsippet kan slå enda ster-kere igjennom enn hittil, nå da Nordisk språksekretariat er opprettet.

Principperne for Dansk Sprognævns rådgivning

Af *Henrik Galberg Jacobsen, Erik Hansen og Allan Karker*

DE EKSPPLICITTE PRÆMISSER I DANSK SPROGNÆVNS RÅDGIVNING

Af *Henrik Galberg Jacobsen*

Af bekendtgørelsen om Dansk Sprognævn fremgår det at en af nævnets arbejdsopgaver er at "besvare sproglige spørgsmål fra institutioner og private".

Siden Sprognævnet blev oprettet i 1955 har det besvaret mere end 85 000 spørgsmål. Af disse spørgsmål og svarene på dem er kun en forsvindende del offentliggjort i årsberetninger, *Nyt fra Sprognævnet* eller det dupliserede *Fra Dansk Sprognævns rådgivning*. Grundlaget for undersøgelsen af principperne for Dansk Sprognævns rådgivning er 10 års trykte svar, nemlig svarene i årsberetningerne 1966/67—1975/76 og i *Nyt fra Sprognævnet*, nr. 1—18, 1968—77 (jf. dog Allan Karkers redegørelse for sit materiale nedenfor s. 58).

Hvor repræsentativt er materialet?

Man kan spørge i hvor høj grad det undersøgte materiale kan antages et være repræsentativt for Sprognævnets rådgivning som helhed.

Materialets procentuelle lidenhed opvejes sandsynligvis af at det omfatter alle offentliggjorte svar fra tiårsperioden, i det hele 369 svar. Også selv om disse offentliggjorte svar skulle vise sig at være i dårlig overensstemmelse med svarpraksis i de svar der gives direkte til spørgerne, kan valget af undersøgelsesmateriale forsvares. Det er den offentliggjorte del af rådgivningen der er Sprognævnets ansigt. Det er på grundlag af disse svar nævnets rådgivning må vurderes.

%	stav- ning	di- verse	ord- dan- nelse	syn- taks	be- tyd- ning	bøj- ning	for- mu- le- ring	ord- eksis- tens	tegn- sæt- ning	ud- tale
HGJ	26	14	13	11	11	7	5	5	5	3
Å	10	10	7	14	12	6	14	10	1	16
N	24	8	9	6	9	14	10	5	3	12
Å+N	16	10	8	10	11	10	12	8	1	14

Efter Stray Jørgensen 1977, s. 34.

Hvor præcist afspejler nu de offentliggjorte spørgsmål de typer af spørgsmål som nævnet får stillet til daglig? Ikke særlig præcist. Det kan man få et indtryk af ved at se på skemaet ovenfor. Tallene i skemaet angiver den procentvise fordeling på emner. I kolonnen mærket HGJ står de tal der gælder for den mundtlige (telefoniske) rådgivning og oplysning i november 1975 (jf. Galberg Jacobsen 1976, s. 9—12*). I mangel af bedre må de repræsentere emnefordelingen i Sprognævnets rådgivning og oplysning som helhed. Kolonnerne mærket Å (= Årsberetning) og N (= Nyt fra Sprognævnet) og Å+N (gennemsnittet af Å og N) indeholder de tilsvarende tal for de offentliggjorte spørgsmål og svar. Og disse tal er anderledes sikkert funderede. De hidrører fra Stray Jørgensen 1977, hvori det oplyses at de er fremkommet ved optælling af alle spørgsmål i Å 64—74 og N 1—15.

Af skemaet fremgår det at såvel stavning som orddannelse er underrepræsenteret i de offentliggjorte spørgsmål i forhold til spørgsmålene i virkeligheden, mens udtalespørgsmålene er stærkt overrepræsenteret. Uoverensstemmelserne er sikkert reelle nok. De skyldes bl.a. at spørgsmålene til årsberetningerne og Nyt fra Sprognævnet først og fremmest vælges ud fra kvalitative hensyn — ikke kvantitative; i bekendtgørelsen for Dansk Sprognævn står der således at årsberetningerne skal

* Se den fælles litteraturliste s. 64.

indeholde "de vigtigste afgørelser og henstillinger". Ved udvælgelsen af svar til offentliggørelse tages der også hensyn til om de er lette eller svære at finde andetsteds. Mange retskrivnings- og orddannelsesspørgsmål kan besvares med et enkelt opslag i Retskrivningsordbogen; derfor bliver der offentliggjort relativt få af dem. Derimod er det ofte svært at finde svar på udtalespørgsmål i den gængse håndbogslitteratur; derfor offentliggøres der relativt mange svar på udtalespørgsmål. Hertil kommer at mange af spørgsmålene til Dansk Sprognævn er gengangere, og at der også skeles til de enkelte spørgsmåls underholdningsværdi når der skal udvælges svar til offentliggørelse.

Men argumentationen da. Svarer argumentationen i årsberetningerne og i Nyt fra Sprognævnet til den som nævnets medarbejdere bruger i den daglige rådgivning? Bortset fra at de offentliggjorte svar normalt er mere udførlige i deres argumentation, må dette spørgsmål nok besvares bekræftende. Undertiden kan det dog i den daglige rådgivning være vanskeligt at få lov at anføre de argumenter der hører med. Det gælder selvsagt først og fremmest i den mundtlige rådgivning (ca. 3/4 af alle spørgsmål stilles og besvares i telefon), hvor spørgerne ofte kun er interesseret i konklusionen, ikke i præmisserne.

På et enkelt punkt svarer de offentliggjorte spørgsmål og svar næsten perfekt til den daglige rådgivningspraksis. Standardopstillingen "Spørgsmål — Svar" er ikke bare et pædagogisk eller typografisk fif, men den afspejler det faktum at Sprognævnet skal spørges før det udtaler sig om et sprogligt problem (jf. Lindegård Hjorth 1970, s. 108). Der har vistnok kun været to undtagelser fra denne "regel". Den ene var et af svensk inspireret forsøg på at få Vejdirektoratet til at indføre ordet *vejmod* eller *vejmøde* om til- og frakørselsanlæg på en motorvej (Å 60—61 13—14). Den anden var en henvendelse i 1974 til Undervisningsministeriet med oplysning om at ordet *dispentant* om en person der har fået dispensation til at studere ved et universitet var uheldigt, og at Sprognævnet ville foretrække formen *dispensat* (Å 74—75 28—30).

Rådgivning eller oplysning?

Ikke alle de offentliggjorte svar fra den undersøgte tiårsperiode indeholder rådgivning fra Sprognævnet. 46 af de i alt 369 svar må rubriceres som ren oplysning, og de må naturligvis holdes uden for en undersøgelse af principperne for nævnets rådgivning.

Ved placeringen i den ene eller den anden af grupperne rådgivning og oplysning har jeg ladet det være afgørende om svaret indeholder et råd, eller præcisere: om det indeholder en vurdering af en sprogbrug. Der er nemlig ikke altid overensstemmelse mellem spørgsmål og svar på dette punkt. Det hænder — om end sjældent — at folk beder om et råd og i stedet får en ren sprogbeskrivelse uden anbefalinger eller frarådgninger. Fx spørges der i Å 75—76 28 dels om brugen af *alibi* i betydningen 'undskyldning' er af nyere dato, dels om den er "anerkendt"; kun det første spørgsmål bliver besvaret.

Det forekommer også at en spørger strengt taget kun beder om en oplysning, men i virkeligheden er interesseret i en vurdering. Det gælder især spørgsmål af typen "Findes det og det ord?", og spørgeren får da også normalt den vurdering som han eller hun er ude efter.

Endelig kan det ske at en spørger der egentlig kun ønsker at få en oplysning, får en vurdering med i købet. Spørgsmålet om hvad *c.c.* egentlig betyder (N 12 7414) bliver således besvaret med at det betyder 'carbon copy', og det tilføjes at man i stedet bør skrive *kopi til*. Og den spørger der i N 17 7617 bad om at få at vide hvad *køn design* er, fik foruden oplysningen om at sprogbrugen viser klar overvægt for neutrums, at vide at Sprognævnet råder til at man bruger ordet *formgivning* i stedet.

Men det er som nævnt undtagelser. Det alleralmindeligste er at folk får svar på det de spørger om, hverken mere eller mindre.

Sprogriktighedsargumentet

Undersøgelsen af principperne for Dansk Sprognævns rådgivning omfatter altså offentliggjorte svar der indeholder en

vurdering af en sprogbrug. Eller sagt på en lidt anden måde: svar der indeholder et eller flere sprogrigtighedsargumenter.

Sprogrigtighedsargumentet er dermed centralt i undersøgelsen. Et standardsprogrigtighedsargument ser sådan ud:

- Præmis 1 Sprogbrug A er (el. bevirker, svarer til) B
Præmis 2 En sprogbrug der er (el. bevirker, svarer til) B, er god (bør fremmes e.l.)
-

Konklusion Sprogbrug A er god (bør fremmes e.l.)

Sprogrigtighedsargumentet består således af en deskriptiv præmis (præmis 1), en normativ præmis (præmis 2) og en normativ konklusion. Det ligner andre argumenter ved at det sjældent er fuldstændigt. Såvel den ene eller anden præmis som konklusionen kan mangle i det konkrete tilfælde. Men ligesom andre argumenter kan — og bør — sprogrigtighedsargumentet rekonstrueres så det bliver gyldigt, og så dets holdbarhed kan vurderes (jf. Espersen 1969, s. 34 ff.).

En gennemgang af sprogrigtighedsargumenterne i Dansk Sprognævns rådgivning viser at den deskriptive præmis så at sige aldrig mangler, at den normative præmis meget ofte mangler, og at konklusionen undertiden mangler (fx N.16 7606 *suggestion*). Heri er der intet umiddelbart fordægtigt. Til de allerfleste deskriptive præmisser, der jo næsten aldrig udelades, er der knyttet så klare holdningsforestillinger at det er overflødig at anføre selve den normative præmis: hvis fx den deskriptive præmis er "denne sprogbrug er umisforståelig", er der ingen grund til samtidig udtrykkeligt at skrive "sprogbrug der er umisforståelig er god". Og tilsvarende kan en konklusion være en så indlysende følge af præmisserne at det ville være en fornærmelse mod læseren at anføre den.

Præmistyper

Nedenfor er anført en fortegnelse over præmisser — alle i den normative variant — som i større og mindre grad bruges i diskussioner om sprogrigtighed. Listen er opstillet med støtte i Diderichsen 1968, Teleman 1969, og Dahlstedt 1967, og den

har været drøftet på de nordiske sprognævns sekretærmøde i 1977. Ansvar for den foreliggende udformning af listen har alene jeg. Fortegnelsen rummer såvel lødige som underlødige præmisser, men tager ikke stilling til hvilke der er lødige, og hvilke der ikke er det. Og den indeholder heller ingen prioritering af præmisserne indbyrdes. Præmisfortegnelsen er således hverken en kritik af et eller flere sprognævns rådgivningspraksis eller en vejledning i hvordan man bør argumentere i sprogrigtighedsdiskussioner. Og for fuldstændighedens skyld: Jeg er naturligvis fuldt ud klar over at præmisserne overlapper hinanden i større og mindre grad, og at nogle af dem kan opfattes som nærmest identiske. Jeg regner med følgende præmistyper:

X *Sprogbrug*: Alment udbredt sprogbrug er bedre end ikke-almment udbredt sprogbrug.

X *Autoritet I (institutions- og klassikerautoritet)*: Den sprogbrug der stemmer bedst med den som akademier, sprognævn, visse håndbøger e.l. foretrækker, eller med de litterære klassikere, er bedst.

X *Autoritet II (RO-autoritet)*: Den sprogbrug der stemmer med Retskrivningsordbogens, er bedst.

X *Analogi*: Veletablerede mønstre (fonetiske, ortografiske, grafonematiske, syntaktiske, semantiske) bør foretrækkes fremfor ikke-etablerede el. mindre etablerede mønstre.

X *Tradition*: Hævdvunden sprogbrug er bedre end ikke-hævdvunden el. mindre hævdvunden sprogbrug.

Etymologi: Den sprogbrug der stemmer bedst med det oprindelige sprog el. med forhold i det långivende sprog, er bedst.

Modtagertilpasning: Den sprogbrug der tager mest hensyn til modtageren, er bedst.

Støjjfrihed: Den mindst bemærkede sprogbrug er den bedste, friktionsfri kommunikation er bedst.

Tydelighed: Det udtryk er bedst som står i størst udtrykmæssig kontrast til udtryk som det kan forveksles med. Ord som er selvforklarende eller som let lader sig analysere i deres bestanddele, bør fremmes (tolkelighed).

Forståelighed: Den sprogbrug som lettest forstås af den som teksten henvender sig til, bør foretrækkes.

- × *Stildifferentiering*: Der bør skelnes mellem genrer og stillag.
- Stiludjævning*: Forskellen mellem genrer og stillag bør udjævnes. Naturligt, uhøjtideligt sprog bør foretrækkes for formelt og stift sprog.
- Geografisk udjævning*: Rigssprog og dialekter bør nærmes mest muligt til hinanden.
- Geografisk differentiering*: Dialekter og regionale rigssprogsvarianter bør bevares.
- Rigssprog*: Rigssprogsnormen bør foretrækkes. Rigssproget bør holdes fri for påvirkning fra dialekter og sociolekter.
- Nordisme*: Sprogbrug der stemmer med sprogbrugen i de andre nordiske sprog, bør fremmes.
- Internationalisme*: Sprogbrug der stemmer med sprogbrugen i et el. flere af verdenssprogene, bør fremmes.
- Purisme*: Udtryk af hjemlig oprindelse bør foretrækkes for udtryk af fremmed oprindelse.
- Enetydighed*: Én form — én betydning. Synonymi bør undgås (betydningsdistinktioner bør opretholdes). Homonymi bør undgås (udtryksdistinktioner bør opretholdes).
- Overensstemmelse mellem lyd og skrift*: Den udtale der stemmer bedst med stavemåden, er bedst — og den stavemåde der stemmer bedst med udtalen, er bedst (*bogstavret udtale, skriftudtale — fonetisk stavning, lydstavning*).
- Økonomi*: Korte udtryk er bedre end lange. Pleonasmer bør undgås. Den sprogbrug der giver den største effekt med det mindste energiforbrug, er bedst.
- Behov*: Nye ord og udtryk som udfylder huller i sproget, er ønskværdige.
- Pædagogik*: Den sprogbrug der er lettest (herunder som der kan formuleres de letteste regler for), er bedst.
- Prestige*: Den sprogbrug som foretrækkes af sprogsamfundets sociale og uddannelsesmæssige elite, er bedst.
- Demokrati*: Det sprog som bruges af et flertal af sprogsamfundets medlemmer, er bedst. Sprogbrug der medfører øget social lighed, bør foretrækkes. Sprogbrug der tjener til frigørelse af folket, bør foretrækkes.
- Logik*: Logisk sprogbrug er bedre end ulogisk sprogbrug. Kontaminationer bør undgås.

Almensprog/fagsprog: Almensproget bør ikke tvinges til at rette sig efter fagsproget, og fagsproget bør ikke fjernes for meget fra almensproget.

Æstetik: Smukt sprog er bedre end grimt sprog. Varieret sprog er bedre end stereotyp sprog.

Evolutionisme: Sproget bør have lov at udvikle sig frit. Sproget er en levende organisme. Sproget er godt nok. Fingrene fra sproget!

Registrering af de eksplicite præmisser

Registreringen og rubriceringen af præmisserne i de undersøgte svar er ikke helt uproblematisk. Fx kan det undertiden være vanskeligt at afgøre om det overhovedet er en præmis man har for sig, eller om det bare er en oplysning uden direkte funktion i argumentationen. I praksis er problemet dog ikke stort: I de allerfleste tilfælde er det funktionen som præmis der legitimerer en oplysning tilstedeværelse i et rådgivnings-svar, mens oplysninger uden funktion i argumentationen næsten kun forekommer i de svar der drejer sig om noget ikke-normativt (etymologi, ordbetydning o.l.).

Det kan også være svært at afgøre hvor eksplicit en præmis skal være for at den skal regnes med. Nogle eksempler kan vise grænsen "nedadtil": I N 1 6810 står der bl.a.: "Formerne *en underbo* og *en overbo* må foretrakkes for de længere former *en underboer*, *en overboer*, jf. *nabo*, *genbo*, *fynbo*, *mønbo* m.fl.". Her har jeg regnet med tilstedeværelsen af to eksplicite — om end diskret udtrykte — præmisser, som jeg har rubriceret under henholdsvis økonomi og analogi. Og jeg har regnet med tilstedeværelsen af præmissen purisme i svaret om *flute/flûte*: "Ordet vil sikkert komme med i en ny udgave af Ret-skrivningsordbogen, sandsynligvis uden den franske accent circonflexe" (Å 69—70 15).

Et yderligere usikkerhedsmoment ved registreringen og rubriceringen af præmisserne er at der undertiden er ret uskarpe grænser mellem de forskellige præmistyper.

Registreringen omfatter alle de præmisser der forekommer i de undersøgte svar, altså ikke bare dem der fører frem til

konklusionen. Registreringen viser altså mere om Dansk Sprognævnets syn på de enkelte argumenters relevans og respektabilitet i argumentation om sprogrigtighed, end om de enkelte argumenters slagkraft og kvalitet.

Hyppigt brugte præmisser

Der er præmisser der bruges overordentlig hyppigt, der er præmisser der bruges jævnlige, og der er præmisser der næsten ikke eller slet ikke bruges.

Man skal dog være varsom med fortolkningen af sådanne numeriske forskelle. Numerisk forskel siger ikke nødvendigvis noget om forskel i anvendelighed og respektabilitet:

Præmissernes tydelighed og forståelighed er således tilsammen brugt i godt halvt så mange svar som præmissen etymologi (24 : 44). Heraf kan man imidlertid ikke slutte at etymologi er dobbelt så anvendeligt, respektabelt e.l. som tydelighed og forståelighed, men forskellen skyldes snarere at forståeligheds- og tydelighedssynspunkter er relevante i færre spørgsmål end etymologiske synspunkter er. Og når autoritet I er brugt ca. dobbelt så mange gange som autoritet II (180 : 98), er grunden først og fremmest at autoritet I kan bruges som præmis i praktisk taget alle typer af sprogrigtighedsproblemer, mens autoritet II næsten kun kan bruges i spørgsmål om ortografi (inkl. interpunktion), bøjning og delvis orddannelse.

Men med sådanne forbehold in mente går det vel trods alt an at regne med at der er en forbindelse mellem brugshyppighed og respektabilitet.

De hyppigst brugte præmisser er sprogbrug (215 svar), autoritet I og II (278), analogi (124), stildifferentiering (83) og tradition (76).

At tradition står sidst i rækken passer nok meget godt med synet på denne præmis; jf. også at ordene *tradition* og *traditionel* ikke bruges ret ofte i argumentationen, men at der i stedet tales om udtryk "med en vis hævd", "som har været gængse de sidste 100 år", "som allerede Søren Kierkegaard brugte" e.l.

Der er heller ikke grund til at undre sig over at den hyp-

pigst brugte præmis er sprogbrugen. Men man kan undre sig over at den ikke er brugt endnu hyppigere: af 323 mulige svar er den kun brugt i ca. to tredjedele (215 svar). Det forholdsvis lave antal hænger her sammen med overlappningen mellem de forskellige præmistyper, idet sprogbrugen ofte er indeholdt i en af de andre præmisser, fx implicerer autoritetspræmisserne så godt som altid også præmissen sprogbrug, men de registreres kun som autoritetspræmisser. Også analogipræmissen rummer i sig en sprogbrugspræmis, her blot ikke præcis den samme sprogbrug som i tvivlsspørgsmålet, men en analog sprogbrug. I enkelte tilfælde skyldes manglende sprogbrugspræmis dog at der faktisk ikke er nogen sprogbrug at støtte sig til. Det gælder spørgsmål hvor Sprognævnet har skullet tage stilling til helt nye betegnelser, fx i Å 70—71 18, hvor nævnet blev bedt om at vurdere de nye betegnelser *agronomstuderende* og *agronomistuderende* i forhold til hinanden.

Præmissen stildifferentiering kunne formelt set lige så godt have været opført som stiludjævning. Af svarene fremgår det nemlig kun sjældent om en stilbeskrivelse skal kobles sammen med præmissen "der bør skelnes mellem stillag" eller med præmissen "forskellen mellem stillag bør udjævnes", jf. dog den ret kontante kommunikationsvejledning i svaret om *svømmebøl*, *svømmebassin* og *swimmingpool* (N 13 7417).

Sjældne præmisser

Nogle præmisser forekommer slet ikke i de undersøgte svar. Det gælder som nævnt stiludjævning, og det gælder (af tilsvarende grunde som ved stiludjævning) geografisk udjævning. Derudover er hverken æstetikpræmissen eller evolutionspræmissen brugt.

Når æstetikpræmissen mangler er det fordi den faktisk ikke bruges. Stray Jørgensen 1977 har dog fremdraget et enkelt eksempel (Fra Dansk Sprognævns rådgivning, nr. 10, juli 1960, s. 1), hvor spørgsmålet om det hedder *en opskriftblok* eller *en opskriftsblok* besvares med "ODS har ingen sms. med *opskrift*; *opskriftblok* lyder bedst". Dette svar fra 1960, der her er citeret in extenso, gengiver i en ret ubearbejdet form et tele-

fonisk svar, og det kan næppe helt udelukkes at Sprognævnets medarbejdere også i dag kan bruge den type formuleringer i telefoniske svar.

Et andet svar der umiddelbart kunne se ud som om det indeholdt en æstetisk præmis er N 2 6908. Her nævnes det at bydemåder som *åbn*, *behandl* og *klistr* "på tryk kan virke noget afstikkende". Denne bemærkning har jeg dog ikke rubriceret som æstetisk præmis, men under rubrikken støj-frihed sammen med lignende bemærkninger om former der er mere eller mindre "stødende", "påfaldende" o.l.

Som nævnt forekommer heller ikke præmissen evolutionisme. Men der er enkelte eksempler på én der minder om den, og som man efter temperament kan kalde defaitisme eller realisme. Den viser sig fx i Å 73—74 19, i svaret om *juno* og *juni*, hvor det mod månedsnavnet *juno* indvendes at en "ændring af sprogbrugen ville . . være yderst vanskelig". I svaret om *papirløse ægtefæller* mv. i Å 75—76 26 foreslår nævnet nølende ordet en *samboer*, men nævner i samme åndedrag at det nok er "tvivlsomt om det vil slå igennem". Og om *støjforurening* hedder det: "Vi tror . . ikke at det ville nytte noget hvis fx Sprognævnet nu rådede fra at bruge ordet. I øvrigt mener vi heller ikke der er grund til at fraråde det" (Å 71—72 23).

Den demokratiske præmis er kun brugt en enkelt gang. Og det er endda som "på-trods-af-præmis", idet det om udtalen af *luxsus* med u i første stavelse hedder: "Selv om den sikkert er naturlig for en del mennesker, kan vi ikke anbefale den" (Å 71—72 17). At den demokratiske præmis ikke bruges behøver ikke at betyde at Dansk Sprognævn er udemokratisk i sin rådgivning. Der er trods alt forskel på at være udemokratisk og så blot ikke at benytte sig af formuleringer som dem der ovenfor (s. 40) er anført under den demokratiske præmis. Og man bør nok også tage i betragtning at præmissen sprogbrug ofte implicerer den demokratiske præmis, idet sprogbrugen ofte — men bestemt ikke altid — netop er flertallets sprogbrug.

Purismepæmissen er kun brugt en lille halv snes gange, som regel temmelig diskret, jf. ovenfor s. 41 om *flute* : *flûte*. Med det ry som sprogrensning har i Danmark kan det ikke

undre at purisme hører til blandt de sjældnere brugte eksplícitte præmisser.

Heller ikke den pædagogiske præmis er brugt i ret mange svar (i alt 15). Og det svarer nok også ganske godt til Sprognævnets syn på værdien af den. Når den endelig forekommer er det langt nede i rækken af præmisser, fx i svaret om *dispensat* (Å 74—75 30) hvor den bruges til at afvise den gerundiviske d-form, *dispensand*, og i svaret om *muslim* og *muhamadaner* (Å 75—76 22—24), hvor der bl.a. gøres opmærksom på at det er en ulempe ved ordet *muslim* at der kan være problemer når det skal bøjes (*muslimer* eller *muslimmer*?). En særlig variant af den pædagogiske præmis er udtalelser om at denne eller hin udtryksmåde “ikke kan regnes for en fejl” e.l.

Enentydighed

Jeg kommer ikke nærmere ind på de præmisser der hverken er særlig hyppige eller særlig sjældne. Et par kommentarer til en enkelt af dem kan dog være på sin plads.

Præmissen enentydighed bruges bl.a. i spørgsmål som drejer sig om betydningsmæssige distinktioner. Holdningen til denne præmis lader til at være mere modsætningsfyldt end holdningen til de fleste andre. Undertiden bruges den uden blusel som afgørende præmis (den forekommer således relativt ofte i svar som kun indeholder 1 eller 2 præmisser, se nærmere nedenfor). Til andre tider bruges den med en vis markeret afstandtagen, fx ved at den lægges i munden på andre end Sprognævnet selv, fx “den nu afdøde norske professor Bjarne Berulfsen” (Å 74—75 23 om *ansvarsløs* og *uansvarlig*), eller “en så liberal sprogiagttagelse som “Magister Stygotius” (= universitetslektor Erik Hansen)” (Å 73—74 20—21 om *chance*, *mulighed* og *risiko*, fyldigere citeret nedenfor s. 49). Og i atter andre tilfælde afviser Sprognævnet blankt at enentydighedspræmissen skulle kunne bruges, normalt med en henvisning til at konteksten tydeligt vil vise hvad meningen er; det gælder fx i svaret om forkortelsen *AV* (og *av*) for *audiovisuel* (N 2 6902).

En anden præmis der kvantitativt hører til i mellemgruppen

er nordismepræmissen. Den behandles nærmere af Allan Kar-ker nedenfor s. 57 ff.

Svar med få præmisser

Der er gennemgående brugt ret mange præmisser i de enkelte svar; 3—5 præmisser pr. svar lader til at være det normale.

Det er således en undtagelse at et svar afgives helt uden at der er anført præmisser. Jeg har i alt registreret 4 spørgsmål af denne type. Det ene er et kommaspørgsmål (N 4 7011), hvor det er indlysende at svaret bygger på brug af en implicit autoritetspræmis (kommaspørgsmål besvares altid på grundlag af retskrivningsvejledningen i Retskrivningsordbogen). Det andet er et spørgsmål om hvad *gæld* hedder i flertal (N 7 7111), hvor der svares med en oplysning om at ordet ikke kan sættes i flertal; her må man vel regne med en implicit sprogbrugspræmis (“flertalsformer af *gæld* forekommer ikke i sprogbrugen”). Det tredje er en frarådning i Å 74—75 17 af ordene *recyklere*, *recycling* og *recykling*. Den summariske behandling må i dette tilfælde bl.a. ses på baggrund af at der er tale om et delsvar som afgives efter en udførlig og møjsommelig gennemgang og vurdering af termerne *genbrug*, *genanvendelse*, *recirkulation*, *recirkulering*, *genvinding*, *genindvinding* og *ombrug*. Det sidste svar uden præmisser er også på andre måder atypisk. Det drejer sig om alfabetiseringspraksis i edb-lister fra Sygesikringen (Å 75—76 41). Sprognævnet erklærer sig enig med spørgeren og accepterer dermed de præmisser han nævner i sit spørgsmål.

Af de i alt 323 undersøgte svar er der 25, hvori der kun er brugt én præmis, og 66 hvori der kun er brugt to præmisser. De præmisser der bruges i svar med kun én præmis er: sprogbrug, autoritet I og II, analogi, etymologi, støjfrihed, forståelighed, enentydighed, overensstemmelse mellem lyd og skrift, logik. Og blandt de præmisser der slet ikke bruges i svar med 1 eller 2 præmisser, eller som kun bruges en enkelt gang, finder man fx geografisk differentiering/udjævning, rigssprog, purisme, pædagogik, prestige, demokrati og æstetik. Præmissen nordisme er brugt i 2 af de svar der har 2 præmisser.

Også i forekomsten af præmisser i sådanne svar med få præmisser kan man se en afspejling af de forskellige præmissers relative respektabilitet.

*

Undersøgelsen af de eksplicite præmisser i Dansk Sprognævns rådgivning viser ikke noget om hvilke præmisser der er afgørende for Sprognævnets stillingtagen i de enkelte tilfælde, og man kan ikke på grundlag af den opstille en prioriteret liste over præmisserne. Konklusionerne i Dansk Sprognævns rådgivning kan nemlig ikke forklares ud fra de eksplicite præmisser alene (jf. Erik Hansens artikel nedenfor). Men undersøgelsen viser noget om hvilke præmisser Sprognævnet lægger vægt på at anføre i en videnskabeligt funderet sproglig rådgivning. Og den viser fremfor alt at Dansk Sprognævn ikke giver råd i sproglige spørgsmål uden at argumentere udførligt for sin stillingtagen.

ARGUMENTER I KONFLIKT

Af Erik Hansen

Når man studerer en fortegnelse over argumenter som bruges i den sproglige rådgivning,¹ er det åbenlyst at der er mange enkelttilfælde hvor mere end ét argument kan komme i anvendelse ved afgørelsen af et tvivlsspørgsmål.

Drejer det sig fx om hvorvidt *b*'et i *købmand* skal udtales, kan man argumentere ud fra ortofoni, sprogbrug og etymologi; og gælder det problemet *gad vidst/gad vide*, kan i hvert fald argumenterne analogi og etymologi komme på tale.

Det er også klart at de anvendte argumenter tit vil kunne komme i konflikt med hinanden ved ikke at føre til samme løsning. I tilfældet *købmand* giver det ortofoniske og det etymologiske argument at udtalen med *b* bør foretrækkes, mens argumentet sprogbrug fører til at anbefale udtalen uden *b*. I tilfældet *gad vidst/gad vide* giver analogi-argumentet til resultat at konstruktionen med infinitiv er den anbefalelsesværdige (idet *gide* i alle andre tilfælde styrer infinitiv), mens

det etymologiske argument udpeger konstruktionen med præteritum participium (idet den er i overensstemmelse med den oprindelige konstruktion af verbet *gide*).

I et praktisk rådgivningsarbejde må man derfor vente ret ofte at se argumenter i konflikt. Den eneste måde konflikterne kan undgås på, er en omhyggelig prioritering af argumenterne, således at man altid ved hvilket argument der skal gøre udslaget når to eller flere argumenter anviser forskellige løsninger.

Det hovedindtryk man får ved at se nøje på Dansk Sprognævns offentliggjorte rådgivning, er at argumenterne aldrig er i konflikt, og at de ikke er prioriterede!

Nogle eksempler

Et par konkurrerende udtaleformer i moderne dansk er *snedker* udtalt med *ð*: [sneð'gɔ], eller udtalt med stumt *d*: [sne'gɔ].

Om dette problem udtaler Dansk Sprognævn:

Ordbog over det danske Sprog og vistnok alle andre bøger som giver oplysning om dansk udtale, anfører kun udtalen uden *d* (ordet rimer altså på *apoteker*). Jævnfør at en stavemåde uden *d* er brugt af bl.a. Valdemar Rørdam, Knuth Becker og Poul Henningsen.

Men stavemåden *snedker* har i ret vide kredse påvirket udtalen, sådan at *d*'et udtales. Denne udtale må frarådes.

N 1 6804

Tilsvarende dobbeltformer har verbet *dupere*, og herom udtaler Dansk Sprognævn:

De fleste ordbøger, herunder de nyere fremmedordbøger, og en del andre håndbøger angiver kun udtalen med [dy-]. Ordet er lånt fra fransk, hvor *u* udtales [y], og derfor har denne udtale tidligere været den eneste der blev betragtet som korrekt; jævnfør at Ordbog over det danske Sprog i 1921 kunne hævde at udtalen med [du-] især forekom i "vulgært" sprog.

Udtalen med *u*-lyd i første stavelse er dog forlængst blevet meget almindelig, og nogle håndbøger nævner nu også den. Måske er denne udtale ligefrem på vej til at fortrænge udtalen med [dy-].

Begge udtaler må i dag betragtes som acceptable.

N 10 7306

I begge tilfælde konstateres det, at de konkurrerende udtaler er meget udbredte, men at ordbøgerne klart favoriserer den ene af dem. I tilfældet *snedker* anbefales den favoriserede udtale, men begge udtaler af *dupere* kan accepteres. Det vil sige at de samme præmisser fører til forskellige konklusioner.

Om problemet *chance* i betydningen 'ønsket eller uønsket mulighed' hedder det:

(...) ordbogen bemærker at ordet *chance* i nogle tilfælde kun kan betyde 'udsigt til fremgang', 'mulighed for at opnå fordel(e)', nemlig hvor man ikke nævner hvad man har chance for, fx i sætninger som *hun har haft sin chance, han greb chancen*. Denne betydning af ordet blev efterhånden næsten enerådende, således at *chance* blev en modsætning til *risiko* og *fare*.

Men som også De har lagt mærke til, er der nu i daglig tale en vis tilbøjelighed til at bruge ordet *chance* både om en ønsket og om en uønsket mulighed. Denne sprogbrug må dog endnu anses for urigtig.

Man kan her jævnføre at selv en så liberal sprogiagttagelse som "Magister Stygotius" (= universitetslektor Erik Hansen) i Informations artikelserie Sprogsyn og sprogveje, 29.1.1965, s. 4, mener at "man må nok anbefale, at man søger at opretholde den klare tredeling" mellem *chance*, *mulighed* og *risiko*.

Å 73—74 20

Argumentet er her at man bør holde betydningen af *chance* og *risiko* ude fra hinanden, så en nyttig semantisk distinktion ikke går tabt (enentydighed). Samme argument kunne være brugt på problemet *i sommers/i sommer*:

Ved en række ord har vi en særlig form på *-s* til at udtrykke det fortidige. Det hedder fx *i mandags*, og *i formiddags*, *i eftermiddags* om den formiddag, eftermiddag der er gået, men derimod *i formiddag*, *i eftermiddag* om den formiddag, eftermiddag der endnu ikke er gået. Tidligere havde man i rigssproget en tilsvarende form ved ordene *sommer* og *vinter*, således at *i sommers* og *i vinters* betegnede den nærmest foregående sommer, vinter; men disse former er nu ikke almindelige hos i øvrigt rigssprogs-talende, navnlig ikke hos voksne.

N 12 7403

Her anbefales de *s*-løse former til trods for at en semantisk distinktion går tabt når *s*'et afskaffes: *i sommer* betyder 'i

denne sommer', *i sommers* betyder 'sidste sommer'.

Samme eksempelpar viser autoritetsprincippet anvendt, idet *chance/risiko*-afgørelsen underbygges med en henvisning til en sprogforsker der i denne sag er enig med Dansk Sprognævn. Men det forties at samme sprogforsker i samme bog som de citerede udtalelser kan læses i, nemlig side 16—17, udtaler sig til gunst for *i sommers* og *i vinters*.²

En spørger mener at *tredoble* og *femdoble* må være forkert, da *doble* betyder 'multiplicera med 2'. Hertil svarer Dansk Sprognævn:

Ifølge Ordbog over det danske Sprog, bind 3 (1921), kan *doble* ikke alene betyde 'fordoble'. Når det indgår i sammensætningerne *tredoble*, *firdoble* osv., betyder det 'gange (med)', 'multiplicere (med)'.

Ord af denne type har gammel hævd og vil næppe blive misforstået af nogen person der har dansk som modersmål. Disse ord er bekvemme, da de giver en kortere udtryksmulighed end fx *blive tre gange større*, *gøre tre gange større*. — Der kan derfor ikke indvendes noget mod denne sprogbrug.

Å 70—71 25

Argumenterne er altså hævd (tradition) og økonomi, og det tilføjes at former som *tredoble* ikke giver nogen forståelsesvanskeligheder.

De samme argumenter ville være brugelige i besvarelsen af spørgsmålet om det er korrekt at bruge udtrykket *være enig i* uden præpositionsforbindelsen *med NN*:

(...) Det støder af en eller anden grund mange når *være enig(e) i* bliver brugt uden at det bliver angivet hvem man er enig med, fx: *vi er enige i at ...* Hvis man vil være sikker på ikke at støde nogen, kan man nævne den eller dem hvis mening man tilslutter sig (vi er enige med NN i at ...).

Å 68—69 18—19

Der er faktisk rimelig tradition for *enig i* uden *med NN* — alle eksemplerne i ODS stammer fra "gode forfattere", og det ældste er over 100 år gammelt. *Med NN* udelades i praksis kun når det er redundant, så efter økonomiprincippet måtte man altså anbefale *enig i* uden *med NN* overalt hvor meningen er klar for personer med dansk som modersmål. — Imidlertid

bruges disse argumenter ikke i svaret, som fraråder brugen af den mest økonomiske form til trods for dennes hævde i sproget.

Denne gennemgang kan suppleres med talrige lignende eksempler* som synes at vise en meget ringe konsistens i argumentationen.

Det skjulte argument

Det selvfølgelige moralske og intellektuelle krav man normalt stiller til en følge af afgørelser, fx juridiske, pædagogiske eller sportslige, er at de ikke er vilkårlige, men træffes efter et generaliserbart princip. Dette elementære krav ses som vist ovenfor ikke umiddelbart at være opfyldt i Dansk Sprognævns rådgivning.

Men når man nu har konstateret denne absurditet i rådgivningen, er det vigtigt at tænke på at der aldrig er blevet rejst en tilsvarende kritik udefra mod Dansk Sprognævn. Offentligheden synes stort set at være tilfreds med de svar og den argumentation Sprognævnet tilbyder. Inkonsekvens og principløshed er Sprognævnet i al fald aldrig blevet kritiseret for. Dette indebærer at Dansk Sprognævns rådgivning af publikum opleves som god og meningsfyldt, og det er værd at lægge mærke til at spørgsmålene igennem deres formulering normalt lægger op til den art argumentation som Sprognævnet bruger i sine svar: *er denne form ikke ulogisk? — skal det ikke hedde x når ordet kommer af y? — hvad er den almindeligste form? — skal man acceptere sammenblandingen af x og y?*

// Forklaringen på den tilsyneladende inkonsistens i Dansk Sprognævns rådgivning og på at rådgivningen alligevel opleves som relativt konsistent og meningsfuld, er ret enkel. Det publikum ønsker svar på når Dansk Sprognævn rådspørges, er i virkeligheden ikke om den og den form er ulogisk, etymologisk forvansket eller lidet udbredt. Således formuleres spørgsmålene ganske vist, men den oplysning spørgeren som regel ønsker, er om den og den form falder uden for rigssprogsnormen (RSN), dvs. den officielle, prestigegivende variant af dansk. Og det er præcis det svar Dansk Sprognævn giver.

Det betyder at det højest prioriterede argument altid er

tilhørsforholdet til RSN. Dansk Sprognævn tilråder altid den form som anerkendes i RSN og imødekommer hermed i de fleste tilfælde spørgerne. Således forsvinder den påviste absurditet i argumentationen: de eksplicitte argumenter (ortofoni, etymologi, analogi, sprogbrug osv.) er kun støtteargumenter og ikke i sig selv udslaggivende for afgørelserne, og der er argumentationsteknisk intet suspekt ved at man kun nævner de argumenter der tilfældigvis støtter den trufne afgørelse, og fortier dem der ikke gør det. — Hermed er også behovet for prioritering af argumenterne bortfaldet. II

Rigssprogsnormen

Det utilfredsstillende ved Dansk Sprognævnets rådgivning eller i det mindste den formulering de offentliggjorte svar får, er at støtteargumenterne umiddelbart fremtræder som de egentlige og afgørende argumenter. Denne praksis er ganske givet vildledende, for når én af to varianter anbefales ved hjælp af et antal rationelle støtteargumenter, bliver den kasserede variant indirekte karakteriseret som en form eller konstruktion der rent lingvistisk er af ringere kvalitet. I reglen forholder det sig sådan at var den kasserede form tilfældigvis faldet inden for RSN, kunne man have støttet anbefalingen af den med et lignende antal andre argumenter.

Disse iagttagelser af RSN som det højest prioriterede argument bekræftes af at den faktisk, omend sjældent, træder eksplicit frem i svarformuleringerne, men så at sige kun når der ingen støtteargumenter anføres:

Hvis man ønsker at udtale ordet i overensstemmelse med rigssprogsnormen, må man vælge den bogstavrette udtale af *overlegen*.

A 68—69 14

Det er rigtigt at formen *diamentral* har en vis udbredelse; men den falder klart uden for rigssprogsnormen.

A 76—77 17

Udtalen med stød [i *åger*-] er nu den almindelige hos yngre rigsmålstalende.

N 13 7415

Man kan ret ofte høre *-ol* [i *alkohol*] udtalt som i *stol*; men denne udtale regnes for at falde uden for rigssprogsnormen.

N 18 7701

På en mere indirekte eller skjult måde bruges argumentet RSN når der henvises til ordbøger og grammatikker:

Alle ordbøger og andre håndbøger angiver imidlertid kun udtalen [*toa'læt*], og det er den som nævnet må råde til.

Å 68—69 14

Udtalen med tryk på første stavelse, *tómbola*, er den korrekte. Det er da også kun denne udtale der er angivet i ordbøger og andre udtalevejledninger. Ordbog over det danske Sprog nævner dog (1948) at også en udtale med tryk på *-bo-*, *tombóla*, forekommer "i folkeligt sprog", og denne udtale har sikkert stadig en ikke ringe udbredelse.

N 11 7314

Sagen er jo at ordbøger og andre håndbøger normalt registrerer RSN (dialekt- og slangordbøger benævnes ikke bare "ordbøger") og ser bort fra en forms udbredelse uden for RSN. At henvise til hvad der står i ordbøgerne er altså det samme som at bruge RSN som argument, og her foreligger vel egentlig en ringslutning: formen *x* anbefales på bekostning af *y* fordi det er *x* der står i ordbøgerne; men ordbøgerne redigeres således at de som hovedregel kun medtager anbefalelsesværdige (dvs. RSN-) former.⁴

Noget lignende gælder brugen af argumentet hævde eller sprogbrug:

Selv om vi ikke finder at det er uacceptabelt at bruge *planere* i den ny betydning (...), vil vi dog foretrække det hævdvundne ord *planlægge*.

Å 70—71 23

Det fremgår af Ordbog over det danske Sprog at allerede Holberg brugte *undskyldte* i begge betydninger. Der er således lang hævde for at anvende ordet på de to måder.

N 20 7812

"Hævde" må nødvendigvis betyde hævde inden for RSN, da Dansk Sprognævn i andre tilfælde afviser former på trods af

erkendt hævde i vulgærsprog, se fx ovenfor om *i sommers* og *tombola*.

Dette at RSN normalt kun bruges eksplicit når der ikke er nogen støtteargumenter, har en meget uheldig demagogisk effekt. Støtteargumenterne har i Dansk Sprognævnets rådgivning den funktion at de eksplicit skal begrunde og "sælge" afgørelsen; men i nogle tilfælde mangler altså enhver begrundelse af den art, og her tager man så RSN frem. Det vil sige at RSN i en vis forstand bruges som argument når der ingen argumenter er!

Hvad RSN egentlig er og hvordan den er beskaffen, finder man ingen steder i Dansk Sprognævnets skrifter en redegørelse for. Men i selve rådgivningen støder man på nogle karakteristiske formuleringer der kan opfattes som en art operationel fastlæggelse af RSN:

Da forbindelsen *chance til* efterhånden har vundet en vis hævde, bør den ikke regnes for en fejl. Men man må være forberedt på at der stadigvæk er nogle som reagerer mod denne forbindelse. Det forsigtigste er derfor at vælge *chance for*.

Å 69—70 21—22

Vi kan konkludere at den udtale som man altid kan være tryk ved at bruge, er den hvor *d'et* [i *blond*] høres (. . .).

Å 75—76 19

Sådanne videre anvendelser af *starte* er nok i nogen grad modeprægede og støder stadig mange, især i de ældre generationer. Og der er ikke tvivl om at der er sproglag og sammenhænge hvor man kun kan bruge *begynde, indlede, sætte i gang, komme i gang* osv.

Å 67—68 25

Hvis målet er den støjfri kommunikation, må RSN anbefales, da det har vist sig at RSN-talende lader sig forstyrre når de hører eller ser former der falder uden for RSN:

(Udtales *karenstid* med hovedtryk på *ka-* eller på *-rens*?) Man hører ordet udtalt på begge måder, men udtalen med hovedtryk på anden stavelse er den eneste som ordbøger og andre håndbøger giver. (. . .) Mange af dem som selv udtaler *karenstid* med tryk på *rens*, synes at udtalen med tryk på *ka* lyder komisk.

N 17 7616

Øjensynlig satser Dansk Sprognævn — vel med rette — på en betydelig tolerance over for RSN hos dialekt- og lavsociolekt-talende.

Konklusion

Den ovenstående analyse af en bestemt side af Dansk Sprognævns rådgivning kan måske få det til at se ud som om Sprognævnet bevidst fører det danske folk bag lyset ved at skjule eller sløre hovedargumentet i og hovedsigtet med rådgivningen.

Således forholder det sig formentlig ikke.

Årsagen til at RSN-argumentet så sjældent ekspliciteres må man snarere søge i den sproglige vejledningstradition. I selve rådgivningssituationen stilles der et spørgsmål til Dansk Sprognævn. Både spørgeren og svareren ved at spørgsmålet drejer sig om sprognormer, for man beder ikke om anvisninger på anden sprogbrug end RSN, og det har man aldrig gjort. Det kan derfor synes overflødigt udtrykkeligt at nævne RSN i både spørgsmål og svar. "Dansk" betyder simpelt hen RSN. Et spørgsmål som "hedder det x i dansk?" stilles naturligvis kun når man faktisk har konstateret at en del danskere siger x, og meningen med spørgsmålet er altså "hvad hedder det i RSN?"⁵

Ulempen ved kun at arbejde implicit med RSN er som vist side 52 at rådgivningens ordlyd får andre varianter af dansk til at fremstå som ulogiske, inkonsekvente og i det hele taget sprogligt mindre lødige, hvad der lingvistisk set er uholdbart.

Der er især to vanskeligheder ved at ekspliciterer normen i rådgivningsarbejdet. For det første er DS øjensynlig stærkt bundet af sprogvidenskabens naturalistiske tradition, som dels er skeptisk over for indgriben og styring, dels ikke kan anvise et sagligt grundlag for at vurdere én subnorm højere end andre. For det andet er det efterhånden en gammel erkendelse at RSN for en stor del er en sociolekt, og vurderende og normerende udsagn om RSN har visse sociale implikationer, først og fremmest vil rådgivningen favorisere bestemte social-grupper.

Men problemet løses selvfølgelig ikke ved at lade norm-

grundlaget være fordækt eller i det mindste uklart i rådgivningens ordlyd. Skal grundlaget for rådgivningen fortsat være en sproglig norm, bør det fremgå tydeligt. Det er ikke tilfredsstillende som det er.⁶

I forbindelse med en vis revision af Dansk Sprognævns rådgivningspraksis bør følgende problemer gennemdrøftes meget nøje:

(1) Kan det danske sprogsamfund undvære en norm? Ingen har endnu foreslået ophævelsen af al sproglig normering i Danmark, så det er vel sandsynligt at man kan fremføre holdbare argumenter for normering.

(2) Hvilken variant af moderne dansk skal vælges til normeringsgrundlag? Kan det tænkes at man bør vælge en anden variant end den der hidtil er kaldt RSN? Det vil bl.a. afhænge af om der findes en variant af dansk som kan måles sig med RSN i overregionalitet og relativ oversociolektalitet.

(3) Hvis man beslutter sig til at fastholde RSN som normen, bør det overvejes i hvilken grad den skal forvaltes ud fra et konservativt synspunkt og i hvilken grad novationer skal accepteres eller endog fremmes.

(4) Den valgte norm bør kodificeres gennem ordbøger, grammatikker og offentlig rådgivning, og overalt bør det fremgå eksplicit hvilken variant af dansk der beskrives, hvilken status den har og hvilken funktion en sprognorm i det hele taget har.⁷

Noter

1 Se fx Diderichsen 1968, p. 153—69; Galberg Jacobsen i dette bind af Sprog i Norden; Teleman 1968, p. 194—215; Willig o.a. 1971, p. 162—63. — Se den fælles litteraturliste p. 64.

2 Erik Hansen: Magister Stygotii betænkninger over det danske sprog. 1973.

3 Se min artikel "Den hemmelige præmis" (Hansen 1975).

4 Se henvisning under 3), specielt p. 96—99, samt Chr. Schmitt:

- Morphologie und Purismus, i Kongressakte des XII. Internationalen Linguistenkongresses, Wien 1979.
- 5 Det er denne brug af ordet *dansk* man finder i bogtitler som *Dansk-engelsk ordbog*, *Dansk Grammatik*, *Bedre dansk*, *Nudansk ordbog*. End ikke ODS nævner denne betydning af *dansk* (bind III, spalte 514—15).
  - 6 Se min artikel "Den danske rigssprogsnorm" i Erik Hansen og Skyum-Nielsen (red.): *Sprognormer i Norden*, 1979 (Nydanske Studier nr. 11).
  - 7 Under udarbejdelsen af denne artikel har jeg haft nytte af en specialeafhandling (upubliceret) af Peter Stray Jørgensen: *Dansk Sprognævns rådgivning*, 1977.

DET NORDISKE ARGUMENT I DANSK SPROGNÆVNS RÅDGIVNING

Af *Allan Karker*

Bevidstheden om det nordiske sprogfællesskab var en vigtig inspirationskilde da Nämnden för svensk språkvård blev stiftet i 1944. I målsætningen for dette det første skandinaviske sprog-nævn indgik at "söka åvågbringa nordiskt samarbete på språkvårdens område i syfte att vidmakthålla och stärka den nordiska språkgemenskapen". Det var dog først med oprettelsen af Norsk språknemnd (1952) og Dansk Sprognævn (1955) at der blev lagt en fast grund under denne side af virksomheden: Norsk språknemnd skulle ifølge sine vedtægter "samarbeide med institusjonar av liknande slag i dei andre nordiske landa", og om Dansk Sprognævn hed det i den ministerielle bekendtgørelse at nævnet "i sproglige anliggender af fællesnordisk interesse eller rækkevidde repræsenterer myndighederne i forhandlinger med tilsvarende sprog-nævn i de andre nordiske lande" (§ 1) og endvidere i specifikationen af dets opgaver "At samarbejde med de andre nordiske sprog-nævn i spørgsmål af fællesnordisk interesse" (§ 2).

Den nordiske formålsbestemmelse genfindes både i vedtægterne af 1974 for Svenska språknämnden og i loven af 1971 om Norsk språkråd (her præciseret til at "fremme og delta i nordisk samarbeid om språkdyrking"). For Dansk Sprognævns

vedkommende blev mandatet udvidet i 1963: "I sager, som vedrører forholdet til andre sprog, forhandler det med tilsvarende organer i de pågældende lande" (§ 1), men blandt opgaverne fremhæves fortsat "At samarbejde med de andre nordiske sprognævne" (§ 2); og disse formuleringer indgår uforandret i den nugældende bekendtgørelse af 1967.

I årene 1955—70 undersøgte sprognævnene terminologien på en række områder af betydning for det nordiske samkvem — postvæsen, flytrafik, fjernsyn, telefon og telegraf, vejrtjeneste og turisme — og foreslog en del ændringer til fremme af nordisk fællesskab. Disse og lignende initiativer skal ikke behandles her.¹ Formålet med denne artikel er alene at undersøge hvilken indflydelse ideen om det nordiske sprogfællesskab indtil nu har øvet på den løbende rådgivningstjeneste i Danmark.

Siden oprettelsen i 1955 har Dansk Sprognævn besvaret over 85 000 spørgsmål. At underkaste hele dette materiale en granskning var vel ikke uigennemførligt, men det er tvivlsomt om udbyttet ville stå mål med anstrengelserne, eftersom indholdet af de telefoniske besvarelser — der udgør ca. 3/4 af materialet — kun er protokolført i hovedtræk. Undersøgelsen er derfor begrænset til den del af rådgivningen som er offentliggjort på tryk, dels i Dansk Sprognævns årsberetninger 1955/56—1977/78, dels i det lille halvårsblad *Nyt fra Sprognævnet* nr. 1—20 (1968—78); fra årsberetningerne indtil 1963/64 må dog udelades de eksempler på "mundtligt besvarede forespørgsler" som refereres (næsten) uden argumentation, fx i Å 58—59: *Beløbet er forfaldet/forfaldent?* Svar: *forfaldent*. — *En relativt/relativt kort årrække?* Svar: *relativt* (adverbium).

Det resterende materiale som egner sig til en analyse bliver da 368 spørgsmål og svar i årsberetningerne og 203 i *Nyt fra Sprognævnet*, tilsammen 571 tilfælde. Heraf er der efter mit skøn 333 forespørgsler eller lidt over 58 % hvor det nordiske hensyn er irrelevant. Som eksempler på spørgsmål af denne kategori kan nævnes følgende: N 16 7602 Skal den bestemte form af ordet *anlæg* staves *anlægget* eller *anlægget*? Å 73—74 17 Udtales *on-* i *onsdag* ligesom i *ond* eller ligesom i *spion*? N 16 7609 Hedder det *en* eller *et cirkus*? Å 73—74 19 Er det i strid med almindelig sprogbrug at forstå ordet *ligelig*

som ensbetydende med *forholdsmæssig*, således som ordet *ligelig* anvendes i grundlovens § 31 stk. 2?

Tilbage af de offentliggjorte udtalelser er der således 238 eller knap 42 % hvor det nordiske argument kunne have betydning. Disse tilfælde kan atter deles i to typer:

- 1) forespørgsler hvor spørgeren eksplicit inddrager det nordiske hensyn
- 2) forespørgsler hvor dette ikke sker, men hvor Dansk Sprognævn i sit svar inddrager eller kunne have inddraget det nordiske hensyn.

Under type 1 falder i alt 15 spørgsmål (knap 3 % af det offentliggjorte materiale), fx Å 57—58 9 om *lineær programmering*, et nydannet udtryk som Dansk Sprognævn anbefalede, og Å 59—60 18 om dansk *revalidering* kontra norsk *atføring* og svensk *rehabilitering*, der alle måtte anses for indarbejdede termer, således at der næppe kunne skabes tilslutning til en fælles nordisk betegnelse. Særlig markante inden for denne kategori er spørgsmålene om fælles nordisk alfabet (bogstavformerne *æ*, *ø* eller *ä*, *ö* og bogstavfølgen *æ-ø-ä* eller *ä-ä-ö*) og brugen af "nordiske talord" i dansk.

Vedrørende alfabetsspørgsmålet, som var rejst i Nordisk Råd, blev Dansk Sprognævns konklusion (Å 73—74 11—12) "at der ikke ved en saglig argumentation kan nås en klar afgørelse af om en eventuel ensretning burde følge det dansk—norske eller det svenske (og finske) system, samt at en så væsentlig forandring af skriftbilledet ville medføre så store ulemper at den ikke kan tilrådes", og nævnet påpegede "at det vil være u hensigtsmæssigt at betragte spørgsmål om bogstavens udseende isoleret fra mere dybtgående og for samnordisk kommunikation mere væsentlige forskelle og ligheder mellem de nordiske sprog". Om bogstavfølgen erklærede nævnet at en ændring "vil påføre samfundet betydelige omkostninger, som skatteydere og erhvervsdrivende næppe vil finde retfærdiggjort ved den nordiske harmonisering. Dansk Sprognævn kan derfor ikke anbefale en ændring af å'ets placering i det danske alfabet".

Spørgsmålet om talordene var rejst af undervisningsminister

K. Helveg Petersen, som påtænkte at udsende et cirkulære om indøvnning af de nordiske talord i skolerne. Denne forespørgsel blev behandlet i det samlede nævn (Å 63—64 19—26); af 14 tilstedeværende medlemmer var der 5 som kunne tilslutte sig undervisningsministerens tanke, mens 1 afholdt sig fra at stemme og et flertal på 8 medlemmer frarådede planen i en udførlig indstilling der mundede ud i følgende konklusion: "Da der ikke er påvist tvungende grunde til en reform eller noget udbredt ønske om en sådan, og da man næppe har noget overblik over følgerne, må nævnet advare mod at forsøge at indføre den i regning, ved oplæsning, i historie (årstal) m.m. Undervisningsministeren har i Folketinget den 17. oktober 1962 udtalt at der alene vil blive tale om en henstilling; dertil må bemærkes at en sådan sandsynligvis kun vil blive fulgt af et mindre antal lærere, hvilket kun kan føre til almindelig forvirring".²

Den ovenfor omtalte type 2 kan som antydnet atter deles i to undergrupper:

- 2 a) Dansk Sprognævn omtaler forholdene i norsk og svensk og bruger eventuelt det nordiske hensyn som argument
- 2 b) Dansk Sprognævn omtaler ikke forholdene i norsk og svensk, skønt de kunne have tjent som argument.

Eksempler på udtalelser der falder ind under type 2 a) er Å 73—74 18, hvor Dansk Sprognævn ikke vil støtte et forslag om at udskifte månedsnavnet *juni* med *juno*, bl.a. fordi man i norsk og svensk ikke kender til forveksling af *juni* og *juli*; Å 73—74 15, hvor nævnet ikke (heller ikke på længere sigt) vil anbefale at ændre stavemåden *niveau* til *nivo*, skønt ordet i både norsk og svensk skrives *nivå*; og N 16 7608 om den på dansk usædvanlige konstruktion *jeg lykkedes*, som nævnet endnu ikke tør sige god for, trods paralleller i svensk og norsk. Type 2 a) forekommer i 92 tilfælde, dvs. 16 % af de offentliggjorte svar. Og som det ses af de citerede eksempler bruges det nordiske ikke altid som et positivt argument. Meget ofte nævnes det kun som en biomstændighed, fx Å 60—61 10 om

forkortelsen *fr.* "I øvrigt er samme forkortelse i brug også i norsk og svensk"; Å 63—63 25 om *plastbetrukke* "Ordet *plast* .. er i de senere år blevet mere og mere almindeligt (efter svensk mønster) .. især netop i sammensatte ord som *plastbetrukke*, men i talesproget dominerer stadig *plastic*"; Å 70—71 27 om *sauna* "Dertil kommer at det finske ord *sauna* er optaget i en række andre sprog: norsk, svensk, engelsk, tysk, nederlandsk, fransk, italiensk, og dermed har en vis internationalitet"; Å 71—72 24 om *støjforurening* "Vi vil endelig nævne at svensk og engelsk har tilsvarende ord: *bullerförorening* og *noise pollution*"; Å 72—73 22 om *kapselåbner* "I øvrigt kan vi da nævne at det tilsvarende "ulogiske" ord findes på svensk (*kapsylöppnare*"); og N 14 7506 om *opfølgning* "Og i øvrigt bruges de tilsvarende ord *oppfølging* og *uppföljning* på samme måde i norsk og svensk".

Undertiden henvises der altså tillige til ikke-nordiske sprog. Og i nogle tilfælde tager Dansk Sprognævn nærmest afstand fra nye udtryk der er lånt fra svensk (jf. det før omtalte *jeg lykkedes*), således Å 64—65 21 om *plastgeråd* "Bortset fra ordet *husgeråd* bruges *geråd* (i modsætning til svensk) vistnok ikke i dansk .. man bør derfor bruge et andet efterled end *-geråd* og kan da tænke sig .. *-grej* .. *plastgrej*"; Å 66—67 27, hvor formen *seksuologi* tilrådes, skønt Nämnden för svensk språkvård anbefaler *sexologi*; Å 70—71 23 om *planere* "Selv om vi ikke finder at det er uacceptabelt at bruge *planere* i den ny betydning (og i øvrigt kan denne sprogbrug næppe standses), vil vi dog foretrække det hævdede ord *planlægge*"; N 12 7409 om *tage hånd om* "Vendingen lader altså til at være blevet ret gængs, men mange studser vel endnu over den"; N 12 7413 om *anse at* "Betydningen af *anse* i den sammenhæng er jo den samme som af udsagnsordene *mene*, *synes*, *skønne*, *finde* (eller af ordforbindelsen *være af den opfattelse*), og i langt de fleste tilfælde må et af disse udsagnsord foretrakkes"; N 18 7703 om subjektvikaren *som* (i stedet for *der*) "Der er efter nævnets opfattelse ikke vundet noget ved udtryksmåden med *som*, men vi ser heller ikke nogen særlig grund til ligefrem at modarbejde den".

Eksempler på at Dansk Sprognævn lægger vægt på nordisk

sprogfællesskab er Å 63—64 25 om *harmonisering* (af lovgivning i forskellige stater) “da dette ord bruges i norsk og svensk og da det ville være en fordel at få samme oversættelse i de tre sprog”; Å 70—71 23 om talordene *tyve* og *toti* “For norsk- og svensksprogede er *toti* . . meget vanskeligere at forstå end *tyve*. Dette kan være en grund til kun at bruge ordet *tyve*”; Å 71—72 14 om skrivemåden *osse* for *også* “I hvert fald taler det imod *osse* at denne skrivemåde vil kunne volde norsk- og svensksprogede visse vanskeligheder når de skal læse dansk, fordi norsk og svensk kun har skrivemåderne *også* henholdsvis *också*”. Der er kun konstateret 21 tilfælde af denne art, dvs. knap 23 % af type 2 a) og mindre end 4 % af det samlede materiale.

Til type 2 b), hvor det nordiske argument forties eller glemmes, hører fx Å 73—74 15 om skrivemåden *penalhus* til afløsning af *pennalhus* (norsk har *pennal(hus)*); Å 77—78 19 om ordforbindelsen *føde på* (norsk har også *fø på*); N 19 7708 om *ikrafttræden* og *ikrafttrædelse* (norsk har både *ikrafttreden* og *ikrafttredelse*); N 20 7808 om *kvota* eller *kvote* (norsk har *kvote*, svensk *kvot*). Type 2 b) udgør tilsammen 131 udtalelser, dvs. tæt ved 23 %.

Lad det være indrømmet at Dansk Sprognævn også i de sidste 23 % af svarene burde have inddraget norsk og svensk — det er dog ikke derfor sikkert at udslaget var blevet positivt, jf. eksempler som de førnævnte *planere*, *tage hånd om* osv. Selv i de tilfælde hvor Dansk Sprognævn udtrykkelig omtaler det nordiske hensyn, kan det være tvivlsomt hvor stor vægt der lægges på argumentet: fx N 10 7309 om flertalsformen af *grill* “Den af de tre muligheder der passer bedst i det danske bøjningssystem, og som også svarer til flertalsbøjningen i norsk og svensk, er flere *griller*. Vi må derfor tilråde denne form”; og N 14 7501 om stavningen af *charo-laiskvæg* “Vi har det indtryk at det er langt det almindeligste at skrive ordet med ét *l* . . Også på norsk og svensk er, så vidt vi ved, den gængse skrivemåde med ét *l*. Vi kan derfor råde til at stave ordet med ét *l*”. Hvilket af de to argumenter der i hvert af disse tilfælde anføres er det udslagsgivende? Uden tvivl analogien i dansk henholdsvis skrivebrugen i dansk.

Er der da ingen tilfælde hvor det nordiske argument er det afgørende? Jo, hvor der er tale om at fastsætte en (ny) term. Foruden det allerede omtalte *harmonisering* (af lovgivning) kan nævnes Å 64—65 17 *orange* kontra *bilgult*, 18 *repellent*, Å 65—66 18 *tørvestrøelse*, Å 66—67 23 *hortonom*, 31 *arbejds-terapeut*, Å 69—70 26 *registreret revisor*, Å 74—75 16 *genbrug*.

I forbindelse med spørgsmålet om *bilgult*, der var foreslået som officiel betegnelse for en særlig gul farve i bilers blinklys, udtalte Dansk Sprognævn: "Hvor en ny betegnelse indføres, bør man så vidt muligt søge at nå frem til en betegnelse der er fælles for dansk, norsk og svensk. I norsk og svensk anvendes ordet *orange* i denne sammenhæng. Principielt må det derfor tilrådes at bruge samme betegnelse i dansk, så længe man ikke i norsk eller svensk har tænkt sig at ændre den". I spørgsmålet om *hortonom* "henstiller Dansk Sprognævns arbejdsudvalg indtrængende at man søger at nå frem til en fælles titel i de nordiske lande". Og ved valget mellem *ergo-terapeut* og *arbejds-terapeut* hed det "at det må være et afgørende moment at betegnelserne *arbejds-terapeut* og *arbets-terapeut* er fast indarbejdet på norsk og svensk, og at der ikke synes at være udsigt til at man i disse sprog inden for en overskuelig fremtid vil ændre betegnelsen til *ergoterapeut*".³

Endelig findes en generel udtalelse i den artikel som Jørgen O. Jørgensen skrev i Nyt fra Sprognævnet nr. 13 (1974) om Dansk Sprognævns arbejds måde. Her blev spørgsmålet om udtalen af den fysiske måleenhed *joule* brugt som eksempel: "Et moment vi må tage hensyn til når vi skal tage stilling til sproglige spørgsmål af denne type, er ønsket om størst mulig overensstemmelse mellem de nordiske sprog. Vi spurgte derfor sprognævnene i Norge og Sverige hvad de tilråder." Men i tilfældet *joule* blev det nordiske argument ikke afgørende; det udslagsgivende blev dansk tradition med hensyn til udtalen af *j* og *ou* i fremmedord (låneord) af engelsk oprindelse: "På dette videnskabelige grundlag — objektive data om udtalen i dansk, engelsk, norsk og svensk, og viden om hovedtendenserne i tillem্পningen af engelske låneord — måtte vi tilråde udtalen [dju:l]."

Dette udfald er et fingerpeg om at det nordiske argument,

selv hvor det synes afgørende som i de omtalte eksempler på termdannelse, dog altid er et argument af lavere rang, der bygger på den nødvendige — men ikke i sig selv tilstrækkelige — forudsætning at kravet om analogi inden for det danske sprog er opfyldt.

Noter

- 1 Se nærmere Arnulv Sudmann i *Sprog i Norden* 1970: 66—106.
- 2 Den 23. juli 1964 udsendte undervisningsministeren det bebudede "Cirkulære om indøvning i skolerne af de nordiske talord". Det har ikke sat sig spor i sprogbrugen.
- 3 Spørgeren fulgte ikke rådet, og *ergoterapeut* er nu knæsat i dansk.

Litteratur (fælles for de tre danske bidrag)

- Bekendtgørelse om Dansk Sprognævn (Ministeriet for Kulturelle Anliggenders bekendtgørelse af 8.2.1967).
- Dahlstedt, Karl Hampus*. 1967. *Språkvård och samhällssyn; i: Språk, språkvård och kommunikation*, s. 93—112.
- Dansk Sprognævn. *Årsberetning 1955/56—1977/78*.
- Diderichsen, Paul*. 1968. *Sprogsyn og sproglig opdragelse*.
- Espersen, Jon*. 1969. *Logik og argumenter*.
- Fra Dansk Sprognævns rådgivning. *Dupliserede meddelelser, 1957—1968*.
- Galberg Jacobsen, Henrik*. 1976. *Sprognævnet — hvad er det? i: Mål & Mæle*, 3. årg., nr. 2, s. 6—14.
- Hansen, Erik*. 1973. *Magister Stygotii betænkninger over det danske sprog*.
- 1975. *Den hemmelige præmis; i: Klaus Kjøller (red.): Analyser af sprogbrug. Argumentation*, s. 88—102.
- Jørgensen, Jørgen O.* 1974. *På videnskabeligt grundlag; i: Nyt fra Sprognævnet*, nr. 11, s. 1—3.
- Karker, Allan*. 1975. *Tyve års dansk sproghistorie; i: At færdes i sproget*, s. 21—34.
- 1976. *Dansk Sprognævns rolle i dag; i: Meddelelser fra Dansk lærerforeningen*, s. 31—39.
- Lindgård Hjorth, Poul*. 1970. *Sprognævn og offentlighed; i: Sprog i Norden*, s. 107—125.
- Nyt fra Sprognævnet*, nr. 1—20, 1968—1978.
- Retskrivningsordbog*. Udg. af Dansk Sprognævn, 1955.
- Stray Jørgensen, Peter*. 1977. *Om Dansk Sprognævns rådgivning*. Upubliceret specialeafhandling, Københavns Universitet.

Teleman, Ulf. 1969. Språkvårdens argument; i: *Språket i blickpunkten*, s. 194—216.

Willig, Annette mfl. 1971. Sprog og konvention.

Forkortelser (fælles for de tre danske bidrag)

ODS Ordbog over det danske Sprog, 1918—1956.

N Nyt fra Sprognævnet.

RSN Rigssprogsnormen.

Å Dansk Sprognævn. Årsberetning.

Det nordiska argumentet i Svenska språknämndens rådgivning

Av *Catharina Grünbaum*

Att tanken på ett nordiskt språksamarbete var den egentliga förutsättningen för inrättandet av Svenska språknämnden (Nämnden för svensk språkvård) har vid det här laget nämnts ett antal gånger i *Språk i Norden*, och jag skall inte än en gång repetera historiken. För språknämndernas uppdrag att samarbeta med varandra i frågor av gemensamt nordiskt intresse redogör Allan Karker på s. 57.

Vikten av att lägga sig vinn om det nordiska, att åstadkomma större språklig samhörighet, återkommer i det ena uttalandet efter det andra från Svenska språknämnden, allt sedan den år 1944 började sin verksamhet. Men hur tar sig denna strävan ut i verkligheten? Vilka insatser har faktiskt gjorts för att öka den nordiska samstämmigheten eller för att åtminstone hindra språklig splittring? Vilken roll har det nordiska argumentet fått spela i de enskilda språkfrågorna? Hur tungt väger det i jämförelse med andra argument?

Nämndens språkliga rådgivning bedrivs dels direkt per brev och per telefon, dels i nämndens skrifter (skriftserien, tidskriften *Språkvård*). Att gå igenom nämndens totala dokumenterade rådgivning vore en oerhörd uppgift, och jag begränsar mig därför i huvudsak till sådant som nämnden uttalat sig om i tryck (skriftserien och *Språkvård*), i sitt stencilerade blad "Frågor till Nämnden för svensk språkvård" (Nfss), utgivet 1955—1964, samt i sina protokoll.

Det är nu inte vid alla frågor som det nordiska argumentet över huvud taget blir aktuellt. Teoretiskt sett kan det naturligtvis spela in inom alla områden, men i praktiken är det inom följande som detta argument beaktas: frågor som rör hela språkssystemet, t.ex. stavningsreformer, ändring av böj-

ningen av hela ordgrupper; ordförrådet; bildning, böjning och stavning av enskilda ord. I fråga om uttal dras det sällan in och i fråga om syntaktiska konstruktioner nästan inte alls.

Ändringar i språksystemet

Den senaste svenska *stavningsreformen*, av år 1906, innebar i flera avseenden ett steg bort från den nordiska samhörigheten, och man törs nog påstå att hade den föreslagits i dag så skulle den inte utan vidare i alla delar godkännas av dem som har språkvården om hand. Sedan dess har flera förslag om stavningsreformer framförts från olika håll, men inget har genomförts. Om nämndens inställning till ortografiska reformer har Gösta Bergman, förutvarande chef för nämndens sekretariat, skrivit: "Nämnden är icke motståndare till reformer i stavningen, men önskar icke medverka till sådana ändringar som utan tvingande skäl bryter samhörigheten med närbesläktade svenska ord, t.ex. *jiva, gav, jivit, utjift*, eller med de andra skandinaviska språken, t.ex. *stjärna*, da. och no. *stjerne*. Det kan icke vara ändamålsenligt att lägga ensidigt fonetiska synpunkter på denna fråga." (Språkvård. Redogörelser och studier utgivna till språkvårdsnämndens tioårsdag 1954. Nr 11 i språknämndens skriftserie, s. 12.) År 1969 väcktes i riksdagen en motion om en mer ljudenlig stavning och främst förenhetligande av sj-ljudet. Man begärde ett expertutlåtande från sekretariatets chef, Bertil Molde, som med skärpa avrådde från förslaget under hänvisning till dels samhörigheten inom svenskan, dels den nordiska samhörigheten. Motionen avslogs. (Jämför Carl Ivar Ståhles uppsats "Det nordiska rättstavningsmötet 1869 och hundra års svensk rättstavning" i *Språk i Norden* 1970.)

Här bör också nämnas den första skriften i nämndens serie, Carl Sigfrid Lindstams "Nordisk rättstavning, En utredning och ett program" (1946) som företräder en nordisk linje. Om den skriver Allan Karker i sin uppsats "Nordisk retskrivning, den ideale fordring" (*Språk i Norden* 1976): "Udredningen kunne sprogvidenskaben tage til sit hjerte; programmet arki-veredes blandt utopierne."

Frågan om ett *gemensamt nordiskt alfabet*, dvs. om införandet av antingen *æ* eller *ä*, *ø* eller *ö* har varit aktuell vid ett flertal tillfällen, först år 1961, när den togs upp av de nordiska studentunionerna, senast år 1973 som ett medlemsförslag i Nordiska rådet. Svenska språknämnden har varje gång ansett det från svensk sida uteslutet att förorda ett utbyte av *ä* och *ö*. Argumenten mot ett sådant byte har varit följande: *Ǽ* och *Ǿ* är internationellt kända, och båda eller ettdera av dem förekommer i flera språk (tyska, finska, isländska, ungerska, turkiska); *æ* och *ø* är rent nordiska. *Ö* är inte främmande för vare sig danskan eller norskan. Särskilt tungt har nämnden tryckt på det oacceptabla i att de båda officiella språken i Finland, finska och svenska, skulle få skilda bokstavsformer om en ändring kom till stånd. Skulle en ändring ske torde detta mål enligt nämndens åsikt kunna nås endast genom en ändring för norskans och danskans del. Detta måste dock avgöras av danskar och norrmän själva.

Samma medlemsförslag i Nordiska rådet berörde också frågan om en ändring av *ck* till *kk*. Nämnden ville inte tillstyrka detta förslag. Nämnden sade sig också anse att frågan om *æ:ä*, *ø:ö* och *ck:kk* torde ha ganska liten betydelse för den nordiska språkförståelsen.

Bruket av *verbens pluralformer* i skrift var en fråga som nämnden fick ta ställning till när Tidningarnas telegrambyrå år 1945 vände sig till nämnden med förfrågan om man i sina nyhetsnotiser genomgående kunde använda verbens singularformer. Nämnden konstaterade att utvecklingen otvivelaktigt gick mot ett slopande av de särskilda pluralformerna, liksom fallet tidigare varit i Danmark och Norge. Nämnden tillrådde, med vissa förbehåll, ett genomgående bruk av singularformer (Nämnden för svensk språkvård 1944—1969. Nr 36 i nämndens skriftserie, s. 23). Det är naturligtvis omöjligt att efteråt försöka utröna vilken betydelse det faktum hade att pluralformerna sedan länge hade övergivits i norskan och danskan, men det vore nog inte alltför djärvt att anta att försiktigheten inför en ändring varit större om även danskan och norskan hade bibehållit denna skillnad mellan talspråk och skriftspråk.

En annan fråga som rör en del av svenskans formsystem är

den om *talspråksformerna: dom, ska, mej, sej, sån* osv., när de används i skrift. Huvudargumentet mot dessa former i sakprosa är stilistiskt, och det är det enda argumentet som anförs i Språknämndens skrivregler. Men som stödargument anförs ofta i nämndens rådgivning i brev och i telefon att ett accepterande av *dom, ska* osv. som generella former innebär ett steg bort från gemenskapen med danskan och norskan (så också i Bertil Moldes artikel "Dom och andra talspråksformer" i Språkvård 2/1971, om *ska/skall* äv. i "Tidningarnas och bokförlagens dirigering av språket" i Språkvård 2/1966).

Ordförrådet

De största möjligheterna att närma danskan, norskan och svenskan till varandra ligger inom *ordförrådet*. Goda utsikter att lyckas har man naturligtvis när det gäller att skapa nya benämningar för nya företeelser. Ofta handlar det om att finna ett nordiskt ersättningsord för ett utländskt ord, företrädesvis från engelskan. Att göra ingrepp i det redan existerande ordförrådet är svårare, men förekommer också. De största framgångarna står att nå, naturligt nog, när det gäller ord av termkaraktär. Det mest omfattande systematiska arbetet inom olika termområden gjordes under 1950- och 60-talen, när språknämnderna tillsammans gjorde listor med många hundratals termer inom flyg, post, tele, television, meteorologi och turism (se Arnulv Sudmanns översikt i Språk i Norden 1970). Här föreslog nämnderna åtskilliga ingrepp i de redan existerande nationella språkbruken i syfte att nå nordisk samstämmighet. Bestående resultat av dessa strävanden är de så ofta anförda orden *terminal* (förut på svenska *flygpaviljong*, *flygcentral*) och *postkort* (förut *brevkort*), medan t.ex. *skrymmande paket* i svenskan fortfarande heter så, trots ett samnordiskt förslag om ett samnordiskt *överstort paket* — *overstor pakke*. Ett annat exempel på en ändring av redan existerande termbruk är att vädertjänsten i Sverige år 1955 önskade byta termen *kultje* mot *kuling*, som också används i norskan och danskan. Den svenska språknämnden tillstyrkte ändringen, och i ett tjugotal år har vi fått höra varningar för

styv och hård kuling.

De nya *främmande orden* erbjuder ett problem för sig. Om dem skriver K. G. Ljunggren i uppsatsen "Den nordiska språk-vården och de nya orden" (Nordiska språkfrågor 1956):

"Om de främmande orden, lånorden och deras svenska, danska och norska ersättare gäller över lag, att det är av största intresse att granska alla dessa fall ur såväl a) särspråklig som b) nordisk och c) internationell synpunkt. Man får vara inställd på betydande jämkningar, beroende på vilken av dessa synpunkter som i det enskilda fallet bör skjutas i förgrunden." (s. 24) "De unga nordiska språknämnderna saknar förvisso icke inrikes arbetsuppgifter, men därutöver skall de enligt sina instruktioner samarbeta i frågor av samnordiskt intresse. I ingen dylik fråga är utsikterna för en redan på kort sikt fruktbarande samverkan så goda som i fråga om upptagandet av samma ord för gemensamma nya begrepp." (s. 27)

Det sista citatet kan sägas vara representativt för nämndernas generella inställning i frågan. Det första citatet å andra sidan speglar inte samma allmänna optimism; där berörs de svårigheter som anmäler sig samtidigt med de nya orden. Strävan att ersätta främmande ord med inhemskt språkgods leder inte alltid till samnordiskhet. Så föreslås t.ex. för *broiler*, som används också i norskan, det som det tycks särsvenska *gödkyckling* (Nordiska språkfrågor 1961—1962, s. 80). Som svensk motsvarighet till *talking book* föreslog nämnden *talbok*; på danska och norska fanns redan *lydbog*, *lydbok*, men *ljudbok*, som gillades av de övriga nordiska blindföreningarna, hade ännu inte accepterats av dåvarande Svenska Blindföreningen (Frågor till Nfss oktober—december 1956).

Vanligare torde emellertid vara att ersättningsorden blir nordiskt gångbara eftersom ordelementen mestadels är desamma eller har sina direkta motsvarigheter inom de tre språken. Det gäller t.ex. *mikrokort* för *microfiche* (1977) eller *oljeledning* för *pipe-line* (hellre än *oleodukt*; Frågor till Nfss 35, 1964). Andra exempel på rekommendationer i den nordiska samstämmighetens tecken: Dansk Sprognævn lanserade *høring* som ersättningsord för *hearing*, och den svenska nämnden som tidigare föreslagit *förhör* m.m. följde efter med *höring* (Språk-

vård 4/1966; ordet har dock inte slagit igenom i svenskt språkbruk). För *art-cinema* ville man se *kvalitetsbiograf* eller *konstbiograf* (danskt förslag *kunstbiograf*, Nordiska språkfrågor 1963—65; *kvalitetsbiograf* tycks dock ha segrat i svenskt språkbruk). För *eskalera* föreslogs *öka(s)*, *stegra(s)*, *intensiveras(s)* "alla ur nordisk eller svensk synpunkt att föredraga" — "översättningar som no. *opptrapping*, sv. *upptrappning* är alltför dunkla för att förtjäna någon framtid" (Nordiska språkfrågor 1963—65, s. 79; det visade sig emellertid att *upptrappning* — och motsatsordet *nedtrappning* — faktiskt hade framtiden för sig). För eng. *restoration* föreslås *revitaminer* hellre än *återvitaminer*, som skiljer sig för mycket från da. och no. *gen-* (Gösta Bergman, Rätt och fel i språket. Nr 26 i nämndens skriftserie, s. 63). Ordet *approach* ogillas som onordiskt och i stället föreslås *grepp* (da. *greb*, no. *grep*; Nordiska språkfrågor 1961—62, s. 82).

Den företeelse som på engelska benämns *data processing machine* eller vanligen *computer* kom på svenska och norska att kallas *datamaskin*, på danska *datamaskine* eller *edb-maskine*. År 1968 lanserade Svenska Elektriska Kommissionen det kortare ordet *dator*. Språknämndens åsikt om denna nybildning framgår av ett sammanträdesprotokoll från 1969:

"Ordet *dator*, som av Svenska Elektriska Kommissionen, SEK, hade lanserats såsom synonym till och ersättning för ordet *datamaskin*, diskuterades. Arbetsutskottet beklagade att detta ord *dator* hade rekommenderats och snabbt kommit till användning i pressen, utan att vare sig nämnden eller TNC hade beretts tillfälle att yttra sig om dess lämplighet och utan att något försök hade gjorts att få fram en term med nordisk giltighet. I Danmark och även i Norge hade man redan tidigare använt en term *datamat*, en term som arbetsutskottet dock icke fann vara nämnvärt bättre än *datamaskin*. Mot ordet *dator* kunde anföras att det endast skenbart var internationellt och att dess etymologiska innebörd kunde missförstås (lat. *dator* kunde uppfattas som betydande "givare"); ordet hade dock den fördelen att det var kort och att man till det lämpligen kunde använda ett verb *data*.

Arbetsutskottet uttalade att rekommendationer av termer av denna art icke borde ske utan hörande av nämnden (och via nämnden de övriga nordiska språknämnderna) och TNC."

Auktorsrätt är visserligen ingen ny företeelse, men benämningen gillades inte av auktorsrättskommittén, som år 1952 önskade ett rent svenskt ord i stället. Valet stod mellan *upphovsmannarätt*, som redan fanns i finländsk lag, och *upphovsrätt*, som hade sin motsvarighet i danskan (*ophavsret*), och norskan (*opphavsrett*). Nämnden ansåg det våga tungt att den kortare formen redan hade hävd i två skandinaviska språk; därmed skulle man bidra till en önskvärd dansk—norsk—svensk enhetlighet inom rättsväsendet (Rätt och fel i språket, s. 48).

Nya företeelser kommer naturligtvis inte bara utifrån. I de nya könsrollernas tidevarv har vi fått se allt fler män som sjuksystrar. Både i Sverige och i Danmark kom de att benämnas med den feminina formen, *sjuksköterska*, *sygeplejerske*, vilken både den svenska och den danska nämnden på var sitt håll uttalade sig mot och ville ha ersatt med *sjukskötare* resp. *sygeplejer*. Den svenska nämnden anför i ett yttrande till Svensk sjuksköterskeförening att "det kanske kan vara av intresse att påpeka att man i Norge använder ordet *sykepleier* om både män och kvinnor (men naturligtvis också *sykepleierske* om kvinnor). — — I finskan används *sairanhoitaja* ('sjukskötare') om män och kvinnor, om kvinnor (aldrig om män) används också ordet *sairanhoitajatar* ('sjuksköterska')" (Frågor till Nfss 36, 1964). Huvudargumentet mot att använda *sjuksköterska* om en man var naturligtvis att ändelsen *-erska* om en man strider mot hävdvunnet språkbruk.

En annan företeelse som under senare år börjat bli så pass vanlig att den behöver få en hanterlig benämning är det som på danska kallas *papirløst ægteskab*, på norska *papirløst ekte-skap*, på svenska *samlevnad under äktenskapsliknande former*. Det stora problemet har emellertid rört vad man skall kalla parterna i ett sådant förhållande. Den svenska nämnden har nu tills vidare anbefallt det allt mera vanliga *sambo*, bildat efter mönster av andra ord på *-bo* och med grav accent. I argumentationen för *sambo* hänvisas till att detta ord skulle kunna bli gemensamt för danskan, norskan och svenskan. Dansk Sprognævn har tidigare föreslagit *samboer* och Norsk språkråd *sambo(er)*. "Det viktigaste hindret mot *sambo* vore

att man lyckades finna ett klart bättre (helst samnordiskt) ord som snabbt blev vedertaget" (Språkvård 1/1979).

För den typ av järnluckor som finns i gator till skydd för brandposter, mätpunkter o.d. ville Byggstandardiseringen i Svensk standard införa termen (en) *däcksel*, som är en gängse term inom lantmäteriet. Tekniska nomenklaturcentralen har i sina termsamlingar formen *däckel*, som man dock vill se ersatt med *cylinderlock*. Svenska Akademiens ordbok och ordlista har ett ord *däxel*, som är en benämning på ett slags yxa. Språknämnden fann inte ljudlikheten vara störande för ordet *däcksel*. Nämnden jämförde med ty. *dechsel* (ursprungsordet), da. *dæksel* och no. *deksel*=lock av olika slag, och rekommenderade det som svensk term (telefon 1978).

En situation där det nordiska argumentet naturligtvis får särskild tyngd är den när man direkt vänder sig till en nordisk publik. Ett bidrag till underlättandet av umgänget mellan å ena sidan svenskar och å den andra norrmän och danskar är Gösta Bergmans ordlista "Särsvenskt och samnordiskt" från 1946 (nämndens skrifter nr 2). Ordlistan tar upp dels särsvenska ord, dels svenska synonymer till dessa ord — mer eller mindre ovanliga — med motsvarighet i danskan och norskan. Syftet är alltså att åt svenskar i nordiskt samarbete tillhandahålla ord med nordisk räckvidd.

Ännu längre gick nämnden vid det tillfälle då den godkände Nordiska rådets förslag att i den svenska versionen av rådets arbetsordning få ersätta det särsvenska *ordförande* med *förman*, motsvarande da. *formand*, no. *formann*. Nämnden ansåg att den dominerande betydelsen hos det svenska *förman* ("arbetsledare") inte utgjorde något hinder i detta speciella sammanhang, särskilt som denna betydelse också finns i danskan och norskan. Inom Nordiska rådet använder man numera allmänt *förman* för *ordförande*. (Däremot ville nämnden inte tillråda Nordiska rådet att byta ordet (*utskotts*)*förslag* mot något annat ord i de fall då det motsvaras av *indstilling* i den danska och norska versionen; Nämndens protokoll, 1954.)

Ordbildning, ordböjning, stavning

De största hindren för förståelse av grannspråken finner man, om man bortser från den fonetiska sidan och vissa systematiska skillnader som da. *mave* — sv. *mage*, inom ordförrådet. Inom områden som ordbildning, ordböjning och stavning innebär skillnaderna mera sällan att begripligheten språken emellan äventyras. Ändå drar man i diskussionen av frågor inom dessa områden i många fall in jämförelser med grannspråken. Argumenten för sådana jämförelser kan vara flera: man sätter in det egna språkets utveckling i den utveckling som gäller alla tre språken, man visar på möjligheter i grannspråken som kan bli möjligheter i det egna språket, man låter det nordiska argumentet spela roll vid valet mellan t.ex. två former som var och en på sitt sätt kan försvaras.

När det gäller ordbildningen finns det t.ex. en allmän tendens att skapa och använda kortare former vid sidan av längre, t.ex. *aktivera* i stället för *aktivisera*. Denna tendens gillas generellt av språkvården. På frågan om *intensivera* (i stället för *intensifiera*) är en korrekt form svarar språknämnden ja, och anför att formen *intensivera* också finns i danskan och norskan (Språkvård 3/1975). Det att formen finns i grannspråken anges alltså inte som ett explicit argument för dess bruk i svenskan, men det ger språkbrukaren en uppfattning om dess gångbarhet i ett större sammanhang.

I en artikel om böjningen av verben *närvara*, *övervara* och *undvara* — något som nämnden regelbundet får frågor om — försvarar Bertil Molde den svaga böjningen av dessa verb, alltså *närvarade*, *närvarat* (vid sidan av den starka). Huvudskälet är att språkbrukarna behöver kunna använda dessa verb i alla tempus, och då är det bara den svaga böjningen som tillhandahåller en fullständig uppsättning former. I danskan och norskan har motsvarigheterna till *undvara* och *övervara* med tiden fått svag böjning, som rimligtvis accepterats för att verben annars inte skulle fungera rationellt i språk-systemet, och förutsättningarna torde alltså vara desamma för svenskan (Språkvård 4/1976).

På frågan om man kan använda ett verb *entreprenera*

”åtaga sig (något) under form av *entreprenad*” till *entreprenad* svarade nämnden att det kan man: ordet tas upp i Svenska Akademiens ordbok, visserligen som ålderdomligt, och det finns även i danskan (*entreprenere*) och tyskan (*entreprenier*; Frågor till Nfss 31, 1963).

En fråga som åtskilliga gånger riktats till nämnden är om man kan använda singularformen en *kemikalie* till pluralen *kemikalier*. En sådan singularform behövs, och nämnden har rekommenderat den till användning och därvid påpekat att den också finns i danskan, dock som neutrum (Språkvård 2/1975).

När nämnden år 1961 tillfrågades om formen *center* svarade den att den inte ville rekommendera denna form utan föredrog *centrum* (Frågor till Nfss 22, 1961). När man ett par år senare åter tog upp formen *center* — som då förmodligen hunnit bli vanligare — godtog man den med böjning som *fönster* och jämförde med da. *center*, no. *senter*.

Som benämning på trafikfria gator rekommenderade nämnden *gånggata*, i anslutning till t.ex. *gångstig*, *gångtrafik* m.m. (Frågor till Nfss 26, 1962). Danskan och norskan har däremot *gågata*, och nämnden har senare, bl.a. med hänvisning till danskan och norskan, förordat denna form, som nu är den vanligaste.

Den besvärliga gruppen av substantiv på *-o*, typ *lasso*, *silo*, har i Svenska Akademiens ordlista företrädesvis *-r* som pluraländelse. För många är dock ändelsen *-er* hos åtskilliga av orden långt naturligare. Bertil Molde har behandlat problemet i en uppsats i Språkvård 3/1978, där han kritiserar ordlistan och ställer frågan om det är nödvändigt att behandla alla ord på *-o* på samma sätt. Ville man skapa större fasthet i systemet, säger han, skulle man väl f.ö. ha kunnat överväga att generellt införa *-er*, samma ändelse som dominerar för de i viktiga avseenden likartade orden på *-i*, *-u*, *-y* och som också är den normala för *o*-orden i danskan och norskan.

Ett fall där man å andra sidan trots förhållandena i danskan och norskan (och franskan, tyskan, engelskan) har gått sin egen väg har varit i valet mellan *autoritär* och *auktoritär*. De andra språken har *aut-* men nämnden ansåg samhörigheten

med orden *auktor*, *auktoritet*, *auktorisera* vara skäl att rekommendera *auktoritär* (Frågor till Nfss 36, 1964, Språkvård 2/1965).

I fråga om principerna för *stavning* av främmande ord och lånord skiljer sig språken. Danskan är det språk som i störst utsträckning behåller den ursprungliga stavningen, norskan det som generellt sett går längst i nationalisering, medan svenskan hamnar någonstans mitt emellan (jfr t.ex. da. *jaloux*, sv. *jalu* och no. *sjalu* m.fl. ex. i Allan Karkers uppsats i *Språk i Norden* 1976, s. 66). I många fall blir det för svenskans del alltså omöjligt att inrikta sig på en samnordisk stavning. Helt särskilt är också den av nämnden rekommenderade skrivningen *jos* för *juice*; danskan och finlandssvenskan uttalar ordet med engelskt [dj-] medan norskan har uttalet [ju:s]. Andra exempel där man rekommenderar en annan stavning än norskans och danskans är *essä* (da., no. *essay*) och *cybernetik* (da., no. *kybernetik*). Mot *essay* (som finns i Svenska Akademiens ordlista vid sidan av *essä*) anförs att detta skrivsätt kan ge upphov till ett engelskt uttal [ess'ej, ess'i], så även i da. och no., men det sägs också att *essay* är den ur nordisk synpunkt mest praktiska formen (Språkvård 4/1965). Som argument för *cybernetik* med *c* anförs att detta skrivsätt är det i svenskan helt dominerande (Svenska Akademiens ordlista, fackordböcker), att ordet i svenskan är ett engelskt, inte grekiskt lånord, att grekiskt *k* (kappa) i många internationellt brukade ord skrivs med *c*, t.ex. *cykel*, *cynisk* m.fl. (Språkvård 4/1968).

Till sist kan nämnas skrivningen av det dansk—norsk—svenska farvatten som nu genom en nordisk överenskommelse skrivs *Skagerrak*. Flera olika skrivsätt har varit i bruk dessförinnan, även i svenskan, och det som nämnden för tjugo år sedan rekommenderade åt Sjöfartsstyrelsen var *Skagerack*; den danska formen var även då *Skagerrak*, vilket nämnden uppmärksammade i sitt svar till Sjöfartsstyrelsen men alltså inte lät inverka på rekommendationen.

Uttal

Även i somliga uttalsfrågor har förhållandena i grannspråken beaktats. *Jade* uttalas enligt nämndens Uttalsordlista [jä'd] eller [jäj'd]; i Språkvård 4/1966 sägs att även ett skriftenligt [ja:de] måste anses korrekt, liksom i danskan och tyskan. Ifråga om *nylon* däremot, som i danskan och tyskan har det engelska uttalet [naj'løn], har nämnden redan tidigt rekommenderat uttalet [nylå:'n] som mera överensstämmer med svenska uttalsregler (Gösta Bergman, Aktuella språkvårdsfrågor, nämndens skrifter nr 5, s. 12).

De av språknämnden hittills anbefallda principerna för uttalet av svenska ortnamn har under de senaste åren kommit att ifrågasättas — omedvetet av t.ex. uppläsare i radio och tv, medvetet av språkvårdarna själva. De regler för uttal av ortnamn som återfinns i nämndens "Svenska ortnamn med uttalsuppgifter" (nr 14 i skriftserien) är visserligen inte entydiga, men vill man generalisera kan man säga att ett riksspråkligt uttal som återger skriftbilden inte går säkert för att stämplas som felaktigt. T.ex. orten *Haninge* skall enligt listan uttalas [hann-] och endast så. Mot denna syn på ortnamnens "rätta" uttal har Bertil Molde vänt sig i en uppsats i Språkvård 2/1978, där han drar fram den syn som dansken Kristian Hald och norrmannen Bjarne Berulfsen representerar, nämligen att det finns behov av ett uttal som stämmer med språkets normala uttalsregler respektive att det finns behov av ett uttal som stämmer med stavningen. "Det är på tiden att samma uppfattning får göra sig gällande i Sverige", säger Molde.

Slutord

Vilka slutsatser kan man nu dra om det nordiska argumentets betydelse i Svenska språknämndens rådgivning? En genomgång av 35 års råd och rekommendationer visar att en mycket stor del av frågorna rör internt svenska problem, där förhållandena i de andra nordiska språken över huvud taget inte spelar någon roll. Vidare är det omöjligt att så här i efterhand med ledning av den ofta mycket knapphändiga skriftliga doku-

mentationen ge en fullständig bild av i vilken utsträckning det nordiska argumentet har fått spela in och hur tungt det har fått väga. De frågor som har presenterats här är bara ett urval, men trots denna begränsning tycker jag mig ändå kunna tala om vissa tendenser i fråga om bruket av det nordiska argumentet — och här skiljer sig Svenska språknämnden inte mycket från den danska och den norska nämnden.

Fallen där det nordiska argumentet är utslagsgivande är få och gäller i första hand rena termer. Annars har det, som Allan Karker skriver (s. 64), en lägre rang och får träda in först när de inhemska kraven är uppfyllda. I sådana fall används det emellertid gärna som stödargument, och det är ur nordisk synpunkt inte oviktigt. Därigenom visar man språkbrukarna att man finner förhållandena i danskan och norskan värda att uppmärksammas, och man ger dem en möjlighet att själva sätta in det svenska problemet i ett större sammanhang — vare sig de nu vill beakta denna möjlighet eller ej. Huruvida det nordiska argumentet sedan tillgrips av den rådgivande nämnden som stöd för en rekommendation som man finner lämplig från en ensidigt svensk synpunkt eller som stöd för en ökad nordisk samstämmighet är inte möjligt att avgöra, men heller inte nödvändigt. Syftena sammanfaller nämligen ofta.

Det nordiska argumentet i finlandssvensk språkrådgivning

Av Mikael Reuter

Den grundläggande utgångspunkten för finlandssvensk språkvård och språklig rådgivning är att finlandssvenskan är en varietet av svenska, inte ett särskilt språk. Det finns självfallet skillnader, och de återspeglar vanligen språkvarieteternas situation och ställning. Det finlandssvenska allmänspråket innehåller bl a arkaismer och ord och uttryck som är en följd av finskt inflytande. I synnerhet det offentliga språket återspeglar det faktum att det är fråga om olika samhällen: de svenska förvaltningstermerna i Finland är ofta översättningslån från finskan, bl a för att direkta motsvarigheter inte alltid finns i Sverige.

Huvudprincipen i den språkliga rådgivningen är i varje fall att man skall följa rikssvenskt språkbruk där så är möjligt utan att våldföra sig på hävdvunna finlandssvenska uttrycksätt. Det händer emellertid ibland att det är mera ändamålsenligt att avvika från rikssvenskan till förmån för termer eller uttryck som bättre ansluter sig till finskan; detta gäller närmast juridiska och administrativa termer. Medan rikssvensk lagstiftning skiljer mellan *rattonykterhet* och *rattfylleri*, skiljer den svenska lagstiftningen i Finland mellan *rattfylleri* och *grovt rattfylleri*, vilka är direkta motsvarigheter till de finska termerna. I sådana fall är det viktigare att ha en nära samstämmighet med finskan, även om målet helst bör vara att terminologin är densamma på både svenska och finska i såväl Sverige som Finland.

I vissa undantagsfall förekommer det att man av andra särskilda skäl rekommenderar avvikelser från rikssvenskt språkbruk, t ex för att ett rikssvenskt ord är tämligen okänt i finlandssvenskan eller upplevs som onödigt krångligt. I sådana

fall kan förhållandena i danskan och norskan tas i betraktande åtminstone som stödargument. För rikssvenskans *dekal* (fi. *tarra*) rekommenderar t ex Svenska språknämnden i Finland i första hand *klistermärke*, eftersom det tycks vara gångbart i hela Norden och dessutom är tämligen självförklarande. I finlandssvenskan har man vidare en längre tid rekommenderat formen *raffineri* i stället för den i rikssvenskan övervägande formen *raffinaderi*; ett stödargument är här att också norskan har *raffineri*.

Allmänt sett kan det i varje fall konstateras att det dansk-norska argumentet är sällsynt i rådgivningen. När svenskans resurser inte räcker till har man några gånger vänt sig till språknämnderna i Danmark och Norge för att finna ersättningsord för bl a engelska lånord (t ex *rooming-in*) eller finska nybildningar, men oftast har inte heller danskan eller norskan haft något färdigt ord att erbjuda.

Någon enstaka gång kan danskan eller norskan komma in som stödargument för att "försvara" vissa allmänna finlandssvenska uttryck, t ex *nu och då* (rsv. *då och då*, da. *nu og da*) eller *i året* (rsv. *om året*, no. *äv. i året*). Vanligt är detta argument inte.

Rådgivningen utgår alltså i första hand från att det primära intresset är att finlandssvenskan inte fjärmar sig från rikssvenskan. Det är bara då rikssvenskan i undantagsfall inte erbjuder lämpliga mönster som förhållandena i danskan och norskan beaktas. En annan sak är givetvis att det finns många fall då både finlandssvenskan och rikssvenskan kan få stöd och uppslag från grannspråken (t ex i fallet *sambo* 'partner i äktenskapsliknande samliv'). Den aspekten behandlas i Catharina Grünbaums utredning.

Språksamarbeid i Norden 1978

Av Ståle Løland

Nordisk språksekretariat

Nordisk språksekretariat begynte sin virksomhet 1. juli 1978 i Oslo. Sekretariatet er opprettet av Nordisk ministerråd og får sine midler bevilget over det nordiske kulturbudsjettet.

Ifølge retningslinjene skal sekretariatet arbeide for å bevare og styrke det språklige fellesskapet i Norden og fremme den nordiske språkforståelsen. Dette skal sekretariatet gjøre bl.a. ved å ta opp språk- og terminologispørsmål som angår mer enn ett nordisk språk, stimulere til forskning omkring spørsmål av nordisk interesse og medvirke til at resultatene av denne forskningen blir publisert. Sekretariatet skal arrangere møter og konferanser om språkspørsmål og være et kontaktorgan for spørsmål som angår grannespråkundervisningen i Norden. Det skal også samarbeide med massemediene og forlagene om tiltak som kan fremme den nordiske språkforståelsen, og medvirke til at det blir utarbeidet ordbøker og ordlister mellom ulike språk i Norden.

Nordisk språksekretariat er et samarbeidsorgan mellom språknemndene i Norden. De tolv styremedlemmene representerer språknemndene og tilsvarende organer på Færøyene og Grønland. Arbeidsutvalget har en representant fra hver av språknemndene i Danmark, Finland, Norge og Sverige.

Selve sekretariatet består foreløpig bare av en samnordisk sekretær og en kontorfullmektig i halv stilling. Men det er meningen at sekretariatet skal bygges ut med særskilte nordiske sekretærer knyttet til språknemndene i Danmark, Finland, Norge og Sverige. Nemndene i Finland og Sverige får opprettet slike stillinger i første halvdel av 1979, mens det er mer uvisst med Dansk Sprognævn og Norsk språkråd. (Se nærmere om organisasjon, arbeidsoppgaver o.l. i Språk i Norden 1977 og 1978.)

Handlingsprogram for forbedret språkforståelse i Norden

Den viktigste enkeltsaken for Språksekretariatet den første tiden har vært å utarbeide en analyse av de vesentligste problemer som reiser seg i forbindelse med språkforståelsen mellom de nordiske land. Utredningen ble utført etter oppdrag fra Nordisk ministerråd på bakgrunn av en rekommandasjon i Nordisk råd (rek. nr. 12/1977):

”Nordiska rådet rekommenderar Nordiska ministerrådet att snart framlägga ett samlat handlingsprogram för förbättrad språkförståelse i Norden och i det nordiska samarbetet.”

I utredningen fra Språksekretariatet blir det pekt på en rekke tiltak som bør settes i gang så snart som mulig for å bedre språkforståelsen i Norden:

- utbygging av det organiserte språkrøktsarbeidet i Norden
- styrking av grannespråksundervisningen og morsmålsundervisningen på alle utdanningsnivåer
- utbygging av radio- og tv-samarbeidet i Norden
- utarbeiding og ajourføring av ordbøker mellom de nordiske språkene
- styrking av det nordiske samarbeidet og de personlige kontaktene over landegrensene

(Hele utredningen er publisert i Svenska språknämndens tidskrift Språkvård nr. 2, 1979.)

Andre saker

I startfasen har Språksekretariatet lagt stor vekt på å gjøre sin virksomhet kjent gjennom pressemeldinger og orienterende artikler i en rekke tidsskrifter. Dessuten har representanter for sekretariatet ved intervjuer i radio og ved flere møter og konferanser orientert om sekretariatet og om nordisk språksamarbeid. Det er innledet samarbeid med terminologisentra- lene og standardiseringsorganisasjonene i Norden (jf. nedenfor) og med andre organisasjoner, bl.a. morsmåslærerforeningene og foreningene Norden. Sekretariatet har også begynt arbeidet med å kartlegge litteratur, ordbøker, prosjekter o.l. av interesse for nordisk språkrøkt. Tanken er at sekretariatet etter hvert

skal bli en sentral informasjonsinstans for alt nordisk språk-samarbeid. Sekretariatet vil også skaffe seg oversikt over lover og administrative bestemmelser som angår de nordiske språkene.

Sekretariatet har uttalt seg om to søknader til Nordisk kulturfond og om rapporten "Nordisk språkforståelse — i går, i dag, i morgon". I rapporten gjør den svenske forskeren Stig Örjan Ohlsson greie for tidligere forskning omkring nordisk språkforståelse og vurderer hvilken betydning en eventuell nordisk radio- og tv-satellitt kan få for språkforståelsen i Norden.

Samarbeidet mellom språknemndene

Opprettelsen av Nordisk språksekretariat er et viktig skritt i retning av å styrke språksamarbeidet i Norden. Selv om sekretariatet har begrensede ressurser til disposisjon, er situasjonen vesentlig bedre enn tidligere da de nasjonale språknemndene bare hadde det nordiske samarbeidet som en av sine oppgaver ved siden av mange andre. Nå vil det bli holdt flere møter mellom representanter for språknemndene: normalt fire sekretærmøter i året (tidligere ett), to arbeidsutvalgsmøter og ett styremøte. I tillegg kommer det nordiske språkmøtet, som har vært holdt hvert år siden 1954.

Også det daglige samarbeidet mellom nemndene vil bli styrket, særlig når de nye nordiske sekretærstillingene blir opprettet. Sekretariatet i Oslo samordner arbeidet, som først og fremst går ut på at nemndene rådfører seg med hverandre i språkspørsmål som angår mer enn ett nordisk språk. Siktemålet er å forsøke å komme fram til felles tilrådinger og hindre at det oppstår unødvendige forskjeller mellom språkene.

Terminologisk samarbeid i Norden — Nordterm

I terminologiske spørsmål rådfører nemndene seg ofte med de nordiske terminologiorganene: Centralen för teknisk terminologi i Finland, Rådet for teknisk terminologi i Norge, Tekniska nomenklaturcentralen i Sverige og terminologiavdelingen ved

Handelshøjskolen i København. Mellom terminologiorganene, språknemndene og visse andre terminologiskapende organisasjoner har det i de siste årene utviklet seg et organisert samarbeid som bl.a. kommer til uttrykk gjennom de såkalte Nordterm-møtene. Samarbeidet går bl.a. ut på å utveksle informasjon om pågående og planlagte prosjekter. I juni 1978 ble det holdt et nordisk terminologikurs i København, og en arbeidsgruppe har avgitt en prosjektrapport til Nordinfo om mulighetene for samarbeid mellom nordiske termbanker. På Nordterm-møtet i København i april 1979 ble det nedsatt et koordinerende utvalg som bl.a. skal kartlegge terminologi-prosjekter av interesse, vurdere mulige fellesprosjekter og hvordan de best kan gjennomføres. Nordisk språksekretariat er representert i utvalget.

Den nordiske nyordsundersøkelsen

Språknemndene har stor nytte av den nordiske nyordsundersøkelsen i den språklige rådgivingen og i arbeidet med å forsøke å hindre at det oppstår unødvendige forskjeller mellom språkene. Dette er et prosjekt som nemndene har samarbeidet om i mange år. I første omgang skal resultatet av arbeidet publiseres i tre parallelle ordbøker — en for dansk, en for norsk og en for svensk (og finlandssvensk). Redigeringen er stort sett den samme for de tre bindene, og de vil inneholde opplysninger om tilsvarende ord i grannespråkene. Arbeidet har kommet lengst i Norge, og en regner der med å ha et trykkeferdig manuskript i løpet av 1979/80.

Det 25. nordiske språkmøtet

ble holdt i Visby på Gotland 15.—17. september 1978. Deltakere: Marie Bjerrum, Erik Hansen, Poul Lindegård Hjorth, Henrik Galberg Jacobsen og Allan Karker (Dansk Sprognævn); Terho Itkonen, Esko Koivusalo, Björn Pettersson og Mikael Reuter (Forskningscentralen för de inhemska språken i Finland); Jóhan Hendrik W. Poulsen (Froðskaparsetur Føroya); Lars Møller Lund (Grønlands landsråds språk- og rettskriv-

ningsutvalg); Baldur Jónsson (Íslensk málnefnd); Reidar Djupedal, Eyvind Fjeld Halvorsen, Alf Hellevik, Leif Mæhle, Arnulv Sudmann og Arnold Thoresen (Norsk språkråd); Alf Isak Kesitalo og Ole Henrik Magga (Samisk språknemnd), Sture Allén, Sonja Carlberg, Ulla Clausén, Catharina Grünbaum, Bertil Molde og Gun Widmark (Svenska språknämnden); Ståle Løland (Nordisk språksekretariat), Birger Halle (Utbildningsdepartementet).

På programmet stod bl.a. disse punktene:

1. Nordiske språkprosjekter

Ståle Løland orienterte om Nordisk språksekretariat og om prosjekter av interesse for språknemndene. Han omtalte en rekke nordiske ordlisteprosjekter, bl.a. *Nordisk politisk ordbok*, *Norsk landbruksordbok* (jf. s. 121) og en *nordisk ordliste med arbeiderverntermer* som Nordisk ministerråd har bevilget penger til. Videre kom han inn på planene om et *nordisk språkår* i 1980 og på rapporten *Våra grannspråk* (NU B 1978: 11), som er resultatet av de siste årenes utredningsarbeid innenfor det nordiske grannespråksprosjektet. Av andre prosjekter kan nevnes forslaget i Nordisk råd om å opprette et *nordisk språk- og informasjonssenter i Finland* og planene om en *nordisk dokumentasjonssentral for språkvitenskap* (Språkdok) i Göteborg. Nordisk språksekretariat vil antakelig bli medarrangør av et symposium i 1980 om internordisk språkforståelse. Symposiet er det fjerde i en rekke på fem som tar for seg emner innenfor *anvendt nordisk språkvitenskap* med særlig vekt på morsmålspedagogikk. Emnene for de andre symposiene er: "Språkkriktighetsproblemene i skolen" (København, oktober 1978), "Grammatikkmodeller og alternative begreps-systemer i morsmålet" (Helsingfors, januar 1979), "Dialekt og riksspråk i skolen" (Oslo, mars 1979) og "Språkstimulering i førskolealderen" (tid og sted ennå ikke fastsatt). Det vil bli gitt ut fylldige rapporter fra symposiene, som er finansiert av Nordisk ministerråd.

2. *Prinsippene for nemndenes rådgivingsarbeid*

Dette var hovedemnet også på det forrige nordiske språkmøtet, og resultatet av drøftingene blir presentert i dette nummeret av Språk i Norden.

3. *Kritiske faktorer i samisk språkutvikling*

Alf Isak Keskitalo redegjorde for det samiske språkets situasjon og for problemer i forbindelse med forsøkene på å styrke språkets stilling. (Foredraget er trykt i Språkvård nr. 4, 1978.)

På møtet diskuterte en også visse sider ved forholdet mellom språknemndene og Nordisk språksekretariat. Rektor Lennart Bohman holdt et foredrag om skolens holdning til dialekten på Gotland.

ARBEIDET I DE ENKELTE SPRÅKNEMNDENE

Språklig rådgiving

Språknemndene i Norden er organisert noe forskjellig og har til dels ulike arbeidsoppgaver. Likevel har de mye til felles. Den språklige rådgivingen til enkeltpersoner og til offentlige og private institusjoner er en hovedoppgave for alle nemndene. De svarer på språkspørsmål skriftlig og over telefon og gransker språket i terminologilister, forslag til standarder, publikasjoner fra det offentlige o.l. Representanter for nemndene deltar i radioprogrammer og skriver artikler til aviser og tidskrifter om språkspørsmål. I Finland har f.eks. radioprogrammene "Språkvåktarna" og "Kielikorva" (språket) blitt svært populære. Nemndene driver også rådgiving gjennom meldingsbladene sine: "Kielikello" (Finska språkbyrå), "Nyt fra Sprognævnet" (Dansk Sprognævn), "Språknytt" (Norsk språkråd) og "Språkvård" (Svenska språknämnden). (Jf. omtale av meldingsbladene på s. 97—99.)

Rådgivingsarbeidet har økt betydelig de siste årene. I 1971 svarte f.eks. Dansk Sprognævn og Svenska språknämnden på ca. 5000 språkspørsmål hver. I 1978 var tallet steget til ca.

7000 spørsmål. Antallet telefonspørsmål til språknemndene i Finland økte med ca. 10 % det siste året. Finska språkbyrån hadde hele 12 361 telefonspørsmål i 1978. En tilsvarende økning er registrert i de andre nemndene. Grunnen kan være en stigende språkinteresse blant folk og at språknemndene har blitt bedre kjent.

Ordboks- og terminologiarbeid

Alle nemndene driver en eller annen form for ordboks- eller terminologiarbeid. En hovedoppgave for det grønlandske språk- og rettskrivningsutvalget i 1978 var f.eks. utarbeidelsen av en liste over sjøfartsterminologi. Ved Froðskaparsetur Føroya arbeider en med kritisk gjennomgåelse av to ordboksmanuskripter: en færøysk—norsk og en færøysk—engelsk ordbok. Íslensk málnefnd har støttet elektroingeniørenes ordutvalg økonomisk og deltatt i utvalgets arbeid med å utarbeide en ordliste for dette faget. Sverigefinska språknämnden har satt i gang et prosjekt med sikte på å utarbeide en svensk—finsk ordliste over arbeidsmarkedsterminologi med utgangspunkt i svenske forhold.

Norsk språkråd driver et ganske omfattende terminologi-arbeid. Rådet har egne komiteer for biologisk terminologi, dataterminologi og markedsføringsterminologi, og samarbeider med Rådet for teknisk terminologi om å utvikle en norsk olje-terminologi. Språkrådet deltar også i arbeidet med å få i stand en norsk termbank sammen med RTT og Prosjekt for data-maskinell språkbehandling ved Universitetet i Bergen. Sammen med Leksikografisk institutt ved Universitetet i Oslo arbeider rådet med to håndordbøker, en for bokmål og en for nynorsk.

Svenska språknämnden er rådgiver for Tekniska nomenklaturcentralen og gjennomgår sentralens ordboksmanuskripter språklig. I 1978 gransket den svenske nemnda ca. 3200 sider av manuskriptet til en svensk—finsk ordbok. Nemnda arbeider også med en norsk—svensk ordbok (i samarbeid med Norsk språkråd) og en svensk uttaleordbok.

Finska språkbyrån ved Forskningscentralen för de inhemska språken arbeider med en finsk basordbok og er ferdig med en

finsk nyordliste. Byrån för svenska språket gransket bl.a. en liste over arbeidsmarkedsterminologi i 1978, og arbeider med en svensk uttaleordliste med særlig vekt på finlandssvensk uttale.

Dansk Sprognævn står for utgivelsen av "Retskrivningsordbog" og er i gang med en omfattende revisjon av den siste utgaven fra 1955.

Kursvirksomhet

Myndighetenes språk har i de siste årene kommet stadig sterkere i søkelyset, og flere av språknemndene har engasjert seg i arbeidet med å gjøre dette språket lettere tilgjengelig. Språknemndene i Sverige og Finland legger stor vekt på dette arbeidet og holder en rekke kurs o.l. for ansatte ved offentlige kontorer, i radio og tv, forlagsfolk, lærere, oversettere, sekretærer og andre. Sekretæren i Svenska språknämnden har vært formann i språkgruppen i den såkalte Byråkratiutredningen, som har hatt til oppgave å undersøke muligheten for å bedre kontakten mellom myndighetene og allmennheten.

Dansk Sprognævn har nær kontakt med danske oversettere i EFs institusjoner i Bruxelles og Luxembourg, og en representant for nemnda har holdt kurs i dansk lovspråk for danske EF-ansatte. Nemnda samarbeider også med Danmarks Forvaltningshøjskole, og en representant for nemnda har gjennomgått språklige problemer i forbindelse med utformingen av lover og bekjentgjørelser.

Norsk språkråd har i samarbeid med Forbruker- og administrasjonsdepartementet arrangert kurs for norsklærere og språkkonsulenter for det offentlige.

Uttalelser

Språknemndene uttaler seg ofte til myndighetene om språkspørsmål, enten på eget initiativ eller ved at de får utredninger o.l. til uttalelse. Flere av nemndene har f.eks. støttet tanken om en nordisk radio- og tv-satellitt, fordi den antakelig vil få stor betydning for språkforståelsen i Norden. I 1978 uttalte

Norsk språkråd seg bl.a. om navn på oljefelt i Nordsjøen, om den første lese- og skriveopplæringen på dialekt, om bruk av ordliste til eksamen ved pedagogiske høyskoler og om en rekke saker som angår forholdet mellom bokmål og nynorsk. Svenska språknämnden uttalte seg til Utbildningsdepartementet om utredningen "Vetenskaplig och teknisk informationsförsörjning" og til Socialdepartementet om rapporten "Medicinsk språkvård".

Spesielle arbeidsoppgaver

Enkelte av språknemndene har spesielle arbeidsoppgaver. Dansk Sprognævn legger f.eks. stor vekt på innsamling av ord og uttrykk. I 1978 ble nemndas sitatsamling økt med ca. 30 000 sedler slik at den nå er på til sammen ca. 560 000 sedler. Den svenske språknemnda i Finland har i 1978 foretatt en omfattende kartlegging av oversettere til svensk innenfor statsforvaltningen. Det grønlandske språk- og rettskrivningsutvalget har lagt fram en liste for det nye landstinget over egnede personnavn og tilrådinger om grønlandisering av en rekke navn som er vanskelige å uttale.

Samisk språknemnd arbeider også mye med navnespørsmål, f.eks. i tilknytning til veiskilting i samiskspråklige distrikter. Nemnda ser det også som en hovedoppgave å arbeide for å styrke det samiske språkets offisielle status. Arbeidet med en felles nordsamisk ortografi har vært den viktigste saken for nemnda de siste årene. Den nye rettskrivningen er nå godkjent av Samekonferansen, og Nordisk sameråd har tilrådd at den blir tatt i bruk fra 1. juli 1979.

Også Norsk språkråd har de siste årene arbeidet mye med rettskrivningsspørsmål. En innstilling fra rådet om endringer i bokmålsrettskrivningen vil antakelig bli ferdig i løpet av 1979 og oversendt til myndighetene for endelig avgjørelse. Språkrådet inntar for øvrig på mange måter en særstilling blant språknemndene i og med at rådet har språkpolitiske oppgaver ved siden av de språkfaglige. Rådet får stadig flere saker som gjelder den lovfestede likestillingen mellom bokmål og nynorsk i skoleverket og i offentlig tjeneste.

Til tross for ulikhetene mellom språknemndene har de alle et felles mål: å gjøre språket til et uttrykksfullt og smidig redskap for kommunikasjon. På nordisk plan er målet å øke språkforståelsen mellom landene og hindre at språkene fjerner seg unødvendig fra hverandre.

Samarbejde mellem modersmålslærerforeningerne i Norden

Af Lise Ettrup og Inger Madsen

Præsentation af modersmålslærerforeningerne

Det er næppe noget enestående for de nordiske skolesystemer, at modersmålet anses for et af skolens vigtigste — hvis ikke *det* vigtigste — fag.

I alle de nordiske lande har modersmålslærerne stiftet faglige foreninger, og det er bl.a. samarbejdet mellem disse, der er væsentligt i denne sammenhæng. Følgende foreninger har gennem de sidste 5 år opbygget et inspirerende og godt samarbejde.

Svensklärföreningen blev stiftet 1912 og var oprindelig en forening, hvis medlemmer udelukkende var akademikere. Siden — og specielt inden for de sidste år — er foreningens medlemmer kommet fra alle skoleområder. I Finland drejer det sig dels om *Svenska Modersmålslärares förening*, der blev stiftet 1957, dels om *Äidinkielen opettajain liitto* (den finske modersmålslærerforening). I det nordiske samarbejde deltager også *Suomen Ruotsinopettajat r.y.*, (Svensklärarna i Finland r.f.). Islands modersmålslærerforening hedder *Samtök Móðurmálskennara*. Den blev stiftet for få år siden, og det samme var tilfældet med *Landslaget for norskundervisning* (LNU), som efter reelt et have fungeret et stykke tid, officielt blev stiftet 19. februar 1977. *Dansklærerforeningen* er den ældste, stiftet i 1885, også den i det første halve århundrede (mindst) en ren akademikerforening, men nu i mange år en forening med medlemmer fra alle skoleområder.

Foreningernes virke og størrelse kan nok variere fra land til land, men fælles for alle er et ønske om at styrke modersmålsundervisningen på alle uddannelsens stadier. Ud fra den bestræbelse udgiver flere af foreningerne tidsskrifter, bøger til undervisningsbrug, arrangerer kurser og seminarer, deltager i

den løbende debat om fagets stilling og forsøger at påvirke myndighederne, så vitale interesser i modersmålsundervisningen styrkes og sikres.

Hvad er NORDSPRÅK?

Repræsentanter fra de ovennævnte foreninger har i de sidste par år udgjort en arbejdsgruppe, NORDSPRÅK, som regelmæssigt har holdt møder i Norge, Sverige, Danmark og Finland. Fra Danmark, Sverige og Norge har deltaget ca. 10 (4—3—3), fra Finland 2 og fra Island 1.

Udvalgets overordnede mål er med forskellige konkrete foranstaltninger at virke for en forbedret nabosprogsundervisning på alle uddannelsestrin. I konsekvens heraf er der blevet planlagt og gennemført tre nordiske sommerkurser for modersmålslærere, besluttet en række fælles nordiske udgivelser, samarbejdet ved at skrive i hinandens tidsskrifter; endvidere har man drøftet nabosprogsundervisningens problematik både med hensyn til motivation, metodik, materialer og læreruddannelse.

Starten på samarbejdet — Triangelkontakt

Men forud for etableringen af et så solidt samarbejde var gået mange års overvejelser og forsøg på at udbygge mere tilfældige kontakter. I februar 1974 mødtes repræsentanter fra Dansk-lærerforeningens og Svenskläraryörelsen i Stockholm. På dette møde orienterede vi hinanden om, hvilken status nabosprogsundervisningen havde i de to lande — fra grundskole til universitet, og vi konstaterede forskelle i læseplanskrav, men i virkeligheden fælles problemer omkring metodik, materialer og lærernes uddannelse/videreuddannelse. I Sverige var der på det tidspunkt planer om at forringe læreruddannelsen i dansk og norsk på universitetet, idet tanken var, at de studerende skulle kunne bortvælge det ene af nabosprogene. Den resolution, vi vedtog og udsendte, var måske medvirkende til, at begge nabosprog dog blev obligatoriske.

Mødet i Stockholm gjorde det klart, at hvis man i Dansk-lærerforeningen og Svenskläraryörelsen for alvor ønskede

at forsøge at ændre de bestående forhold, så var et samarbejde om de fælles problemer måske en af vejene.

I Svenskläraryöreningen indhentede man tilsagn om støtte — økonomisk og administrativ — fra Lärarhögskolan i Linköping, Fortbildningsavdelningen. Herefter, og det vil sige fra foråret 1975, mødtes repræsentanter fra de to foreningers bestyrelser samt norske kolleger fra Norsk Lektorlag (Landslaget for norskundervisning var endnu ikke stiftet) over halvandet år til en lang række arbejds møder, hvis oprindelige mål var at forsøge at komme til bunds i årsagerne til den dårlige, ofte hændende nabosprogsundervisning og se på, om man ved at udarbejde et letlæst, lettilgængeligt hæfte for læreren med *metodiske tips* og *praktiske råd* kunne få fat i en ende af problemerne.

Ved disse arbejds møder deltog også Sveriges Radios undervisningsafdeling, der sammenlignet med Danmarks og Norges Radio har et stort, spændende og differentieret undervisningstilbud på dette område. Hæftet, Triangelkontakt I, udkom i slutningen af 1975 i Linköpings grønne serie.

I indlednings- og debatafsnittene prøvede vi at give nogle begrundelser for, at det ikke bare er nyttigt, men også nødvendigt for de individuelt set små, men samlet set store nordiske sprog at arbejde sammen. Efter at have undersøgt læseplaner, metodik og materiale vedrørende nabosprog, indså vi, at der ikke gives tidssvarende motiveringer for lærere og elever i formålsparagrafferne. Vi måtte diskutere os frem til nogle brugbare formål, og de nedenstående forekom os de vigtigste:

1. Fælles demokratisk, kulturel og social udvikling.
2. De øgede kontaktmuligheder — spændende fra den turist-rejsende til den arbejdssøgendes behov.
3. Den rigere adgang til at udnytte hinandens ressourcer inden for medierne: tv, film og bøger, herunder en lang række publikationer fra undervisningsmaterialer både til modersmål og andre fag, over faglitteratur på højere niveauer til skønlitteratur på de tre sprog.

Disse tre formål udelukker ikke hinanden. Det fælles overordnede er sprogene, som bygger bro — også over forskelle i

holdninger, over særstandpunkter.

Det helt enestående i de nordiske folks situation er det privilegium, at man over konferencebordet, som turister, ved små eller store møder kan tale sammen, diskutere på "dialekt". Til denne kommunikationsmulighed kommer så de udenlandske myter om Norden som ét område med fælles holdning til og synspunkter om mangt og meget, en forestilling, der af de nordiske folk kan udnyttes til at styrke vores røst i international sammenhæng.

Ud fra disse overvejelser valgte vi i første omgang at henvende os til *læreren* og søgte i Triangelkontakt at imødekomme nogle af de behov, vi følte, han måtte have. Da dette projekt så ud til at svulme meget, besluttede vi at lave endnu en bog — en tekstsamling for teenage-eleven med nogle af de tekster, som vi skønnede, denne aldersgruppe ville synes om. Triangelkontakt, tekstdelen, udkom i slutningen af 1976 i et samarbejde mellem Gyldendal i Danmark og Liber i Sverige.

Kontakt med kultursekretariatet — henvendelse till Nordisk Råds kulturudvalg

Linköping-projektets gode samarbejdsresultater havde givet os mod til at fortsætte, idet vi nu var blevet fortrolige med problemerne. Vi mente og mener, at de overordnede mål for samarbejdet måtte være:

1. Indseende med og mulighed for påvirkning i forbindelse med læseplaner med henblik på bl.a. at skabe ensartethed i krav og formål.
2. Lærerefteruddannelse i nabosprog.
3. Sommermøder med henblik på at skabe interesse, faglige kontakter mellem nordiske lærere og mulighed for at stifte bekendtskab med nordiske forfattere og deres produktion.

For at understrege det nødvendige i vore forehavender og for at skaffe økonomisk bistand henvendte vi os, som naturligt er, til Sekretariatet for nordisk kulturelt samarbejde og orienterede om de resultater, vi havde bag os, og de planer, vi havde

fremover. Henvendelsen resulterede blandt andet i, at repræsentanter for vores nordiske gruppe kom med i sekretariatets nabosprogsprojekt og således var med ved udarbejdelsen af rapporten *Våra grannspråk*. Derudover har vi opnået økonomisk støtte ved de to første sommerkurser (Kungälv 1977 og Rauland 1978) samt til det kommende i Island sommeren 1979. Det er Nordisk Kulturfond, der alle tre gange har gjort det muligt for os at gennemføre disse kurser, hvis succes tydeligt viser, at der både er interesse og behov for nordisk kontakt mellem lærerne.

Men hvis en større kreds af lærere skal motiveres for at turde gå i gang med nabosprogsundervisningen, så må en egentlig efteruddannelse sættes i gang. De enkelte foreninger har hverken økonomisk eller personmæssig kapacitet til at klare dette alene, og derfor rettede vi allerede i december 1976 henvendelse till Nordisk Råds kulturudvalg og stillede to forslag. For det første, at der blev nedsat en permanent arbejdsgruppe, som konstant skulle holde sig informeret om nabosprogenes status inden for de forskellige undervisningsområder samt tage forskellige initiativer vedrørende materialefremstilling, metodik osv. For det andet, at der blev bevilget penge til en løbende efteruddannelse af nabosproglærerne.

I april 1977 fik vi foreløbig afslag på det første ønske, idet man henviste til det kommende nordiske sprogsekretariat, som netop ville få disse arbejdsområder under sig. Kulturudvalget gav imidlertid i sit svar udtryk for sin tilslutning til forslaget om efteruddannelsen og oplyste, at vore skrivelser var blevet videresendt til Nordisk Ministerråds sekretariat.

Endelig kan nævnes, at vi inden for det sidste år har haft et møde med en repræsentant for det nordiske sprogsekretariat. Efter gensidig orientering aftaltes et arbejds møde til september mellem sprogsekretariatet og vort nordiske udvalg.

Status for samarbejdet mellem modersmålslærerforeningerne

Således står sagerne nu.

Af ovenstående redegørelse fremgår det, at vi på de mange arbejds møder fra 1977 og til i dag har optrådt som et selv-

bestaltet udvalg, der arbejder med en række af de opgaver, som vi har søgt Nordisk Råd om økonomisk støtte til.

Vi har måttet søge penge til hvert møde, men de enkelte foreningskasser har måttet dække en stor del af udgifterne. Det har i visse tilfælde forhindret islandsk deltagelse, og det beklager vi meget. Vi har på disse møder i stigende grad oplevet, hvor væsentligt det er at få etableret et samarbejde mellem nordiske lærere — først og fremmest for at få sikret en bedre nabosprogsundervisning, men også for at virkeliggøre den store inspirationsmulighed, der ligger i at drøfte fællesproblemer, belyst ved forskellig nordisk synsvinkel. Og det er egentlig en af de mest spændende erfaringer, man drager af vedvarende nordisk samarbejde. Vi er så forskellige, at det bliver perspektivrigt på en igangsættende måde at arbejde sammen — alt imens man kan tale sit eget sprog.

Vort samarbejde har udviklet sig fra i starten mest at dreje sig om nabosprogsundervisning i Norge, Danmark og Sverige, men nu omfatter det også generelle pædagogiske og faglige problemer.

I forbindelse med eventuelle nye læseplaner i det enkelte land, inddrager vi de øvrige nordiske lande med henblik på støtte og inspiration.

På udgivelsesområdet har vi konkrete planer om en fælles debatbog om modersmålenes indhold og forhold til andre fag. En diskussion heraf er blevet nødvendiggjort af de sidste års voksende ønske om tværfagligt samarbejde og mulige fagintegration. Endvidere har vi aftalt at udgive en bog om nordiske folkeeventyr, og længst fremme er et projekt om tegneserier med et forfatterteam fra Danmark, Norge og Sverige.

Med denne artikel har vi gerne villet informere om vort arbejde, fordi vi synes, vi har opnået noget, men samtidig også håber at vinde yderligere forståelse for det. Vi er ikke interesserede i, at dette arbejde dør ud, når de mennesker, der tilfældigvis sidder i bestyrelserne rundt omkring i Norden og brænder for sagen, forlader deres bestyrelser. Derfor må vi støttes i vore ønsker om at skabe fastere aftaler om og rammer for vores samarbejde.

Nyere litteratur av interesse for spåkrøksarbeidet

PUBLIKASJONER FRA SPRÅKNEMNDENE

Dansk Sprognævn. Årsberetning 1977/78. Gyldendal, København 1978. 30 s.

Som i de tidligere årgange består ca. halvdelen af årsberetningen af et udvalg af de svar som Sprognævnet har givet skriftligt.

Kielikello, Finska språkbyråns informationsskrift, har utkommit med två nummer för år 1978. Nr 1/78 ägnas helt åt formella skrivregler vid maskinskrivning: interpunktion, skrivning av siffror och sifferserier, förkortningar och beteckningar, användning av bindestreck och tankstreck osv. Framställningen bygger på den finska standarden SFS 4175. Huvudinnehållet i nr 2/78 är en rekommendation om användningen av stor och liten bokstav i namn på myndigheter och offentliga inrättningar. Vidare ingår en artikel om standardisering och språkvård och ett par kortare artiklar om finska språkvårdsfrågor.

Norsk språkråd. Årsmelding 1978. Oslo 1978. Årsmeldingen gir en oversikt over Norsk språkråds virksomhet i 1978 og inneholder lov og vedtekter for Norsk språkråd.

Nyt fra Sprognævnet. Nr. 20. 1978. 8 s.

Nummeret indeholder et udvalg af svar som Sprognævnet har givet.

På grund af nedskæringerne i Dansk Sprognævns budget har der kun været råd til at udsende dette ene nummer i 1978.

I 1979 vil der ikke blive udsendt noget nummer, men formentlig kan der atter i 1980 udsendes et enkelt nummer af bladet.

Retskrivningsordbog. Udgivet af Dansk Sprognævn. 14. oplag. Stor letlæselig skrift. Skandinavisk Litografisk Forlag. 1978. 299 s.

Storskriftudgave på gult papir.

Serien *Skrifter utgivna av Svenska språknämnden*:

Nr 64 *Bo Magnusson, Språket i Kalmar*. 1978. (Anmäls på s. 136.)

Nr 65 *Språk i Norden 1978*. Årsskrift för de nordiska språknämnderna. 1978.

Språknytt, meldingsblad for Norsk språkråd, kom i 1978 som vanlig med fire nummer på 16 sider hver. Bladet inneholder artikler om språkspørsmål, informasjon om arbeidet i Norsk språkråd, bokmeldinger, spørrespalte og fra 1978 en nyordspalte. I denne blir nye ord og uttrykk fra aviser, tidsskrifter, faglitteratur o.l. presentert i en tekstsammenheng med opplysninger om betydning, opphav og eventuelt med tilrådde avløserord. Av artiklene i 1978 kan vi nevne: nr. 1: *Helge Sandøy*: "Om vår språklige framtid og samtid" (melding av boka "De nordiske språkenes framtid"), nr. 2: *Ole Henrik Magga*: "Samisk Språknemnd", nr. 3: *Lars S. Vikør*: "Kan språk styrast og planleggjast?", *Ståle Løland*: "Nordisk språksekretariat. Formål og oppgaver", nr. 4: *Lars S. Vikør*: "Striden for nynorsk bruksmål" og "Østlandsmåla fram" (bokmeldinger).

Språkvård, Svenska språknämndens tidskrift, har som tidligere utgivits med fyra nummer. Ur innehålllet kan nämnas följande artiklar. Nr 1: *Per A. Pettersson*, "Sjukvårdsspråk" (en sammanfattning av författarens bok med samma titel, nr 63 i Svenska språknämndens skriftserie), *Gunvor Nordlund*, "Vem förstår domarna". Nr 2: *Bertil Molde*, "Ortnamnens uttal — dialektalt, regionalt, riksspråkligt", *Ulla Clausén*, "Färöiska nyord och färöisk språkvård", *Sten Ewerth*, "Ska dom eller skall de?". Nr 3: *Bertil Molde*, "Radior och tevear — några ordböjningsproblem". Nr 4: *Bertil Molde*, "Vem råder över språket?", *Alf Isak Keskitalo*, "Kritiske faktorer i samisk

språkutvikling", *Sture Allén*, "Dator, fackspråk och allmän-språk", *Catharina Grünbaum*, "Språk i Norden — särspråk och sammordiska".

DANMARK

Af *Else Bojsen*

Andersen, Erik, Fredberg, Mogens, Vestergaard, Torben og Østergaard, Frede: Temaer i anvendt lingvistik. Akademisk Forlag, København 1978. 228 s.

Bogen henvender sig til kommende og nuværende sproglærere idet den beskæftiger sig med sprogindlæring, dels generelt, dels med særligt henblik på indlæringen af fremmedsprog. Bogen rummer følgende kapitler: Sprogudøvelse og sprogtilegnelse, Sprogbrugsanalyse, Fejl- og kontrastivanalyse, Undervisningsmetoderne, Materialerne og deres funktion, Testning af sproglige færdigheder. Eksemplerne er navnlig hentet fra engelsk. Bag i bogen er der en ordforklaring og en bibliografi.

Bang, Jørgen og Hårbøl, Karl: Bliv dus med fremmedord. Gyldendal, København 1978. 29 s.

Øvehæfte med til dels nye opgaver til Gyldendals Fremmedordbog og 3. udgave af Jørgen Bang og Karl Hårbøl: Fremmedordenes byggeklodser (den sidste omtalt i *Sprog i Norden* 1974, s. 123).

Bauer, Laurie: The Grammar of Nominal Compounding with special reference to Danish, English and French. Odense, 1978. 251 s.

Bogen er en forkortet udgave af forfatterens doktordisputat ved University of Edinburgh i 1975. I bogen gives der en grundig beskrivelse af sammensatte ord i dansk, engelsk og fransk, især ud fra beskrivelsesmodeller hentet fra kasusgrammatikken. Der rejses en del interessante problemer i analysen og det påvises at beskrivelsen af sammensætninger kan foretages vha. den samme grammatik som ved sætningsanalysen. Bogen er forsynet med litteraturliste og emneregister.

språkutvikling", *Sture Allén*, "Dator, fackspråk och allmän-språk", *Catharina Grünbaum*, "Språk i Norden — särspråk och sammordiska".

DANMARK

Af *Else Bojsen*

Andersen, Erik, Fredberg, Mogens, Vestergaard, Torben og Østergaard, Frede: Temaer i anvendt lingvistik. Akademisk Forlag, København 1978. 228 s.

Bogen henvender sig til kommende og nuværende sproglærere idet den beskæftiger sig med sprogindlæring, dels generelt, dels med særligt henblik på indlæringen af fremmedsprog. Bogen rummer følgende kapitler: Sprogudøvelse og sprogtilegnelse, Sprogbrugsanalyse, Fejl- og kontrastivanalyse, Undervisningsmetoderne, Materialerne og deres funktion, Testning af sproglige færdigheder. Eksemplerne er navnlig hentet fra engelsk. Bag i bogen er der en ordforklaring og en bibliografi.

Bang, Jørgen og Hårbøl, Karl: Bliv dus med fremmedord. Gyldendal, København 1978. 29 s.

Øvehæfte med til dels nye opgaver til Gyldendals Fremmedordbog og 3. udgave af Jørgen Bang og Karl Hårbøl: Fremmedordenes byggeklodser (den sidste omtalt i *Sprog i Norden* 1974, s. 123).

Bauer, Laurie: The Grammar of Nominal Compounding with special reference to Danish, English and French. Odense, 1978. 251 s.

Bogen er en forkortet udgave af forfatterens doktordisputat ved University of Edinburgh i 1975. I bogen gives der en grundig beskrivelse af sammensatte ord i dansk, engelsk og fransk, især ud fra beskrivelsesmodeller hentet fra kasusgrammatikken. Der rejses en del interessante problemer i analysen og det påvises at beskrivelsen af sammensætninger kan foretages vha. den samme grammatik som ved sætningsanalysen. Bogen er forsynet med litteraturliste og emneregister.

Bruun, Erik: Dansk sprogbrug. En stil- og konstruktionsordbog. Gyldendals røde ordbøger, København 1978. 588 s.

Formålet med bogen er at "belyse ordenes brug, dvs. deres muligheder for at indgå i meningsfuld sammenhæng med andre ord". Til hvert opslagsord hører eksempler der viser ordets brug i forskellige konstruktioner, og hvis ordet eller ordanvendelsen afviger fra det helt neutrale udtryk markeres dets tilhørsforhold til et af følgende "sprogmiljøer": højstemt sprog, kancellistil, talesprog, folkeligt sprog og vulgært sprog.

Christensen, Erling og Grarup, Olaf: Tværsproglig minigrammatik med øvelser. Gyldendal, København 1978. 63 s.

Bogen er i første række ment som en støtte ved indlæringen af fremmedsprog, især engelsk og tysk, i de ældste folkeskoleklasser. Udgangspunktet er dansk grammatik, men engelsk og tysk er inddraget overalt i eksempelmaterialet. Dog drejer alle de tilhørende opgaver sig udelukkende om dansk. Grundlaget for gennemgangen er sætningen og dens led, og emnerne behandles i oversigtsform på en traditionel måde. Ind imellem er der vejledninger i at bruge ordbøger.

Bag i bogen er der en "facitliste" til opgaverne samt et register over grammatiske betegnelser.

Danske Studier 1978. Akademisk Forlag, København [1978]. 192 s.

Bindet indeholder bl.a.:

Bente Maegaard og Hanne Ruus: DANword. Hyppighedsundersøgelser i moderne dansk: Baggrund og materiale. — Formålet med de endnu ikke afsluttede undersøgelser er bl.a. at afgrænse mængden af ord og vendinger der "i bogstaveligste forstand er fællesdansk". Forfatterne vil opgøre frekvenser i en tekstmasse på godt en million ord ved at anvende edb. Artiklen er en redegørelse for de "principielle overvejelser over, hvilke tekster man kan og bør opgøre frekvenser i, og de konsekvenser, dette får for valg af undersøgelsesmateriale". Både ved valg af tekstarter og ved udvælgelsen af de enkelte tekster inden for hver tekststart har forfatterne derefter anlagt et *forbrugssynspunkt*, dvs. at under-

søgelsen foretages inden for de tekster der læses mest.

Afsluttende redegøres for den første fase i behandlingen af materialet vedrørende tekstarten "fiktionstekster", og som første resultat er der optrykt en liste over de 50 hyppigste ord i fiktionsteksterne.

Projektet har været omtalt i *Sprog i Norden* 1978, s. 63—64.

Knud Sørensen: Om engelske betydningslån i moderne dansk. — Artiklen er et supplement til samme forfatters "Engelske lån i dansk", 1973 (omtalt i *Sprog i Norden* 1974, s. 129).

Dollerup, Cay: *Omkring sproglig transmission. Overvejelser om teknik og kritik ved sproglig transmission med særligt henblik på overførsel af budskaber fra engelsk til dansk*. Med bilag (*Litteratur om oversættelsesteori og oversættelseskritik*, s. 61—67) af *Viggo Hjørnager Petersen*. *Anglica et Americana* 3, Department of English, University of Copenhagen 1978. 71 s. Distr.: Department of English, University of Copenhagen, Njalsgade 84—96, DK-2300 Kbh. S.

Sproglig transmission defineres som enhver type overførsel af et budskab fra et sprog til et andet. Begrebet rummer altså mere end den tekstnære oversættelse, og det er problemer i forbindelse med de ydre forholds indvirken på de forskellige transmissionsmetoder forfatteren behandler i hæftet.

Fortegnelse over stednavne i amterne øst for Lillebælt. Udgivet af Stednavneudvalget. Akademisk Forlag, København 1978. 294 s.

Fortegnelsen, der er autoriseret af Ministeriet for Kulturelle Anliggender, er den første del af en revideret nyudgave i to dele over danske stednavne; de tidligere autoriserede retskrivningslister over danske stednavne blev udsendt i hæfter fra 1932 til 1969. Som noget nyt omfatter listen tillige alle kommunenavne. Principperne for navnenes retskrivning anføres i forordet.

Grammatik på Tværs (GpT) ved Gorm Christensen, Erik Hansen, Bente Holmblad, Kirsten Haaning, Jens Kromann og

Ole Meyer. Rapport nr. 5, Herlev Statsskole, september 1978. V+92 s. (GpT 1), 50 s. (GpT 3). Offsettryk. Distr.: Herlev Statsskole, Højsletten 39, 2730 Herlev.

GpT består af tre hæfter: 1. grundbog, 2. fonetik (endnu ikke udkommet) og 3. øvelser. Bogen er blevet til gennem et tværfagligt samarbejde omkring to sproglige 1.g.-klasser på statens pædagogiske forsøgsgymnasium, Herlev Statsskole. Bogen er "et forsøg på at give en introduktion til de grundlæggende fællesproglige fænomener og problemer som eleverne sædvanligvis konfronteres med ved overgangen til gymnasiet" og er samtidig "et forsøg på at skabe en vis enhed i terminologien på tværs af de enkelte sprogfag". Materialet inddrager de almindelige sprogfag i gymnasiet, nemlig dansk, svensk/norsk, engelsk, tysk, fransk, latin og russisk, men skal ikke erstatte enkeltfagernes grammatiske lærebøger.

Med ligefremme dagligdags formuleringer gennemgås hovedbegreberne inden for den syntaktiske og den morfologiske analyse. Opgaverne i øvelsesheftet lægger op til en videreudvikling af grundbogens stof og er således ikke en almindelig repetition af det indlærte. Der er ingen "facitliste" til opgaverne.

Bagest i grundbogen er der en liste over terminologiske udtryk.

Harder, Peter, Hohwy, Henning, Snitker, Hans og Uhrskov, Eva: Tværsproglig grammatik. Gjellerup media, København 1978. 80 s. Foruden lærebogen er der udsendt et videobånd på 60 minutters samlet spilletid.

Bogen er primært beregnet for elever i gymnasiet og på HF og har som formål at vække elevernes interesse for og forståelse af og for sprogets funktion og opbygning. De sproglige emner behandles på et bredt grundlag af moderne grammatisk teori — og der bygges ikke på en enkelt lingvistisk skole. Gennemgangen er systematisk opbygget fra større enheder (sætninger) til mindre enheder (morfemer) i seks kapitler: Sætningens grundstruktur, Sætningens led, Sætningsleddenes opbygning, Transformationer, Ordernes funktion og opbygning, Grammatiske kategorier. Hvert kapitel rummer et hovedafsnit,

der ud fra et dansk eksempelmateriale behandler det pågældende emne, et kommentarafsnit, der inddrager specialforhold i engelsk, tysk, fransk og latin, og til sidst øvelser på de nævnte sprog, der bl.a. problematiserer det behandlede sproglige emne. Med sin overskuelige opbygning og med sine morsomme illustrationer skal bogen nok opfylde sit erklærede formål.

Tværsproglig grammatik er forsynet med et stikordsregister. Desværre er bogen skæmmet af trykfejl, der til tider er meningsforstyrrende.

I et særnummer af *Gymnasieskolen* "Tværfaglig undervisning i gymnasiet/HF" [1978] har Eva Uhrskov skrevet om det tværsproglige projekt der gik forud for bogen, og om projekt-evalueringen.

Henriksen, Lars: Babelstårnet. Sprogrubrik i Kristeligt Dagblad. Første gang 2. nov. 1978.

Heri "behandles sproglige emner, der afspejler den sproglige forvirring, men som også forsøger at strukturere sproglige fænomener". Sproglig tolerance, sprogrigtighed, slang, dialekt kontra rigsmål er blandt de emner der behandles.

Henriksen, Lars: Skilte. Sprogbrugsserien, redigeret af Claus Detlef og Peder Skyum-Nielsen. Udg. af Dansk lærerforeningen. Gyldendal, København 1978. 34 s.

Sprogbrugen på skilte behandles som "den menneske-løse kommunikationsform", med eksempler og opgaver.

De tidligere udgivelser i *Sprogbrugsserien* er omtalt i *Sprog i Norden* 1976, s. 98—99 og *Sprog i Norden* 1977, s. 78.

Hermann, Jesper og Gregersen, Frans: Gennem Sproget. Om undersøgelse af sprogbrug i samfundet. Gyldendals sprogbibliotek. København 1978. 190 s.

Hvilke konsekvenser får det hvis man sætter sprogbugen ind i dens samfundsmæssige sammenhæng? Gennem en historisk og kritisk fremstilling af sprogforskningsområderne psykolingvistik og sociolingvistik viser forfatterne at "en beskæftigelse med almene lovmæssigheder har været karakteristisk for

sprogforskningen”, og at konkrete analyser af sprogbrug “ikke rigtig regnes for noget”. “Dette udelukker et stort område fra videnskabelig behandling, et område som har samfundsmæssig betydning”.

I bogen skitseres derefter en fremgangsmåde til at undersøge sprogbrug ud fra tesen om at “teksten eller sprogbrugen altid er led i en bestemt praksis”, hvorfor man må have fat i praksissen først. Sprogbrugsanalysen må altså behandle sprogbrugen ud fra en idé om den samfundsmæssige praksis der analyseres. Derved giver analysen os ny viden om hvad det er der sker på dette sted i samfundet. Denne ny viden har form af en *afstand* mellem det ønskelige ud fra ideen, og det faktiske. Anvendeligheden kommer fra denne spænding mellem idé og virkelighed.

Bogen henvender sig til studerende og interesserede i sprogbrug på alle niveauer.

Foruden en udførlig bibliografi findes der mere indgående omtaler af nogle af de vigtigste bøger om sprogvidenskab.

Jansen, Mogens og Lund, Jørn (red.): Børnenes sprog — sprogene omkring børn. Hans Reitzels Forlag, København 1979. 347 s.

Bogen indeholder følgende artikler: *Steffen Heger:* Den fonetiske udvikling hos børn (hvori Roman Jakobsons teori kritiseres og konfronteres med danske og amerikanske undersøgelser, og hvori Heger fremlægger sin egen redegørelse for stadierne i barnets tilegnelse af sprogets lydssystem). *Tove Krogh og Bo Ege:* Talevanskeligheder hos skolebørn. *Elisabeth Hansen:* Barnets syntaktiske udvikling. *Lars Brink:* Ordforrådets omfang og vækst. *Mogens Jansen:* Læsning — en del af sproget, en del af hverdagen (heri vurderes debatten om nutidige skolebørns påståede stadigt ringere læsefærdigheder); med en fyldig litteraturliste. *Poul Lindegård Hjorth:* Fribladet eller sambladet? Botanisering i lærebogssproget. *Jens Normann Jørgensen:* Om sproget i børnebøger. *Eva Jacobsen:* Bøgerne til de læseretardedede. *Jørn Lund:* Lidt om sproget i DRs [Danmarks Radios] børne- og ungdomsudsendelser. *Klaus Kjølner:* Om de sociale faktorerens betydning for barnets og den

unges (sprog)-udvikling.

Formålet med at udsende bogen er at "fremlægge en række nye artikler og undersøgelser inden for et væsentligt område", og den henvender sig primært til universitetsstuderende og lærerstuderende.

Mål & Måle. 5. årgang, nr. 1—4. Redigeret af Erik Hansen og Ole Tøgeby. Arena, Viborg 1978. Hvert nummer er på 32 s.

Foruden den faste sprogbrevkasse findes bl.a.: *Hans Jørgen Schiødt*: Skriv sproget — sikkert og varieret. Om skriftlig dansk i folkeskolen (nr. 1); artikler om nordisk sprogpolitik af *Ståle Løland*, *Johan Busch-Steenberg* og *Erik Hansen* (nr. 2).

NyS. Nydanske Studier og Almen kommunikationsteori. Nr. 9. Redigeret af John Edelsgaard Andersen og Lars Heltoft. Akademisk Forlag, København 1978. 152 s.

Nummeret har titlen *Pragmatik*. I overensstemmelse med skolens krav har sprog- og tekstvidenskaben udvidet sit genstandsområde i de senere år. For at imødekomme behovet for en begrebsafklaring og en introduktion til pragmatikken bringer dette nummer af NyS et genoptryk af *Niels Erik Wille* og *Peter Harms Larsen*: Introduktion til pragmatik og pragmatisk analyse (1970) og i tilknytning hertil en artikel af *Niels Erik Wille*: Pragmatik og strukturel lingvistik. En videnskabshistorisk skitse. Hertil hører en litteraturliste. Derudover bringes en litteraturliste inden for pragmatiske områder der er specielt aktuelle, også i undervisningsmæssige sammenhænge. Som forsøg på at fremstille aktuelle problemstillinger i pragmatikken fungerer de to sidste artikler i nummeret, *Lars Heltoft*: Lingvistik i pragmatikken, som kritiserer den lingvistiske side af *Frands Mortensen*: 22.00 Radioavis (omtalt i *Sprog i Norden* 1974, s. 127), og *John E. Andersen*: Pragmatikkens Kommunikationsfællesskaber, om forholdet mellem en empirisk pragmatik og universalpragmatikken.

Papers from the Fourth Scandinavian Conference of Linguistics. Hindsgavl, January 6—8, 1978. Editor: Kirsten Gregersen. Co-editors: Hans Basbøll & Jacob Mey. Odense University

Studies in Linguistics. Vol. 3. Odense University Press 1978. 478 s.

Indlæg ordnet efter emne med en introduktion til hvert emne. Emnerne er: Woman's language, Sociolinguistics, Foreign language pedagogy, Philosophy of language and speech acts, Functional sentence perspective, Semantics, Lexicon, Syntax, Phonology og Diachronic linguistics. Tillige nogle indlæg fra konferencens afsluttende rundborde-diskussion om kønsdiskrimination inden for lingvistikken.

Papir. Tidsskrift for sprogforskning. Nr. 8. Redigeret af Frans Gregersen mfl. Forlaget GMT, 9293 Kongerslev 1978. 137 s.

Hermed ophører GMT med udgivelsen af Papir (tidsskriftets første numre er omtalt i Sprog i Norden 1975, s. 100).

Dette nummer handler om sprogstyring og sprogpolitik. Disse emner behandles dels i artiklerne Om norsk sprogstrid af *Tore Kristiansen* og Sprognormproblematikken i Frankrig af *Karen Risager*, dels i en række anmeldelser af nyere bøger, bl.a. *Ole Togeby*: Om sprog (omtalt i Sprog i Norden 1977, s. 78), *Erik Hansen*: Dæmonernes port (omtalt i Sprog i Norden 1977, s. 73) og *Mogens Gradenwitz*: Dansk tekstlære (omtalt i Sprog i Norden 1978, s. 60).

Pedersen, Holger: Videnskaben om sproget. Historisk sprogvidenskab i det 19. århundrede. Arkona, Århus 1978. XII+311+77 s.+10 s. register.

Fotografisk optryk af *sa.: Sprogvidenskaben i det nittende århundrede* (1924) og *sa.: Et blik på sprogvidenskabens historie med særligt hensyn til det historiske studium af sprogets lyd* (1916). Genudgivelsen er forsynet med forord, ræsonneret bibliografi, bibliografisk register og emneindeks af *Jens Juhl Jensen*.

SPRINT. Sproginstitutternes Tidsskrift. Handelshøjskolen i København. 1978. 2—3 og 1979. 1. Distr.: SPRINT, HHK, Fabrikvej 7, 2000 F.

Bladet indeholder bl.a. en sprogbrevkasse og artikler om emner inden for hovedsprogene. Fra 1979. 1 skal nævnes en artikel om sætningskløvning i dansk af *Mogens Dyhr*.

Søndergaard, Georg: Personnavne og edb. Metoder og principper ved en datamaskinel analyse af nutidig dansk navngivningspraksis. Skrifter fra Nordisk Institut Odense Universitet. Bd. VII [1978]. 55 s.

Skriftet er en forhåndsrapport over arbejdet med at gennemgå et datamateriale der blev indsamlet i 1975. Bl.a. præciseres undersøgelsens metodik og dens teoretiske grundlag. Som bilag er bragt det spørgeskema der er anvendt ved undersøgelsen.

FINLAND

Av Mikael Reuter

Finlandssvenskan — fakta och debatt. Antologi redigerad av Christer Laurén. Söderströms, Helsingfors 1978. 150 s.

Olika sidor av finlandssvenskan presenteras här i åtta artiklar av lika många författare. Boken sträcker sig från närpesdialektens utveckling i Amerika till redovisningens terminologi i finlandssvenskan.

Antologin inleds med en artikel av Roger Broo, *Finlandssvenskarna — ett helt vanligt folk*. Artikeln behandlar den finlandssvenska befolkningens sammansättning, finlandssvenskarnas kulturella strävanden m.m. I uppsatsen *Normer för finlandssvenskan — då och nu* relaterar och kommenterar Christer Laurén några finlandssvenska språkforskarens syn på språkvård från 1880-talet till 1970-talet, med särskild tonvikt lagd på inställningen till s k finlandismer.

Leif Nyholm bidrar med en intressant studie över *svenskan i Helsingfors*. Han behandlar inte bara det mera allmänt kända helsingforsiska högspråket utan framför allt de språkvarieteter som är påverkade av dialekt, finska och slang.

Två av artiklarna handlar om kontakten mellan närpesdialekt och engelska: Ann-Marie Ivars, *Om närpesdialekten i Amerika* och Kristina Nikula, *Amerikanska lånord i närpesdialekten*. Artiklarna är av intresse framför allt för dem som är intresserade av tvåspråkighet och språklig påverkan. Om tvåspråkighet handlar också Tove Skutnabb-Kangas bidrag,

Søndergaard, Georg: Personnavne og edb. Metoder og principper ved en datamaskinel analyse af nutidig dansk navngivningspraksis. Skrifter fra Nordisk Institut Odense Universitet. Bd. VII [1978]. 55 s.

Skriftet er en forhåndsrapport over arbejdet med at gennemgå et datamateriale der blev indsamlet i 1975. Bl.a. præciseres undersøgelsens metodik og dens teoretiske grundlag. Som bilag er bragt det spørgeskema der er anvendt ved undersøgelsen.

FINLAND

Av Mikael Reuter

Finlandssvenskan — fakta och debatt. Antologi redigerad av Christer Laurén. Söderströms, Helsingfors 1978. 150 s.

Olika sidor av finlandssvenskan presenteras här i åtta artiklar av lika många författare. Boken sträcker sig från närpesdialektens utveckling i Amerika till redovisningens terminologi i finlandssvenskan.

Antologin inleds med en artikel av Roger Broo, *Finlandssvenskarna — ett helt vanligt folk*. Artikeln behandlar den finlandssvenska befolkningens sammansättning, finlandssvenskarnas kulturella strävanden m.m. I uppsatsen *Normer för finlandssvenskan — då och nu* relaterar och kommenterar Christer Laurén några finlandssvenska språkforskarens syn på språkvård från 1880-talet till 1970-talet, med särskild tonvikt lagd på inställningen till s k finlandismer.

Leif Nyholm bidrar med en intressant studie över *svenskan i Helsingfors*. Han behandlar inte bara det mera allmänt kända helsingforsiska högspråket utan framför allt de språkvarieteter som är påverkade av dialekt, finska och slang.

Två av artiklarna handlar om kontakten mellan närpesdialekt och engelska: Ann-Marie Ivars, *Om närpesdialekten i Amerika* och Kristina Nikula, *Amerikanska lånord i närpesdialekten*. Artiklarna är av intresse framför allt för dem som är intresserade av tvåspråkighet och språklig påverkan. Om tvåspråkighet handlar också Tove Skutnabb-Kangas bidrag,

Något om finlandssvenskarna och tvåspråkigheten, som utöver ett allmänt resonemang ger några praktiska råd om bl a tvåspråkighet och skolgång.

En form av finlandssvenskt fackspråk skärskådas av Christer Laurén och Raimo Wiklund i en uppsats om ekonomisk *redovisning på finlandssvenska*. Uppsatsen visar hur den finlandssvenska fackterminologin uppkommer i en växelverkan mellan rikssvensk terminologi och direkt översättning från finskan.

Antologin avslutas med en artikel om *finlandssvensk språkvård* av Mikael Reuter.

Pitkänen, Antti J.: Binominala genitiviska hypotagmer i yngre nysvenska. Svenska litteratursällskapet i Finland, Humanistiska avhandlingar 1, Helsingfors 1979. 342 s.

Avhandlingen handlar om bruket av genitivattribut och deras omskrivningar: s-genitiver (bordets ben), prepositionsuttryck (benen på ett bord), sammansättningar (bordsbenen), adjektivattribut (svenska kungen) och appositioner (antalet bord, staden Lund). Undersökningen bygger på ett omfattande tal- och skriftspråksmaterial, och den deskriptiva analysen grundar sig på kvantitativa argument som härletts genom ADB och prövats med statistiska testförfaranden. Huvudvikten har lagts på en synkronisk beskrivning av genitiviska hypotagmer, i synnerhet s-genitiver och prepositionsuttryck, men även diakroniska aspekter har beaktats. Avhandlingen jämför också genitivbruket i olika stilarter och språkliga varieteter.

Mest givande för eventuell praktisk tillämpning är troligen de syntaktiska huvudprinciper och regler för genitivbruket som framläggs i avhandlingen. Det finns dock en viss risk för att de skall drunkna i teoretiskt resonemang och statistiska data, och ett önskemål vore därför att författaren med tanke på språkundervisningens behov skulle ge ut en förkortad, förenklad och pedagogiskt inriktad version av avhandlingen, gärna med större inslag av kontrastiva jämförelser med finska genitivkonstruktioner.

NORGE

Av *Arnold Dalen* (AD), *Jan Ragnar Hagland* (JRH), *Alfred Jakobsen* (AJ), *Ståle Løland* (SL) og *Jarle Rønhovd* (JR)

Almenningen, Olaf & Lien, Asmund: Striden for nynorsk bruksmål. Ei lita målreisingssoge. Orion Debatt. Det Norske Samlaget, Oslo 1978. 166 s.

Utgangspunktet for boka er det organiserte målarbeidet i Noreg. Båe forfattarane er heiltidstilsette i Noregs Mållag, og boka vender seg først og fremst til folk som vil vera med i organisert arbeid for å sikra nynorskens stilling som bruksmål i Noreg.

Hovudtemaet blir då naturleg nok skulemålet og striden for nynorsk som skriftleg opplæringsmål i skulen. Boka har ei kort språkhistorisk innleiing om tida fram til krigsåra 1940—45. Etter det er stoffet delt inn i tre hovudbolkar. Den første av desse tek opp situasjonen for nynorsk som opplæringsmål i skulen i perioden etter krigen, og forfattarane freistar finna årsaker til den sterke attendegangen som gjorde seg gjeldande, særleg i 1950- og 60-åra. I framstillinga her blir rolla til "Føreldereaksjonen mot samnorsk" i 50-åra og den offisielle språkpolitikken i etterkrigstida drøfta. Viktige argument ligg og i allmennpolitiske tilhøve, skulepolitikk, kommunesamanslåing og sentralisering. Slike tilhøve blir og vurderte i høve til den styrke og den slagkraft organisasjonen Noregs Mållag har hatt i perioden. Målet forfattarane har sett seg, er "å samla dei røynslede målfolk har gjort i striden dei siste åra". Difor prøver dei og å visa kvifor det organiserte målarbeidet kom til kort i arbeidet med å demma opp for den dramatiske overgangen frå nynorsk til bokmål som den språkpolitiske situasjonen førte til for det skriftlege opplæringsmålet i skulen. På dette punktet er likevel framstillinga noko vag. Men i det store og heile er nok dei språkpolitiske vurderingane av det som har skjedd i etterkrigsåra, representative for det synet vi finn hos det store fleirtalet av medlemmene i den organiserte målrørsla. Slik sett er boka i seg sjølv eit viktig språkpolitisk dokument og har derfor også ført til eit visst språkpolitisk

ordskifte i dagspressa på før- og etterjulsvinteren 1978/79.

Andre hovudbolken i boka inneheld eit oversyn og ei vurdering av status i dag: Kva stilling har nynorsken som bruksmål på ein del viktige felt i det norske samfunnet i dag? Som supplement til dette oversynet er det gjeve omfattande statistiske oversyn av ymse slag. Men også her er det lagt mest vekt på skulemålet. Grunnen til det er nok at den prosentvise fordelinga målformene imellom ofte blir brukt som ein slags målestokk for den status dei har kvar for seg som bruksmål også på andre område av samfunnslivet. Dette oversynet gir mykje og verdfull informasjon. Ein del av materialet som gjeld skulemålet, såsom det krinsvise oversynet over målsituasjonen i grunnskulen pr. 1.1. 1978, er tilfang forfattarane sjølve har samla saman. Dette gjer at boka på slike punkt også må kunna seiast å ha verdi som kjeldeskrift.

Med det siktemålet boka har, er det naturleg at alt dette bakgrunnsmateriale blir sett inn i ein samanheng som oppmodar direkte til målpolitisk arbeid på lokalplanet. Dette aspektet kjem fram ved at siste kapittel inneheld rapport frå ei skulemålsrøysting — frå Beitstad i Nord-Trøndelag sommaren 1976 — med døme på korleis arbeid for nynorsk som opplæringsmål i skulen kan organiserast og førast fram til siger. *JRH*

Dalen, Arnold: Trondheimsmålet. Nidaros mållag 1978. 32 s.

Dalen gir i dette heftet en kort beskrivelse av trondheimsdialekten; han ser den i sammenheng med andre trøndermål, og han har også med flere dialektprøver. Fremstillingen er populærvitenskapelig; det kreves altså ikke spesielle forkunnskaper for å kunne ha utbytte av den.

I Trondheim har en tre språkvarianter. På den ene ytterkanten finner en høgstatusspråket som retter seg mest mulig etter skriftspråket, og på den andre ytterkanten den egentlige trondheimsdialekten slik en møter den blant vanlige folk i og omkring den gamle bykjernen. Omtrent midt imellom ligger den såkalte "fintrøndersken", som er et litt nedsettende uttrykk for det ikke helt vellykkede forsøk på normalisering.

Den egentlige trondheimsdialekten kan variere litt fra bydel

til bydel, men stort sett er den nokså lik. Enda Trondheim ligger et godt stykke inn i fjorden, har trondheimsmålet flere trekk felles med dialektene i kystbygdene enn med inntrøndersk. *AJ*

Frå hav til hei. Heidersskrift til Per Hovda på 70-årsdagen 17. oktober 1978. Universitetsforlaget 1978. 264 s.

På stedsnavnforskeren Per Hovdas 70-årsdag ble det utgitt et festskrift som inneholder et utvalg av hans vitenskapelige artikler. Ved siden av stedsnavnstudier finner vi også to språkhistoriske arbeider: "Nokre målbrigde i nynorsk tid" og "Ymist kring ordtilfanget i norsk i hundraåra etter reformasjonen".

En bibliografi over bøker og artikler av faglig art, utgitt av Hovda, er også med i antologien. *AJ*

Gundersen, Dag: Norsk i embets medfør. Kommentarer og oppgaver. Folkets Brevskole. Norsk Korrespondanseskole. 1978. 128 s.

Som et ledd i arbeidet med å bedre språket i forvaltningen gav Forbruker- og administrasjonsdepartementet i 1977 ut boka *Norsk i embets medfør*, skrevet av professor Finn-Erik Vinje (jf. *Språk i Norden* 1978, s. 84—86). Det er en lærebok i å uttrykke meninger på en klar, konsis og begripelig måte, og retter seg i første rekke til skrivende medarbeidere i forvaltningen. Den blir brukt som grunnbok på de språkkursene som blir holdt for statsansatte.

Men det er ikke alle som har anledning til å gå på kurs. Det er derfor positivt at Forbruker- og administrasjonsdepartementet har fått utarbeidet et brevkurs i tilknytning til Finn-Erik Vinjes bok. Forfatter av kurset er dosent Dag Gundersen ved Norsk leksikografisk institutt. Han har selv i mange år vært lærer ved forskjellige norskkurs, bl.a. for statsansatte, og har forfattet flere lærebøker. Denne bakgrunnen kommer tydelig fram i boka. Den inneholder en rekke instruktive oppgaver som elevene dels skal sende inn til retting, dels kan kontrollere selv ved hjelp av en fasit bak i boka. Dessuten har Gundersen funnet fram til mange eksempler på god og dårlig språkbruk fra offentlige utredninger, rapporter, rundskriv, avisartikler

o.l., og kommenterer dem på en måte som gjør at boka blir et utmerket supplement til Finn-Erik Vinjes bok. *SL*

Hanssen, Eskil, Hoel, Thomas, Jahr, Ernst Håkon, Rekdal, Olaug, Wiggen, Geirr: Osломål. Novus Forlag As, 1978. 301 s.

I 1971 ble det på Institutt for nordisk språk og litteratur ved Universitetet i Oslo satt i gang en bredt anlagt undersøkelse av talemålet i Oslo. Formålet med prosjektet var å granske lydforhold, bøyning og syntaks med henblikk på sosiale variasjoner i et talespråksmateriale som skulle samles inn. Det var videre hensikten å prioritere syntaksstudiet. Prosjektet som var lagt opp etter en femårsplan, har hatt i alt 4 fast ansatte medarbeidere og en rekke deltidsansatte. De er blitt lønnet av Norges almenvitenskapelige forskningsråd.

Nå foreligger det en rapport på ca. 300 sider om undersøkelsen. Denne rapporten er også et gruppearbeid. Her blir det gjort nøye rede for bakgrunn og utvikling av prosjektet og for materialet og behandlingen av det. I et eget kapittel legges det fram resultater av en språksosiologisk analyse av syntaksen.

Når en ser bort fra innflyttermål, er det mulig å skjelle mellom to hovedvarianter av Oslo-mål, og en kan stort sett heimfeste disse to variantene til østkant og vestkant i byen. Sammen med det språklige skillet går det også et sosialt og kulturelt skille mellom de to delene av byen. Mens arbeiderstrøkene kom til å ligge på østkanten, ble vestkanten middel- og overklassens bydel.

Tidligere la utforskningen av talespråk så vel som av skriftspråk stor vekt på å klarlegge språksystemet. Språket ble i denne tradisjonen studert uten sammenheng med de omgivelser og de situasjoner det brukes i.

Siden 1950-åra har imidlertid en del talemålsforskere begynt å trekke inn sosiologiske synspunkter og legge vekt på språket i bruk. Strukturen i seg selv er ikke lenger det eneste mål for forskningen; en vil også se språket i forbindelse med utenomspråklige forhold. Når det gjelder Oslo-målet, er det helt naturlig at det sosiologiske aspektet kommer sterkt i forgrunnen.

Materialet for prosjektet består av lydbandopptak av samtalepregede intervjuer med innfødte Oslo-folk, 48 i alt. Det omfatter 4 aldersgrupper mellom 20 og 75 år, fordelt på en østlig og en vestlig bydel (hhv. Vålerenga og Frogner) og på begge kjønn. Det innsamlede talemålsmaterialet ble overført fra lydbandinnspillingene ved hjelp av et grovt transkripsjons-system. Tekstmaterialet er lagret datamaskinelt, og EDB er brukt ved ulike arbeidsoperasjoner, bl.a. ved den kvantitative analysen av syntaktiske forhold.

Ved det syntaktiske studium av tekstene ble de først delt inn i syntaktiske enheter ("makrosyntagmer"). Disse enhetene ble så klassifisert etter hovedtype og etter hvilke "feil" som måtte forekomme. De aller vanligste hovedtypene av makrosyntagmer er setninger og setningsfragmenter. En annen vanlig type er intereksjoner (f.eks. svarordene ja og nei). Det opereres med flere typer av feil. De vanligste består i at viktige setningsledd blir utelatt, eller at setninger ikke blir fullført. Prosjektgruppen understreker at begrepet feil i denne forbindelse ikke må tolkes for snevert. Det må forstås som en samlebetegnelse for visse syntaktiske særtrekk ved setninger. De påpeker at mange "feilsetninger" fungerer helt tilfredsstillende i kommunikasjonen. De formidler betydning like godt som fullstendige og "velkonstruerte" setninger.

Den sosiolingvistiske analysen av materialet foregikk på den måten at en tok utgangspunkt i de syntaktiske variablene og undersøkte i hvilken grad variasjoner i de tre sosiale faktorene region, kjønn og alder svarer til variasjonene i de syntaktiske variablene. Ikke uventet fant en for alle de syntaktiske feiltypene høyere gjennomsnittstall hos informantene fra øst enn hos dem fra vest. Når det gjelder setningslengde, er det et noe lavere gjennomsnitt hos øst-informantene enn hos dem fra vest. Men stort sett er skilnadene ikke særlig markante.

Talemålet i Oslo er et sentralt forskningsobjekt. Oslo-målet er jo — med alle sine varianter — i bruk hos en større gruppe mennesker enn noen annen dialekt i landet, og det har, som det har vært pekt på, "den største betydning for språknormeringen og språkpolitikken i vårt land å få klarlagt språkforholdene i hovedstaden". AJ

Haugen, Einar: The Vocabulary of Bjørnson's Literary Works. Universitetsforlaget 1978. 313 s.

I 1938—41 ledet professor Einar Haugen et ordstudium-prosjekt ved Universitetet i Madison, Wisconsin. Det hadde til hensikt å klarlegge hovedlinjer i norsk språk- og litteraturhistorie. Som et resultat av undersøkelsen kom det to bind i 1942. Det ene omfattet ordforrådet til Sigrid Undset og Ivar Aasen, det andre vokabularet i de norrøne sagaene og hos Henrik Wergeland. Dessverre ble verkene utgitt i bare 100 stensilerte eksemplarer, slik at de i dag er vanskelig tilgjengelige.

Også Bjørnsons samlede verker ble den gang ekserpert (med grunnlag i Francis Bulls *Samlede Digter-Verker* fra 1919 og hans utgave av *Samlede Digte* fra 1926), men materialet fra denne undersøkelsen ble liggende upublisert. Med bidrag fra Norges almenvitenskapelige forskningsråd har Haugen imidlertid nå fått det utgitt og dermed reddet det fra ødeleggelse.

Ved siden av de nevnte tidlige ordbøkene har vi i Norge hittil bare hatt ett verk som omfatter det samlede ordforrådet hos en enkelt forfatter, nemlig Ragnvald Iversens Ibsen-ordbok fra 1958. Det vil bli hilst med glede at også hans store samtidige nå er blitt ordbokført.

Haugens bok registrerer hver enkelt ordform alfabetisk. Det blir oppgitt hvor mange ganger den forekommer i alt hos Bjørnson. Hver ordform som opptrer fra en til fem ganger, har referanse til alle funnstedene; for ord som forekommer oftere, har en måttet nøye seg med et lite utvalg av henvisninger.

Verdifullt er det at vi får en frekvensliste for over tusen av de hyppigst forekommende ordene, ordnet etter fallende frekvens. (Som ventet har konjunksjonen *og* det høyeste tallet: 34 388).

Både språk-, litteratur- og stilforskere vil ha nytte av Haugens bok. Siden ordene er oppført i sin autentiske form, lar det seg f.eks. gjøre å drive studier i Bjørnsons skiftende rettskrivning ved hjelp av den — merkelig nok har hans ortografiske utvikling hittil ikke vært gransket i detalj. Av andre oppgaver som den er anvendelig til, kunne nevnes studium av

Bjørnsons bruk av fremmedord (de er markert spesielt) eller av dialektinnslag i språket hans. Stilforskerne kunne finne mye materiale hvis de f.eks. ville granske hans ordsammen-setninger, og for litteraturhistorikerne vil den være nyttig bl.a. ved motivstudier.

Men det hefter — som også Haugen påpeker i innledningen — en mangel ved boka. Som nevnt får vi bare noen få referanser ved de hyppigere forekommende ordene. Dermed kan vi heller ikke studere dem i kontekst. Svært ofte er det jo slik at det nettopp er den sammenhengen et ord nyttes i, som gir de viktigste opplysningene. *AJ*

Jahr, Ernst Håkon: Østlandsmåla fram! Ei bok om rørsla Østlandsk reising. Universitetsforlaget, Tromsø—Oslo—Bergen 1978. 212 s.

Østlandsk reising var ein målpolitisk organisasjon som verka ved sida av Noregs Mållag og Riksmålsforbundet i tiårsperioden frå 1916 til 1926. Gjennom ungdomslaga hadde denne rørsla på det meste 10 000 kollektivt tilslutta medlemmer. Geografisk var verkefeltet avgrensa til bygdene på Sør-Austlandet. Boka "Østlandsmåla fram!" gir ei framstilling av Østlandsk reising, det målsyn rørsla bygde på, og dei praktiske arbeidsoppgåvene ho sette seg.

Dei fremste talsmennene for Østlandsk reising var Eivind Berggrav, Halvdan Koht og Didrik Arup Seip — alle kjende namn i norsk språkpolitikk. Framstillinga tek seg tid til ein kort biografi med ein presentasjon av målsynet til kvar av desse. Dette er naturleg nok ikkje heilt uproblematisk. Men det gir samanheng og er nødvendig for å kunna gi ei samanfating av det målpolitiske programmet til Østlandsk reising. Dette skulle kunna gå fram av følgjande sitat frå eitt av skriffta som vart sende ut: "Østlendingen skal kjenne det som ei ære og ei glede aa eie og bruke maalet sitt, hime og i by'n like godt. Vi mener at vi paa denna maaten jamner veien til et sams norsk maal. Paa østlandsgrunn, og bare der, kan landsmaal og riksmaal møtes." (1918).

Den viktigaste innsatsen kom Østlandsk reising kanskje til å gjera i striden for 1917-rettskrivinga og dei valfrie formene i

riksmålet (dvs. dei radikale formene). Her har Jahr kunna korrigera og utdjupa tidlegare framstillingar av norsk språk-historie. Dei første åra etter 1920 har gjerne vore oppfatta som ei språkpolitisk roleg tid ut frå det som skjedde i dei sentrale politiske institusjonane. Men her får vi grundig dokumentert at det i første halvdel av 1920-åra stod mang ein hard dyst om rettskrivinga kringom i skolekrinsane i det området som her er aktuelt.

I avslutningskapitlet drøfter forfattaren resultat og verk-nader av det arbeidet Østlandsk reinsning gjorde. Striden for dei valfrie formene i riksmålet førte ikkje fram. Då denne striden stilna av midt i 1920-åra, gjekk også rørsla meir eller mindre i oppløysing. Trass dette nederlaget meiner forfattaren at arbeidet til Østlandsk reinsning hadde sitt å seia for den vidare språkpolitiske utviklinga i landet. Rørsla var truleg med og påverka utforminga av 1917-rettskrivinga. Gjennom arbeidet for dei valfrie formene var ho også med på å få denne rettskrivinga gjennomført. Riksmålsrørsla hadde som eit uttalt mål å få avskaffa heile 1917-reforma. Men i striden om dei valfrie formene, som Østlandsk reinsning stod for, vart Riksmålsforbundet nøydd til å gå ut mot desse formene og la striden mot resten av rettskrivingsreforma liggja.

I denne vurderinga av arbeidet til rørsla kjem Jahr også til at det var med på å skapa vørndnad for dialektane ut over den tida ho var i aktivitet. For oss i dag er dette ein naturleg tanke — som karakteristikk av språkholdningar på Sør-Aust-landet i 1930-åra er det vel lite underbygd i framstillinga her. Dette har likevel lite å seia i høve til det grundige arbeidet som Jahr har gjort. Det har gjeve oss ny kunnskap om norsk språkpolitikk i 1920-åra. *JRH*

Myhren, Magne: Ivar Aasen og jamvektregelen. Arkiv för nordisk filologi 1978, s. 192—198.

I artikkelen ser Myhren på hvordan Ivar Aasen gjør greie for jamvekttilhøva i østnorsk. Aasen hadde ikke klart for seg sammenhengen mellom jamvekt og kvantitetsprinsippene i norrønt mål; likevel kunne han på grunnlag av skilnader innafor de enkelte målføra i dag sette opp en grei jamvekt-

regel. Myhren undersøker at Aasen "har skjønt inderleg vel ... kva jamning og jamvekt var for noko, men på andre premissar enn me er vane med". *AJ*

Norsklæraren/Norsklæreren. Tidsskrift for språk og litteratur. Utg. av Landslaget for norskundervisning. NKI-forlaget. 1321 Stabekk, 1978. 2. årgang.

Landslaget for norskundervisning skal "arbeida for å styrka norskfaget på alle undervisningstrinn frå barnehage til universitet" heiter det m.a. i føremålsparagrafen. Laget er altså ein parallell til morsmålsforeiningane i dei andre nordiske landa. Men i motsetnad til foreiningane i grannelanda er den norske ein heilt nystarta organisasjon. Den offisielle skipingsdatoen var 19.2.1977.

Laget har heilt sidan starten gjeve ut "Norsklæraren/Norsklæreren. Tidsskrift for språk og litteratur". Det kjem ut med fire nummer i året og tener samstundes som medlemsblad for dei om lag tre og eit halvt tusen medlemmane (årsskiftet 1978/79). Ansvarleg redaktør sidan starten har vore Egil Børre Johnsen.

Andre årgangen av tidsskriftet har hatt eitt reint temanummer (nr. 1 om barne- og ungdomslitteratur). Elles har det hatt eit mykje variert innhald både om språk og litteratur.

I den delen av stoffet som har mest interesse i denne samanhengen, kan vi skilja ut to hovudtema som går att i fleire innlegg og artiklar. Det første gjeld spørsmålet om grammatikk og morsmålsopplæring. Det andre gjeld forholdet mellom tale og skrift og spørsmålet om kor strengt ein skal normera ved skriftleg opplæring på ymse alderstrinn.

Det første temaet blir innleidd av eit innlegg i nr. 1 der Ivar Nedrebø retorisk stiller spørsmålet: "Grammatikk eit "lik i lasta" på barnesteget?" Spørsmålet blir følgt opp av fleire artiklar i nr. 2. To av desse er innleiingar som vart haldne på seminaret i samband med landsmøtet i laget i 1978, der dette spørsmålet var eit hovudemne. Det gjeld Elisabeth Ingrams artikkel om lingvistikk og skulegrammatikk og Ragnhild Ustgaards om grammatikkens plass og funksjon i grunnskulen. Spørsmålet om kva slags grammatikk som skal undervisast, blir drøfta av Jan Terje Faarlund i same nummer. Han tek

opp forholdet mellom feltanalyse og TG-grammatikk som utgangspunkt for språkopplæringa i skulen. Innlegget er egentleg ein kommentar til ein artikkel i nr. 4 1977. Faarlund stiller seg tvilande til verdien av å bruka feltanalyse i skuleundervisninga. Til dette temaet høyrer og Svein Lies kritiske kommentarar til Norsk språkråds skrift nr. 16 "Terminologien i norsk språklære" (Oslo 1977). Han konkluderer med at boka er eit nyttig utgangspunkt for ordskifte, men at det trengst ein grundig revisjon før ho kan bli normgjevande for lærebøker i skulen.

Spørsmålet om tilhøvet til den offisielle skriftspråksnormalen er teke opp i to artiklar av Per Buvik: "Rettskrivning — oppdragelse til lydighet?" (nr. 2) og "Skolenynorsk — eit språk for seg sjølv?" (nr. 4). Utgangspunktet hans i den siste artikkelen er eit avisintervju Reidar Djupedal har gjeve som formann i fagnemnda i Norsk språkråd. I intervjuet heiter det at lærarane bør vera liberale i høve til normalen når dei rettar skriftlege arbeid frå elevar. Buvik held dette synet opp mot det han meiner er praksis i skulen der "stivbeinte og normorienterte" lærarar rår grunnen. Dette fører m.a. til konflikt mellom den språkforma som blir kravd av elevane når dei skal uttrykkja seg skriftleg, og det dei møter t.d. hos dei fremste nynorske forfattarane i dag.

Tilhøvet mellom skriftspråk og talespråk er også teke opp av Olav Hetland Sandvik: "Skule-norsk er ikkje morsmål" i nr. 3. Det same gjer Torunn Gulliksen, som gjer greie for ei undersøking ho har gjort av språkhaldningar hos elevar ved ein vidaregåande skule i Oslo. Tittelen "Det er deiligst å snakke såkalt stygt" er her langt på veg dekkjande for det synet elevane hadde på forholdet mellom talespråk og skriftspråk.

Problem ved ordforståing er aktuelt også i skulen, men problemet er ikkje nytt. I den samanheng er det i nr. 3 trykt om att to artiklar Arnulv Sudmann skreiv i Norsk Pedagogisk Tidsskrift i 1944 og 1945: "Kor mykje forstår borna av språket i skolebøkene?" Konklusjonen var den gong som no: skriv enklare! JRH

Popp, Daniel: Asbjørnsen's Linguistic Reform. I. Orthography. Universitetsforlaget 1977. 115 s.

Forskerne er enige om at P. Chr. Asbjørnsens og Jørgen Moes Norske Folkeeventyr og Asbjørnsens Norske Huldre-Eventyr og Folkesagn har hatt mye å si for utviklingen av en ekte norsk fortellerstil.

Asbjørnsens stilistiske allsidighet får vi best demonstrert i Norske Huldre-Eventyr og Folkesagn. Mens rammefortellingene er holdt i tidens vanlige fortellende prosa, kan det sies å være tilnærmet dialekt i språket hos de personene som beretter sagnene. Hans stilistiske mesterskap viser seg ikke minst i den måten han gjengir visse egenheter ved de opptredendes tale på.

Huldreeventyrene utkom i to samlinger 1845 og -47. Siden gav han ut deler eller fullstendige utgaver av verket en rekke ganger. Den siste kom i 1870. Asbjørnsen la ned et stort arbeid i revisjonen av samlingen. Han gjorde tusenvis av individuelle endringer i tekstene. Svært få av dem angikk innholdet i det han skrev. Det var den språklige formen som opptok ham mest. Særlig la han vekt på å gjengi sagnene i et mest mulig naturlig og ekte norskfarget idiom.

I forordet til sin utgave av Asbjørnsens sagn kommenterer Knut Liestøl tekstrevisjonene på denne måten: "Det er interessant og opplysende å følge utviklingen fra de første formingene til den endelige i 3dje utgave 1870: en får et godt inntrykk av Asbjørnsens skiftende syn på stil og fornorsking."

Nå foreligger første del av en planlagt serie på ikke mindre enn fem bind som alle skal handle om forskjellige sider ved Asbjørnsens språklige revisjoner. Bind I tar for seg ortografien; de to følgende studiene skal behandle fonologien og morfologien, mens emnene for de to siste vil være syntaksen og ordforrådet.

I løpet av en periode som nesten helt faller sammen med Asbjørnsens arbeid med sine tekster — fra tidlig på 1840-tallet til ca. 1870 — ble grunnlaget lagt for den språkformen som seinere har fått navnet bokmål. Hensikten med denne og de følgende studiene er å finne ut hvilken rolle Asbjørnsen har spilt i framveksten av riksmålet/bokmålet. Det er nemlig forfatterens (for øvrig ikke særlig oppsiktsvekkende) hovedtese

at de mer framtreddende individuelle skribentene vanligvis spiller en større rolle i utviklingen og utformingen av den offisielle norm enn tidligere antatt. Studiet av Asbjørnsens språk synes å bekrefte denne teorien.

Forfatteren, som er amerikaner, har bl.a. studert ved Universitetet i Chicago. Han har undervist i eldre og moderne skandinaviske språk ved Universitetet i Kansas og Minnesota. Nå er han "Assistant Professor" ved Universitetet i Florida.

Boka er delt inn i fem kapitler. Kap. II gjør nærmere rede for Asbjørnsens originale tekster og gir en generell karakteristik av dem. Kap. III er en skisse over utviklingen i dansk—norsk ortografi fra 1775—1885. Det danner den nødvendige basis for å kunne dra slutninger om rekkevidden og betydningen av Asbjørnsens ortografiske endringer. Kap. IV inneholder en oversikt over hans ortografiske revisjoner. Ved hjelp av EDB er alle ortografiske varianter som fins i originaltekstene av huldresagnene, samlet og studert.

Det siste kapitlet inneholder resultatet av undersøkelsen. Det viser seg at Asbjørnsen i flere tilfeller var forut for sine samtidige når det gjelder ortografiske reformer. Mange av de endringene som han introduserte i sine egne tekster som del av sitt personlige reformprogram, ble innen kort tid godkjent som offisielle normer for det framvoksende skriftspråket. Det gjelder bl.a. enkle vokaler for eldre *ee*, *ii*, *uu* så vel som eldre notasjoner som omfattet "understøttende" *e* (*ae*, *oe*, *ye*), *k* for *c*, *ch* og *q* og *f* for *ph* i låneord, *sk* for eldre *dsk* i konsonantsamband, *ls*, *lt* og *ns* for eldre *lts*, *ldt* og *nds* eller *nts*, *ks* for eldre *x*, *t* for eldre *th* og *au* for eldre *ou*.

Ortografiske detaljer som bare berører de "ytre" sidene ved språket, hører vel ikke til den mest spennende lesning en kan tenke seg. Det er grunn til å anta at innholdet i de kommende studiene vil bli langt mer vektig og interessant.

Det forhindrer ikke at det er en grundig og solid studie Popp har laget. At resultatene og slutningene blir noe usikre, er ikke forfatterens feil. Det skyldes som han selv påpeker, at vi for en del mangler undersøkelser omkring samtidige forfatters og skribenters språk.

Popp er meget vel orientert om norske språkforhold. Derfor

forundrer det en at han ser ut til ikke å ha kjent et så sentralt verk som Achille Burguns om den lingvistiske utviklingen i Norge på 1800-tallet. *AJ*

På leit etter ord. Heiderskrift til Inger Frøyset frå medarbeidarar og studentar. Redigert av Ingeborg Hoff. Skrifter frå Norsk Målførearkiv XXXIII. Universitetsforlaget Oslo—Bergen—Tromsø 1978. 405 s.

Boka inneheld artiklar med emne frå norsk målføre- og namnegransking, og eldre og yngre norsk språkhistorie. Dei fleste artiklane er innafør emneområdet dialektologi. *AD*

Rommetveit, Magne (red.): Norsk landbruksordbok I—II. Det Norske Samlaget. 1979. 983 s.

Norsk landbruksordbok er den første europeiske ordbok som samlet tar sikte på å dekke det viktigste ordforrådet i landbruksfagene. Til tross for tittelen er verket en av de mest omfattende *nordiske* ordbøkene som fins. Hovedbindet på 581 sider inneholder om lag 27.000 oppslagsord på nynorsk og bokmål. 18.000 er definerte og 5.000 udefinerte oppslagsord, med oversettelse til dansk, svensk, engelsk, tysk og islandsk. I tillegg kommer ca. 5.000 norske henvisningsord, omkring 2.000 oversettelser til samisk og 4.000 internasjonale, vitenskapelige betegnelser. Til sammen er det om lag 120.000 fremmedspråklige synonymmer og oversettelser i hovedbindet. Bind II er et registerbind og har dessuten med en finsk ordliste og en liste over internasjonale vitenskapelige termer. Ordboka dekker et moderne biologisk, naturvitenskapelig og teknisk ordforråd på universitetsnivå, og er hovedsakelig knyttet til de tre grunnleggende naturressursene jord, planter og dyr. Boka har med over 50 fag med status som institutt- og avdelingsfag ved Landbrukshøgskolen og Veterinærhøgskolen.

Ordboka er resultat av et samarbeid mellom fagfolk ved Landbrukshøgskolen og norske universiteter, og omkring 100 fagfolk har vært med i arbeidet. Redaktør har vært dosent Magne Rommetveit ved Norsk leksikografisk institutt. *SL*

Språkkrøkt og språkstyring. Festskrift til Alf Hellevik på 70-årsdagen. Det Norske Samlaget. 1979. 264 s.

Helt siden Norsk språknemnd ble opprettet i 1951, og seinere i Norsk språkråd, har Alf Hellevik spilt en sentral rolle i norsk språkpolitikk og språkutvikling. Ingen annen enkeltperson har i de siste tiårene hatt så stor betydning for utviklingen av det nynorske språket. Han har stått i fremste rekke i striden for norsk folkemål og har deltatt aktivt i debatten omkring den særnorske språksituasjonen. Samtidig har han vært opptatt av språkarbeid med et nordisk siktemål, og har deltatt på samtlige nordiske språkmøter siden de kom i gang på midten av 1950-tallet.

Begge disse sidene ved Alf Hellevik — målmannen og nordisten — kommer fram i festskriftet til ham i anledning av 70-årsdagen 28. juni 1979. Her er en del av hans mest sentrale artikler samlet. Han skriver bl.a. om nynorsk leksikografi, normalmål og dialekt, om moderne norsk språkhistorie og aktuelle stridsspørsmål i norsk språkpolitikk. Fra et nordisk synspunkt er særlig disse artiklene interessante: "Språkleg påverknad frå engelsk og amerikansk", "Påverknad på norsk frå andre nordiske språk", "Fagmål og folkemål", "Norsk syn på den Nordiske sprogsag" og "Utviklinga i norsk rettskriving etter Stockholmsmøtet 1869". *SL*

Stemshaug, Ola: Språkleg tradisjon. Det Norske Samlaget, Oslo 1978. 160 s.

Det er etter hvert blitt stadig flere som innser verdien av å holde forbindelsen med "gamletida" ved like. De forstår at det moderne menneske har bruk for å kjenne til og verne om de språklige tradisjonene som er knyttet til den gamle kulturen. Vi trenger kunnskap om det gamle for å kunne bli mer klar over vår identitet og for å kunne stake ut en sikrere kurs inn i framtida.

Heldigvis er det gjennom lengre tid gjort mye i vårt land for å samle inn og ta vare på språklig tradisjonsstoff. Mens det i forrige århundre særlig var dyktige enkeltmenn som stod for innsamlingen — det kan være nok å nevne navn som Ivar Aasen, Jørgen Moe og P. Chr. Asbjørnsen — er det institusjo-

naliseringsen av dette arbeidet som er karakteristisk for vårt århundre. Av slike institusjoner har vi f.eks. Institutt for folkeminnevitenskap, Norsk Etnologisk Gransking, Norsk mål-førearkiv, Norsk Ordbok og Norsk stadnamnarkiv.

Men til tross for de store innsamlingstiltakene vi har hatt, står det ennå mye ugjort arbeid igjen. Ikke minst gjelder det et område som névningsbruken, dvs. ord og uttrykk som knytter seg til folks arbeidsliv og materielle kultur. Den har nemlig gjennom alle år vært et temmelig forsømt område, i alle fall når en taler om systematisk samling med tanke på geografisk utbredelse. Men samtidig er det kanskje ikke noe annet felt hvor det haster så mye som her. Grunnen er selv-sagt de store strukturendringene vi har hatt i primærnæringene etter krigen.

De mange både amatører og mer profesjonelle fagfolk som gjerne vil samle tradisjonsstoff, har manglet vegledning for hvordan slikt innsamlingsarbeid skal gjøres.

Nå er det kommet en handbok som gjør rede for hvilke metoder en bør bruke ved innsamling av ulike slags språklig tradisjonsstoff, og som gir praktiske råd om planlegging, bruk av heimelsmenn, spørrelistor og intervjuteknikk. Ja, forfatteren går også inn på bandopptakeren og på bruken av opptaks-utstyret. Lydskriften blir forklart i et særskilt kapittel, med en liste over de skrifttegnene innsamlerne bør bruke.

Forfatteren, Ola Stemshaug, er selv erfaren stedsnavn-gransker. Tidligere har han bl.a. gitt ut en lærebok i stedsnavn-gransking, "Namn i Noreg", og han er medredaktør av "Norsk stadnamnleksikon".

Til tross for at boka legger hovedvekten på de mer tekniske sidene ved innsamlingsarbeidet, er den slett ikke kjedelig å lese. Den er krydret med innslag fra artige opplevelser som både forfatteren selv og andre har hatt på innsamlingsferder. En virkelig "godbit" er den komplette lista over tilnavn (og utnavn) med forklaring fra en Trøndelags-bygd i begynnelsen av vårt århundre (s. 128 ff.). Den forteller mye om de sosiale tilhøva på bygdene i eldre tid. Samtidig demonstrerer den det nådeløse og infame ved bygdehumoren.

En kritisk merknad: Stemshaug omtaler en del av de ord-

geografiske avhandlingene som foreligger, men han glemmer å nevne den viktigste av dem alle: Oskar Bandles kolossale verk om husdyrterminologien i norsk, islandsk og færøysk. Det er synd også av den grunn at Bandle i innledningen til sitt arbeid har en grundig redegjørelse for innsamlingsmetoden. *AJ*

Syn og Segn 1978 inneholder følgende artikler som særlig har interesse for språkfolk: *Venås, Kjell: Talemål og skriftmål i den fyrste morsmålsopplæringa*, s. 194—210, *Simensen, Erik: Framvoksteren av norske målføre i eldre tid*, s. 399—412, og *Stemshaug, Ola: Språkleg tradisjon i 1970-åra*, s. 451—460.

Spørsmålet om å sette i gang prøve med dialektfarget skriftspråk i den første morsmålsopplæringen er i den seinere tid blitt aktuelt. Venås gir en historikk og drøfter inngående de problemer som reiser seg i samband med et slikt tiltak. Simensen viser i sin artikkel hvor gamle de viktigste målføreskilnadene her i landet er, og hvordan de har vokst fram, og Stemshaug gjør seg noen refleksjoner over nye person- og gatenavn, utvanning eller utvikling av dialektene våre og over angloamerikansk påvirkning på språket vårt. *AJ*

Vannebo, Kjell Ivar: Omgrepet "samnorsk" (prøveforelesning for den filosofiske doktorgrad). *Språklig Samling* Nr. 2 1978, s. 4 ff.

I forelesningen trekker Vannebo opp enkelte hovedlinjer i den organiserte samnorskbevegelsens historie og i dens språkpolitiske og ideologiske grunnsyn. Han peker bl.a. på at den gjengse oppfatningen at det ikke eksisterte noen organisasjon for samnorsk før Landslaget for språklig samling ble opprettet i 1959, ikke er korrekt. Faktum er at "Østlandsk Reisning" definerte seg selv som en samnorsk organisasjon i det generelle programmet som ble lagt fram i april 1918.

I 1966 gav Landslaget for språklig samling ut sitt "Framlegg til samlenormal". De argumentene for samnorsk som blir nyttet i forordet til framlegget, karakteriserer Vannebo som et høydepunkt i den *teknokratisk* begrunnede "sammensmeltingsideologien". Talemålsdebatten i 1973 representerer etter hans syn et høydepunkt av en helt annen karakter — eller

kanskje snarere et *vendepunkt* for samnorsktanken. Utgangspunktet for debatten var at Finn-Erik Vinje gikk inn for en "overnorm", et "landsgyldig standardtalemål" som var bygd på "de to målformenes skriftssystemer". Både samnorsfolk og nynorsfolk reagerte skarpt mot tanken. Felles for alle motstanderne av talemålsnormering var at de argumenterte ut fra klassebestemte, sosiale, psykologiske og pedagogiske synspunkter. Vannebo har sikkert rett når han hevder at det er nær sammenheng mellom motstanden og det språksyn som hadde vunnet fram gjennom den språksosiologiske forskningen. Denne har ført til en oppvurdering av folkemålet, av dialektene. Det er bl.a. blitt understreket at en avgjørende endring av et individs språk betyr en fremmedgjøring og et brudd med dets sosiale identitet.

Når det gjelder samnorskarbeidet i dag, synes Vannebo å øyne en bevisst prioritering fra ledernes side. Det er blitt viktigst for dem å kjempe for en holdningsendring. De vil motarbeide de mange fordømmene om språk og sosiale forskjeller som eksisterer i det norske samfunnet i dag. Spørsmålet om et eventuelt felles skriftspråk bygd på talemålet kommer altså foreløpig i annen rekke. Men Vannebo tilstår at han i dagens samnorskbevegelse sakner en eller annen form for skriftspråksstrategi. Han tipper at denne strategien ville "måtte komme til å bygge på ideen om det pluralistiske samfunn med en mest mulig åpen skriftspråksnorm".

Vannebos artikkel tar opp mange sentrale normeringsproblemer og er derfor av stor interesse for språkplanleggere. *AJ*

Venås, Kjell: Samansette setninger med "det". Maal og Minne 1978, s. 53—72.

Utbygtingssetninger (eks.: Det var Olav Werner som sang) og presenteringssetninger (eks.: Det var en gang en konge som hadde tre sønner) har ofte samme form, slik at det er meningsinnholdet som avgjør om de er av den ene eller andre typen. Men det er uklare grenser mellom dem; således kunne en med like god grunn bruke betegnelsen "presentering" om en del av de setningene som det nå er vanlig å kalle utbygtingssetninger. Venås vil skape mer system og konsekvens i nev-

ningsbruken, og han analyserer en rekke setninger av begge slag for å finne ut hva som er det særmerkete ved dem.

Et samlende formelt kjennetegn ved alle disse konstruksjonene er at de er sammensatte setninger med "det" (et ubestemt ord, uten noen tydelig referent).

Et viktig innholdskjennemerke ved det som har vært kalt "presentering", er at verbalet (være) uttrykker eksistens (mens det i utbrytningssatser er et kopulativt verb). Vi har altså her å gjøre med "sammensatte setninger med "det", som har eksistensbetydning". Når det gjelder de såkalte utbrytningssatser, viser han at det er et indre skille ved dem. Det utbrutte leddet kan være sterkt aksentuert eller ikke, og dette kjennemerket i uttrykket svarer til om det utbrutte leddet har innholdssærmerket 'poengtering, fokusering' eller ikke. Både de uthevede setningene og de som sjelden eller aldri blir brukt til utheving, gir opplysning om et eller annet sakstilhøve. De setningene som først og fremst blir nyttet til utheving, foreslår han å kalle "sammensatte setninger med "det" med uthevede innhold", de andre "sammensatte setninger med "det" med opplysende innhold". Som kortformer foreslår han "eksistenssetninger", "uthevingssetninger" og "opplysningssetninger".

Venås har med sin artikkel ryddet opp i begrepene og gitt oss et klarere innblikk i hva som er det karakteristiske ved disse setningstypene. *AJ*

Vinje, Finn-Erik: Et språk i utvikling. Aschehoug 1978. 423 s.

Mens eldre norsk språkhistorie er vel dekket gjennom flere større oversiktsarbeider, har vi hittil manglet et mer omfattende verk om perioden fra reformasjonen til i dag. Gustav Indrebøs "Norsk Målsoga" går bare til og med Ivar Aasen, og Vemund Skards "Norsk språkhistorie", som lenge har vært under arbeid, er foreløpig bare kommet til året 1884. De andre mer utførlige språkhistoriske framstillingene som foreligger, behandler heller ikke mer enn deler av det nevnte tidsrommet. Det gjelder Einar Haugens "Riksspråk og folkemål", A. Burguns: "Le développement linguistique en Norvège depuis 1814" og Dag Gundersens "Fra Wergeland til Vogt-

komiteen". Finn-Erik Vinjes nyutkomne bok "Et språk i utvikling", som gir en brei framstilling av vårt språks historie fra reformasjonen og fram til 1978, fyller derfor et behov.

Vinjes intensjon har vært å gi "noen hovedlinjer i norsk språkhistorie fra reformasjonen til våre dager". Således er vårt eget hundreår sett under følgende synsvinkler: *Tradisjon og oppbrudd* (1907—1917), *Språkplanlegging på folkemålsgrunn* (1917—1959) og *Nyorientering* (1966—1978). Når det stundom kan være vanskelig å få øye på de store utviklingslinjer i hans framstilling, henger det delvis sammen med den vrimmelen av detaljer som er tatt med (en svakhet som forfatteren selv er oppmerksom på, jf. forordet). På den annen side vil den som skal bruke boka som oppslagsverk, være takknemlig for de mange eksakte opplysninger og de mange velvalgte sitater en finner i den.

Vinje har også i forordet imøtesett en kritikk av en annen og vesentligere art. Han påpeker selv som en svakhet ved boka at "språkets utvikling altfor lite ses i sammenheng med den økonomiske, sosiale og allmenne politiske utviklingen det her er tale om". På dette punktet synes jeg Vemund Skards språkhistorie har et fortrinn — den legger langt større vekt på de sosiale faktorene. Her ligger det forresten an til en debatt om i hvilken grad språket påvirkes av samfunnsendringene, og om hvor stor vekt det skal legges på tidsbakgrunnen i en språkhistorisk framstilling. Men disse prinsipielle problemene er det naturligvis ikke mulig å gå nærmere inn på her.

Det er et pluss ved boka at Vinje omtaler språkformen hos en lang rekke moderne forfattere, og at han går forholdsvis detaljert inn på eldre diktere som Ibsen og Bjørnson. Men merkelig er det at han ikke beskriver språket hos forfattere som Jonas Lie, Alexander Kielland, Amalie Skram og Hans Aanrud. De har da alle satt spor etter seg i norsk språkutvikling.

Vinjes engasjement i norsk språkpolitikk og hans nokså radikale synspunkter er velkjent. En kunne derfor frykte for at hans framstilling av vår nyeste språkhistorie ville bli for sterkt farget av hans eget språkpolitiske syn. Til hans ros må jeg si at jeg ble gledelig overrasket da jeg leste den. Jeg synes

han er saklig og objektiv, og jeg tror at selv de mest konservative riksmålstilhengere vil være enige i det.

En må også gi forfatteren ros for klar og grei språkføring — han har ikke gjort skam på sitt verk "Norsk i embets medfør"! AJ

Vinje, Finn-Erik: Verbalsyntaks, en oversikt. Tapir, Trondheim 1978. 105 s.

I *Verbalsyntaks, en oversikt* gir forfatteren eit oversyn over norsk verbalsyntaks. Oversynet høver for lærarskolar, distrikt-høgskolar og også for elementærundervisninga i språk ved universiteta. Dessutan kan boka brukast som oppslagsbok for språkundervisninga i den vidaregåande skolen.

Framstillinga skifter mellom synkronisk og diakronisk drøfting. Dessutan dreg forfatteren inn synsmåtar frå TG-grammatikk. Men boka er heile tida lagd opp slik at lesaren ikkje treng spesialkunnskapar, verken om TG eller om eldre norsk språk, for å kunne ha utbyte av lesinga.

Boka er konsentrert om fem aspektar av norsk verbal-syntaks: kategorisering av verb, aksjonsart, tempus-systemet, modus og diatese. Kvar av desse aspektane får eitt kapittel i boka, unnta teke tempus-systemet, som blir drøfta i to kapittel.

Første kapitlet er ei generell innleiing, der viktige termar som 'syntaks', 'syntagme', 'valens' m.fl. blir introduserte. Framstillinga er lettfattande med enkelt språk.

I andre kapitlet presenterer forfatteren ei interessant inndeling av verb ut frå den setningsramma dei kan opptre i. Framstillinga er i hovuddrag bygd på kategoriseringsmåtar frå TG-grammatikken, men det blir også drege inn andre inndelingsmåtar, m.a. verbalvalens.

Aksjonsart er emnet for tredje avsnittet. Hovudskiljet blir lagt mellom durativ og perfektiv aksjonsart, men også andre aksjonsartar blir omtala: resultativ, inkoativ, iterativ, intensiv, kausativ og faktiv.

Fjerde og femte kapitlet tar opp tempus-systemet i norsk. Forfatteren jamfører med eldre språksteg, særleg med norrønt, og får på den måten fram utviklingslinjer innanfor dette

systemet. Framstillinga er samla om to hovudmoment: innhaldet i presens- og preteritums morfemet, og om bruken av dei to verbalsyntagma perfektum og pluskvamperfektum. Derimot manglar det ei fylldigare drøfting av dei s.k. futurum- og kondisjonalis-syntagma.

Modus blir behandla i sjetten bolken. Framstillinga er avgrensa til motsetnaden mellom imperativ og konjunktiv. Også her dreg forfattaren inn materiale frå eldre språksteg.

Siste kapitlet i boka tar opp motsetnaden mellom aktiv og passiv. Forfattaren kjem inn på fleire interessante forhold ved diatese-systemet, m.a. restriksjonar for passiv-vending og tilhøvet mellom *st*-passiv og omskriven passiv. *JR*

Øyslebø, Olaf: Stil- og språkbruksanalyse. Universitetsforlaget, Oslo—Bergen—Tromsø 1978. 254 s.

Olaf Øyslebø må i dag regnes som vår fremste og mest produktive stilforsker. Det gir alltid utbytte å lese hans tolkninger av diktverkene. Han makter å gjøre ens opplevelse av dem rikere, mer nyansert. Hans "metode" er ikke fastlåst; den skifter med de emnene han tar for seg, og med de målene han har satt seg i hver enkelt studie. Men ett gjennomgående trekk finner vi likevel hos ham. Når han leser en tekst, har han alltid likeverdige uttrykksmåter i tankene, for de utgjorde nemlig potensielle alternativer som forfatteren kunne ha valgt. Ved f.eks. å sette inn et annet ord med samme betydning, et utelatt ledd, en annen syntagmeart e.l., kan han se hvordan dette virker inn på betydningshelheten. På den måten lykkes det ham ofte å komme på sporet etter forfatterens bevisste eller ubevisste stilvilje. Språket inneholder jo et veldig arsenal av virkemidler. Ved å undersøke de steder hvor de mest åpenbare valgmuligheter foreligger, avdekker han forfatterens "stil", det som utgjør den samlende vilje bakom formgivingen i en tekst.

Her i Norge har det vært smått bevendt med generelle innføringer i stilistikk. Bortsett fra Willy Dahls "Stil og struktur", som anlegger et historisk perspektiv på emnet, har vi ikke hatt noen egentlig handbok i denne vitenskapsgreina. Når Øyslebø med sin lange erfaring som stilforsker nå utgir en lærebok i

“stil- og språkbruksanalyse”, vil den derfor bli mottatt med glede både av litteratur- og språkinteresserte lesere.

Noen stusser kanskje over den dobbelte tittelen på boka. I innledningen går Øyslebø nærmere inn på de to begrepene språkbruk og stil, som det kan være vanskelig å skille fra hverandre: “Språkbruk vil rett og slett si den måten språket er anvendt på i en gitt tekst. Språkbruksanalyse innebærer først og fremst en undersøkelse av hvordan språket er anvendt i en bestemt sammenheng.” Det grunnleggende aksiom bakom språkbruksanalysen er at all språkbruk har en hensikt. Stil definerer han som “en sektor av språkbruken idet stil i tillegg forutsetter en samlende enhetlighet bak valg av uttryksmidler” (s. 20).

Det Øyslebø vil gi i sin bok, er et oversyn over de vanligste uttryksmidler språket stiller til rådighet. Hovedinnholdet i den er kapitlene “Ordene”, “Det språklige bilde” og “Syntaks”. Hans mål har vært å gjøre innføringen så allsidig som mulig. Ingen retning blir spesielt favorisert og heller ikke noe bestemt anvendelsesområde. Fremstillingen er spekket med autentiske sitater fra hans omfattende lesning, fortrinnsvis fra skjønnlitteraturen. Det henger naturligvis sammen med at det er der vi finner den mest utprøvede stilvilje hos forfatterne.

Boka er først og fremst beregnet på morsmållærere, dvs. folk som har norsk som fag fra universitet eller høyskole. Det forutsetter altså en del kunnskaper i grammatikk, både vanlig skolegrammatikk og kjente modeller som leddstillingsanalyse og funksjonsanalyse. Øyslebø viker heller ikke av veien for å bruke det mylder av fagtermer som fins i stilistikken. Det stiller betydelige krav til leseren, og det gjør heller ikke verket særlig lettlest; på den annen side baner det veien til den internasjonale faglitteraturen om de samme emnene.

Til hjelp for dem som ønsker å drive videre studier i språkbruk og stil, er det tatt med en rekke litteraturhenvisninger under de enkelte fenomenene. Boka har også en fyldig litteraturliste bakerst. *AJ*

SVERIGE

Av Ulla Clausén (UC), Catharina Grünbaum (CG), Bertil Molde (BM) och Per A. Pettersson (PAP)

Ahlgren, Perry: Tilltalsordet ni. Dess semantik och användning i historiskt perspektiv. Acta Universitatis Upsaliensis. Almqvist & Wiksell, Uppsala 1978. 142 s.

Syftet med denna avhandling är att belysa tilltalsordet *ni*:s historia, betydelse och bruk. Författaren visar hur det ursprungligen plurala tilltalet *I* efter kontinentala förebilder kom att användas vid tilltal av en person som ett tecken på respekt. Formen *ni*, utvecklad ur förbindelser som *haven I*, börjar från 1600-talets början ersätta *I* men blir inte vanlig förrän vid 1700-talets mitt. *Ni*-formen har spritts från Mälardalen till en stor del av de svenska dialekterna, men uttalanden av bl.a. Sven Hof och Abraham Sahlstedt visar att *ni* från 1700-talets slut fick dålig klang, först bland de högre socialgrupperna, senare också bland allmogen. Ett skäl till att *ni* fick låg status är att det inte bara var ett tilltal mellan jämlikar utan också var tilltalet till dem med lägre social ställning. De som hade högre position skulle däremot tituleras.

Ett utslag av osäkerheten kring tilltalsskicket är också de *ni*-reformdiskussioner som förts alltsedan 1800-talets förra hälft, med bl.a. Erik Wellander som en energisk förkämpe för *ni*. Som tilltal till okända har *ni* accepterats under 1900-talet, vilket återspeglas i t.ex. etikettsböcker och föreskrifter om tilltalet i armén. Samtidigt har skillnader funnits: *du*-bruket inom arbetarklassen och arbetarrörelsen är välkänt liksom att det är vanligare att män *duas*. Under efterkrigstiden har emellertid, konstaterar Ahlgren med hänvisning till ett par enkätundersökningar, tilltalsskicket ändrats drastiskt. I dag är för praktiskt taget alla under 40 år *du* det nästan allena rådande tilltalsordet, och Ahlgren vill se denna utveckling som en återspeglning av den sociala utjämningen i det svenska samhället och av att *du* förknippats med "uppskattade sociala värden som 'intimitet', 'solidaritet', 'jämnställdhet' ". PAP

Berg, Sture: *Olika lika ord. Svenskt homograflexikon. Studia linguistica* 12. Almqvist & Wiksell, Stockholm 1978. XXIV + 228 s.

Bakom den mängd av information som Nusvensk frekvensordbok (NFO) meddelar (se Språk i Norden 1972 och 1976) ligger åtskillig grundforskning. Ett av de svåraste problemen man haft att ta ställning till har varit uppdelningen på olika homografer, dvs. ordformer som ser likadana ut men som har helt olika betydelse. Principerna bakom och det praktiska utförandet av homografsepareringen redovisas i denna skrift. Efter homografuppdelningen skall alltså ordbokens brukare kunna se om *ordnar* är substantiv eller verb och om *ålade* är imperfekt av *åla* eller *ålägga*.

Sture Berg har i sitt arbete utgått från de homografa former som finns upptagna i Illustrerad svensk ordbok, men en ordbok kan givetvis aldrig täcka t.ex. alla sammansättningar. *Ko-lugn* och *kol-ugn* finns båda med men bara *vägra-s* inte *väg-ras*.

Olika lika ord består av fyra olika listor. Den första, som är den mest omfattande, redovisar de homografa formernas totala frekvens i materialet i NFO och också frekvensen för homografens olika betydelser. I den andra listan förtecknas de lemman, dvs. ordformer inom ett visst böjningsmönster, som innehåller någon homograf form. Den tredje listan är en final-alfabetiskt ordnad förenkling av den första listan och i den fjärde listan slutligen förtecknas i frekvensföljd de homografer som belagts i NFO. Där kan man bl.a. läsa ut att *i* är den vanligaste homografen och att som regel en av homografens betydelser dominerar mycket markant. *PAP*

Einarsson, Jan: *Talad och skriven svenska. Sociolingvistiska studier. Lundastudier i nordisk språkvetenskap. Lund 1978. 230 s.*

Materialet till Jan Einarssons doktorsavhandling har hämtats från forskningsgruppen Skrivsyntax i Lund. Det består av skrivna och talade texter: yrkesskribenters bruksprosa, gymnasisters uppsatser, inspelningar med akademiker och industriarbetare av bägge könen.

Syftet har varit att beskriva och jämföra de olika materialen inbördes med avseende på grad av skriftspråklighet och talspråkighet. Skrift- respektive talspråkligheten mäts med sådana faktorer som ordklassfördelning, nominalfrasernas utbyggnad, satsdelarnas längd. Av resultaten framgår att yrkes-skriventernas prosa har fler skriftspråkliga drag än gymnasternas, att de manliga gymnasternas språk har fler skriftspråksdrag än de kvinnligas och att de uppsatser som är mest skriftspråkliga har fått de högsta betygen. I debatterna finns fler skriftspråkliga drag än i samtalen, männen har i sitt tal fler skriftspråksdrag än kvinnorna, akademikerna fler än industriarbetarna.

För övrigt redovisas en undersökning av talplanering och en test av barns och vuxnas förmåga att hänföra nedskrivet vardagligt tal om allmänna ämnen till antingen lärare eller fabriksarbetare. UC

Eneskär, Barbro: Children's Language at Four and Six. Studia psychologica et paedagogica. Liber, CWK Gleerup, Lund 1978. 69 s. samt Om barns språk vid fyra och sex år. Longitudinell undersökning av vissa språkfärdigheter hos barn. Del I—V. 363 s. Distr.: Lärarhögskolan, Fack, 200 45 Malmö 23. 1977—78.

I denna sammanläggningsavhandling redovisar författarinnan en undersökning av barns språk och "språkets relationer till läs- och skrivprestationer" under det första skolåret. Syftet är att undersöka 1) det språkliga beteendet i olika åldrar, 2) sambandet mellan olika språkliga beteenden, 3) sambandet mellan språklig förmåga och olika bakgrundsvariabler, såsom fysisk och psykisk hälsa, hemmets socioekonomiska status och hemmets verbala stimulans, 4) vilka språkliga beteenden som är av betydelse för läsning och skrivning.

Undersökningen omfattade ursprungligen 252 barn, alla svenska medborgare och svenskspråkiga. Den har utförts med hjälp av standardiserade test avsedda att mäta barnens uttal, aktiva och passiva ordförråd samt meningsbyggnad. Resultaten visar genomgående mycket stora språkliga skillnader mellan olika åldrar. Testningen har också fortsatt vid åtta och tio års

ålder och i rapporterna redovisas en del resultat från åttaårs-testen. Mellan läs- och skrivförmågan i årskurs 1 och den passiva ordkunskapen vid fyra och sex års ålder konstateras sålunda ett klart samband liksom mellan uttalet vid fyra år och stavningsförmågan under det första skolåret. *PAP*

Hedquist, Rolf: Emotivt språk. En studie i dagstidningarnas ledare. Acta Universitatis Umensis. Umeå 1978. 157 s.+ text-bilaga 66 s.

I denna doktorsavhandling granskas de emotiva inslagen i trettio dagstidningsledare från 1973, representerande alla de fem stora politiska partierna och alla skrivna under den svenska valrörelsen 1973. Syftet är att genom en semantisk analys skapa ett vidare underlag för bedömning av argumentering. Med utgångspunkt i den rika litteraturen kring argumentationsanalys och propaganda tas olika definitioner av emotiv betydelse upp, och den definition som Hedquist tar fasta på är att emotiva uttryck är sådana som uttrycker en positiv eller negativ attityd.

Huvudparten av boken upptas av en (subjektiv) detaljanalys av de exempel på emotivt språk som Hedquist funnit i de trettio ledarna. Relativt stort utrymme upptar en diskussion av vilka faktorer som tillfälligt kan ge ett ord emotiv betydelse: den allmänna kontexten, "smitta" från ett emotivt ord samt typografiska medel, t.ex. utropstecken och citationstecken. I knappt hälften av exemplen bidrar ett emotivt ords lexikaliska betydelse till att ge en mening en viss emotiv betydelse, medan nära 2/3 av orden befinns vara emotivt polysema, dvs. de har en mental och en emotiv betydelse. *PAP*

Hellberg, Staffan: The Morphology of Present-Day Swedish. Word-Inflection, Word-Formation, Basic Dictionary. Data linguistica 13. Almqvist & Wiksell, Stockholm 1978. 130 s.

En grundläggande fråga vid bearbetningen av materialet i Nusvensk frekvensordbok har varit hur svenskans morfologi skulle analyseras så att datamaskinella metoder kunde utnyttjas vid analysen. En del av arbetet bakom detta redovisas här av Staffan Hellberg.

Morfologi är för Hellberg inte bara ordböjning utan också ordbildning. Med ett sådant synsätt hör inte bara *stol* — *stolar* (med oförändrad ordstam) *nyckel* — *nycklar* (med ändring av stammen) till olika böjningsmönster utan också *stol* och *själ* tillhör olika paradigmen, eftersom *själ* bildar sammansättningar med *foge-a*, *själaringning*, medan *stol* bara sätts samman i grundform, *stolpiller*, eller med *foge-s*, *stolsrygg*. På detta sätt finner Hellberg i sitt material inte mindre än 235 paradigmen. Redovisningen sker i form av en uppräkningslista av de olika mönstren, exemplifierad genom mönsterord, en formalisering av dessa mönster och en samling mer generella regler för hur exempelvis bestämd form pluralis skall se ut då den obestämda formen är känd.

Ett led i bokens titel är Basic Dictionary och detta motsvarar den basvokabulär om drygt 8 600 lemmor som tagits fram i Nusvensk frekvensordbok 2 och som täcker 90 % av ordförrådet i ordboken. Hellberg redovisar dessa lemmors fördelning på paradigmen och antalet lemmor i olika paradigmen. Man finner där exempelvis att bland verben dominerar *-ade*, *älskade*, med 697 lemmor (och ytterligare 106 av det likartade *ändra*, som dock inte direkt kan bilda sammansättningar), medan den näst vanligaste typen, *slänga*, bara innefattar 77 lemmor. Med de siffrorna för ögonen är det lätt att förstå varför nya och nyinlånade verb nästan undantagslöst böjs som *älskade*.

The Morphology of Present-Day Swedish är en teoretiskt inriktad bok som kräver en hel del ansträngning från läsaren. Bakom den något svårforcerade ytan döljer sig emellertid både viktig och intressant kunskap. PAP

Linell, Per: Människans språk. En orientering om språk, tänkande och kommunikation. LiberLäromedel, Lund 1978. 284 s.

Boken ger en allsidig översikt över språket och dess betydelse för människan som individ och samhällsvarelse. Den presenterar inte bara nyare lingvistiska rön utan även psykolingvistiska och sociolingvistiska fakta och teorier.

I det första huvudavsnittet, "Människan som språksvarelse", behandlas bl.a. språkets förhållande till andra kommuni-

tionssystem och språkets betydelse för varseblivning, tänkande, handlingsstyrning, social gruppbildning och individens identitet. Det andra huvudavsnittet, "De språkliga uttrycksmedlen", innefattar fonetik och fonologi, lexikon, grammatik. I den tredje delen, "Språkanvändning och kommunikation", behandlas t.ex. språkbehärskning, språkets sociala variation och Basil Bernsteins koder.

Boken är närmast avsedd att användas i universitetsundervisningen i allmän språkvetenskap och fonetik, psykologi m.fl. ämnen, men är så intresseväckande och så lättfattligt skriven att den med behållning kan läsas av varje språkintresserad lekman. UC

Magnusson, Bo: Språket i Kalmar. Skrifter utgivna av Svenska språknämnden 64 (Svenskt riksspråk i regionala skiftningar 6). Esselte Studium, Stockholm 1978. 118 s.

När Hjalmar Alving 1917 publicerade *Kalmarspråkets ljudsystem* var detta den första beskrivningen av en svensk stadsdialekt. Den har nu fått en sentida efterföljare i en skrift av Bo Magnusson, f.d. lektor vid lärarhögskolan i Kalmar.

Den traditionella dialektbeskrivningen domineras ofta av ljudläran, men Magnusson vill i stället lägga tyngdpunkten på formlära och ordförråd. Inom ljudläran ger han en rad exempel på skillnader mellan riksspråket och dagens Kalmar-språk. Det mest utmärkande för formläran i dagens Kalmar-språk är enligt Magnusson genusupplösningen.

Liksom i de andra skrifterna i serien "Svenskt riksspråk i regionala skiftningar" spelar redovisningen av ordförrådet i Magnussons bok en stor roll. Huvudsakligen tas de gamla dialektorden upp. En del av ordlistans artiklar sväller ut till små kulturhistoriska uppsatser som belyser bl.a. barnens lekar och olika helgseder.

I Språket i Kalmar finns ansatser att sätta in språket i samhället, men liksom i de tidigare skrifterna i serien ges inget ordentligt svar på frågan *hur* dagens stadsspråk uppstått. Stadsspråken blir en dialekt bland dialekter och den roll som riks- och skriftspråkliga normer spelar behandlas bara helt ytligt. PAP

Manus. Bokförlagens handbok för manuskriptarbete. Utg. Svenska Bokförläggareföreningen, 1979. 77 + 16 s.

Denna handbok innehåller anvisningar för redigering av manuskript (rubriksättning, korrigerings, placering av noter o.d.), uppställning av materialet (titelsida, innehåll, register m.m.), språk- och skrivregler (utarbetade i samråd med Svenska språknämnden) samt en vägledning för bruket av ISBN-systemet. CG

Pettersson, Per A.: Om böjningen av icke-neutrala substantiv i Eskilstunaspråket. Inom- och utomspråkligt betingad variation. Acta Universitatis Upsaliensis. Almqvist & Wiksell International, Stockholm 1979. XII + 176 s.

I äldre Eskilstunaspråk (dialekt) skilde man klart mellan gamla maskulina substantiv som fick ändelserna *-en* el. *-n* i best. form sing., t.ex. *vägen, murn, båtn*, och gamla feminina som fick *-a*, t.ex. *sola, kvarna*. Per A. Pettersson, forskningsassistent vid Svenska språknämnden, visar i denna doktorsavhandling att den speciella femininändelsen *-a* är på väg att försvinna i Eskilstuna. Detta gäller också maskulinändelsen *-n* i fall som *murn*. Ändelsen *-en*, dvs. skriftspråkets och det talade riksspråkets normaländelse i icke-neutrala ord, tränger fram mer och mer i Eskilstunaspråket, och det gamla böjningssystemet är på väg att gå under. Detta visar författaren klart med hjälp av ett mycket omfattande material, 53 timmar bandade intervjuer med 83 infödda Eskilstunabor. Författaren har finfördelat de olika undersökta ordtyperna, och vissa skillnader förekommer naturligtvis mellan olika grupper av ord, men huvudtendenserna i utvecklingen är helt klara.

Det visar sig att övergången till det riksspråkliga systemet (*-en*) är mest markant inom socialgrupp I, minst inom socialgrupp III. Männen — oavsett socialgrupp — har något färre *-en*-former än kvinnorna. De äldsta bland de intervjuade har, som man kan vänta, det minsta antalet *-en*-former, och det största finns inom åldersgruppen 30—45 år. Författaren menar, säkert med rätta, att just den åldersgruppen (liksom i vissa avseenden kvinnorna) präglas av ett mera prestigegivande

språkligt beteende — de är på väg att skaffa sig en plattform i samhället, att göra karriär.

Övergången till *-en*-formerna beror, som Pettersson framhåller, på inflytande från skriftspråket och från etermediernas talade normalspråk, men också skolan har stor betydelse. Undersökningen visar klart att de "nya" formerna först tränger in hos de högre socialgrupperna (som f.ö. väl är de som har mest kontakt med skriftspråk) och hos dem som är på väg att slå sig fram i samhället. Dessa resultat överensstämmer väl med resultaten av andra undersökningar, i Norden och på andra håll. Pettersson har också nått ett annat resultat av sin undersökning, nämligen att det är omöjligt att göra generaliseringar i sådana här fall. Vissa personer avviker ibland kraftigt från den grupp de tillhör (i fråga om socialgrupp, ålder, kön), och i enskilda människors språkbruk finns det alltid också avvikelser och tillfälligheter som inte tycks kunna förklaras och som i varje fall inte kan fogas in i en formel. *BM*

Sjögren, Peter A.: Termer i allmän språkvetenskap. Ett systematiskt lexikon. Akademilitteratur, Stockholm 1979. 177 s.

Undertiteln "systematiskt lexikon" anger att termerna behandlas inom de delområden där de hör hemma. Det innebär att de inte förses med definitioner på konventionellt sätt; däremot utgör de delar av hela resonerande sammanhang, där de också förklaras och kommenteras. Boken fungerar på det sättet både som lärobok och uppslagsbok. Sålunda presenteras termen *pragmatik* tillsammans med termerna *talaktsteori*, *talakt/talhandling*, *speech act*, *lokut/locutionary*, *performativ* och *performativanalys*, alla inom delområdet "Pragmatik och talaktsteori" som i sin tur ingår i området "Semantik". Termerna finns också uppställda i ett alfabetiskt register med hänvisning till den plats där de behandlas.

Boken är i första hand avsedd för undervisningen i lingvistik/allmän språkvetenskap men kan också vara till stor nytta och glädje för den språkintresserade lekmannen som i en hanterlig volym finner de flesta av de nya språkvetenskapliga termerna. Däremot är det inte säkert att han alltid finner

en term tillhörande den traditionella språkforskningen. Sålunda saknas t.ex. "juxtaposition". UC

Sonesson, Göran: Tecken och handling. Från språkhandling till handlingens språk. Doxa, Lund 1978. 220 s.

Syftet med denna avhandling i allmän språkvetenskap, säger författaren, är att visa att en lingvistisk teori snarare behöver sättas in i en vidare semiologisk ram än kompletteras med en pragmatisk teori. De brister i ett snävt pragmatiskt synsätt som han framhäver är bl.a. att det döljer att varje kontext också fungerar som en egen text, dvs. fungerar som en organiserad helhet, och att det döljer likheterna mellan olika semiotiska system. I anslutning till Greimas ges semiologin uppgiften att finna allmänna regler som är tillämpbara både på språk och på andra fenomen. En nyckelroll spelar Husserls begrepp *noema*, dvs. den enkla elementära upplevelsen, som enligt Sonesson gör det möjligt att analysera relationerna i en kontext utan att de reduceras till enkla objekt. Detta synsätt demonstreras också med exempel från strukturalistisk fonem-analys och från betydelseläran.

En viktig frågeställning i avhandlingen är relationen mellan språk och handling: språket är handling, men språket beskriver också handlingar. I anslutning till Hjelmlev analyseras bl.a. *hugga, klippa, skära, kapa* och den franska motsvarigheten *couper* och vidare diskuteras de s.k. illokutionerna. I bokens avslutande kapitel diskuteras vissa praktiska tillämpningar av de uppställda teorierna och formaliseringarna, bl.a. i form av en analys av bestämd och obestämd artikel och olika pronomina. PAP

Språkarbete. En rapport från byråkratiutredningen. Dn Kn 1979: 1. LiberFörlag, Stockholm 1979.

År 1977 tillsattes en utredning för att undersöka möjligheterna till förbättrad kontakt mellan myndigheter och medborgare, den s.k. Byråkratiutredningen. Utredningens språkgrupp (i vilken Svenska språknämnden varit representerad) redovisar i sin rapport *Språkarbete* sina synpunkter rörande åtgärder för att göra språket i myndigheternas skrivelser

klarare och enklare. Här redogörs bl.a. för ett försök med samarbete mellan språkvetare och taxeringsintendenter. Vidare ges en översikt över insatser som redan görs för att förbättra språket i samhället, t.ex. svensktutbildning för studerande vid universitet och högskolor liksom för anställda vid myndigheter och andra samhällsorgan, anställande av språkexperter vid myndigheter och andra institutioner, utbildning av språkkonsulter m.m. Särskilt skall nämnas det avsnitt som presenterar förslag till begripligare besvärshänvisningar. I stället för "Talan mot detta beslut föres hos X-myndigheten" föreslår man "Om Ni vill överklaga detta beslut skall Ni skriva till X-myndigheten". Denna nya formulering, som är ett viktigt steg i demokratiseringen av myndigheternas språk, har antagits av bl.a. Domstolsverket, och den har också tagits in i LON:s Språk- och skrivregler (se nedan), som för övrigt har en spridning även utanför länsstyrelserna. CG

Språk- och skrivregler utgivna av LON, Länsstyrelsernas organisationsnämnd. LiberUtbildningskonsult, Stockholm 1979. 85 s. + bil.

Häftet innehåller dels anvisningar för språkbehandlingen i de dokument som utgår från länsstyrelserna, dels anvisningar för systematisk maskinskrivning och dokumentteknik. Den språkliga delen tar upp sådant som interpunktion, uppställning av dokument m.m. samt råd och rekommendationer av stilistisk natur i syfte att göra länsstyrelsernas språk modernare och smidigare (utarbetade i samråd med Svenska språknämnden). I denna upplaga av LON:s skrivregler finns en viktig nyhet, nämligen nya och begripligare mallar för besvärshänvisningar (ett resultat av Byråkratiutredningens arbete, jfr ovan). CG

Svartholm, Kristina: Svenskans artikelsystem. En genomgång av artikelbruket i vuxenspråket och en modell för analys av bruket i barnspråket. MINS, Meddelanden från institutionen för nordiska språk vid Stockholms universitet, 3. Stockholm 1978. 243 s.

Huvudsyftet med denna avhandling har varit att undersöka

hur förmågan att använda den bestämda och obestämda artikeln utvecklas under två månader hos en tvååring. För att kunna åstadkomma en modell för analysen av barnets artikelbruk har författaren fått göra en genomgång av artikelbruket i vuxenspråket. I denna genomgång ställer hon upp modeller för vad i språksituationen och i språket som styr talarens val av bestämd respektive obestämd artikel. Resultaten av barnspråksanalysen diskuteras i stor utsträckning ur metodisk synpunkt. *CG*

Svenskan i modern belysning. Ord och stil. Språkvårdssamfundets skrifter 9. Studentlitteratur, Lund 1978. 138 s.

Volymen innehåller plenarföredragen från Tionde sammankomsten för svenskans beskrivning. *Ulf Teleman* behandlar i uppsatsen "Grammatikens tillstånd och behov" de senaste femton årens utveckling av grammatiksynen i Sverige. *Teleman*, som själv gått i spetsen för grammatisk forskning i Sverige och som väl varit den främste att introducera nya grammatiska strömningar, slutar sin uppsats med att under rubriken "Missbruk av grammatik" ifrågasätta behovet av grammatikundervisning i modersmålet — på starkare grunder dock än de pedagogers som tidigare försökt avskaffa grammatiken i skolan. *Bengt Loman* diskuterar i sin uppsats "Språkmöte och variation" språksociologiska undersökningsmetoder. "Om textens dynamik" är det textlingvistiska bidraget; *Bengt Sigurd* visar olika principer att placera och presentera de olika elementen när man bygger upp en text. *Sven Öhman* redogör för "Aktuell svensk forskning i fonetik" och *Stig Eliasson* skriver om "Svensk kontrastiv lingvistik och felanalys: en översikt samt några aktuella frågor". I båda dessa uppsatser visas hur forskningen inom de lingvistiska delområdena nu söker sig ut från ett snävare formellt och strukturellt studium av språket. *CG*

Noen nyere ordbøger og ordlister

DANMARK

- Andersen, Helge: Om økonomi. En introduktionsbog.* Hans Reitzels Forlag, København 1978. (Ordlister: s. 151—159).
- Arkivordbog. Arkivets fagudtryk.* Udarb. af Dansk Arkivselskabs terminologiudvalg. Udg. af Dansk Arkivselskab. Universitetsforlaget i Aarhus, Århus 1978.
- Asmussen, H.: Ordbog for rensning, vask og rengøring. Tysk-dansk-engelsk, engelsk-dansk, tysk-dansk.* Teknologisk Instituts Forlag, [København] 1978.
- Belysningsmaster. Terminologi.* Dansk Standard. DS/EN 40-1. Dansk Standardiseringsråd, København 1978.
- Bohn, Oluf: Nybrud i den katolske kirke.* Berlingske Forlag, København 1978. (Leksikalske stikord: s. 162—168).
- Bork, Egon: Dansk-tysk Ordbog.* 7. udg. Gyldendal, København 1978.
- Bork, Egon: Tysk-dansk Ordbog.* 10. udg. Gyldendal, København 1978.
- Brixtofte, Peter og Reckweg, Knud: Børsens økonomiske leksikon.* 2. rev. opl. A/S Forlaget Børsen, København 1978.
- Bruun, Erik: Dansk Sprogbrug. En stil- og konstruktionsordbog.* Gyldendal, København 1978.
- Brüel, Sven: Gyldendals Fremmedordbog.* 7. udg., 2. opl. med tilføjelser. Gyldendal, København 1978.
- Byggnadsglasordlista. Sv-E-F-D-Da-No-Fi.* Tekniska nomenklaturcentralens publikationer nr 70. Stockholm 1978.
- Danfoss ordliste. Dansk-engelsk-tysk.* 3. udg. TC-D, Den Centrale Service for udvikling, Danfoss, [Nordborg] 1978.
- Dansk Ingeniørforenings norm for vandinstallationer,* Dansk Standard. DS 439. Teknisk Forlag, København 1978. (Definitioner: s. 11—16).

- De narkotiske stoffers terminologi.* 2. udg. Europa-Parlamentet, Direktoratet for oversættelse og terminologi, Terminologicentralen, [Luxembourg] 1978.
- Døygård, Heino: Politikens Cykelbog. Håndbog for cyklister.* Politikens Forlag, København 1978. (Cykelsportens udtryk: s. 128—130; Engelsk-Dansk ordbog over cykeludtryk: s. 135—136).
- EDB-ordbog. Opslagsbog for EDB-udtryk.* 2. rev. udg. LEC, Landbrugets EDB-Center, Risskov 1978.
- Emballage. Hermetisk lukkede metaldåser til levnedsmidler. Terminologi og specifikationer.* Dansk Standard. DS/ISO 90. Dansk Standardiseringsråd, København 1978.
- Hansen, Henny Harald: Politikens dragtleksikon.* Politikens Forlag, København 1978.
- Hermann, Jesper og Gregersen, Frans: Gennem Sproget. Om undersøgelse af sprogbrug i samfundet.* Gyldendal, København 1978. (Ordlister: s. 183—185).
- Internationale forkortelser.* Udenrigsministeriets erhvervstjeneste. København 1975.
- Jensen, Erik V.: De grammatiske betegnelser.* Dansk, latin, engelsk, tysk, fransk. Latin, dansk, engelsk, tysk, fransk. Gyldendal, København 1978.
- Jordbrug. Malkemaskineinstallationer. Ordliste.* Dansk Standard. DS/ISO 3918. Dansk Standardiseringsråd, København 1978.
- Katalogiseringsregler og bibliografisk standard for danske folkebiblioteker. 2. del. Beskrivelse af monografier. Baseret på ISBD(M) — International Standard Bibliographic Description for Monographic Publications.* Udarb. af Det Danske Katalogregeludvalg. Foreløbig udg., 2. opl. Bibliotekscentralen, Ballerup 1976. (Ordlister med definitioner: s. 89—93).
- Kortlægning af UPPHANDLINGSPROCESSEN ved statslige vejentrepriser.* Rapport 1. Nordisk Vejteknisk Forbund, København 1976.
- Kylling, Preben: Filatelistisk fremmedordbog.* Dansk, engelsk, fransk, tysk, italiensk, spansk og portugisisk. Kylling & Søn, Helsingør 1978.

- Landmobile radiosystemer.* SRA. Ordbog over fagudtryk og deres betydning. Udg. af L M Ericsson Radio, Kuldysse 21, 2630 Tåstrup [1978?].
- Momsvokabular.* Merværdiafgiften i fællesskabsdokumenter. *Sekssproget vokabular.* Commission des Communautés européennes. Bureau de terminologie, Bruxelles 1978.
- Munch-Petersen, Valfrid Palmgren og Hartmann, Ellen:* *Svensk-dansk Ordbog* [mindre udg.]. 2. udg. Gyldendal, København 1978.
- Muschinsky, Lars Jakob og Schnack, Karsten:* *Pædagogisk Opslagsbog.* Alfabetisk ordnet. Christian Ejlers' Forlag, København 1978.
- Nielsen, Kaj:* *Er det farligt?* Marihuana, Hash, LSD, Amfetamin, Preludin, Mescaline, Opium, Morfin. Gyldendal, København 1969. (Ordliste: s. 70—75).
- Ostehandelens Leksikon.* Udg. af Ostehandlerforeningen for Danmark. [København] 1976.
- Parlör i marknadsföringstänkande.* Marknaden 10/78. Svensk-dansk-norsk ordliste.
- Pedersen, Henning Kragh:* *Rimsmeden. Praktisk rimordbog for lejlighedsdigtere og versemagere med vejledning i at skrive selskabssange og versificerede taler.* Stjernebøgernes Informationsserie. Vinten, København 1978.
- Retterstøl, Nils:* *Stofmisbrug.* Gyldendal, København 1971. (Ordforklaringer: s. 158—167).
- Schiørring, Nils:* *Musikkens Historie i Danmark. Bind 3.* Politikens Forlag, København 1978. (Ordbog: s. 381—430).
- Skjærven, Knut:* *Filmvidenskab. Et fænomenologisk essay.* Berlingske Forlag, København 1978. (Leksikalske stikord: s. 210—213).
- Sneum, Jan:* *Rock.* 2. udg. Politikens Forlag, København 1978. (Ordliste: s. 423—430).
- Svejsning. Benævnelser og definitioner. Svejsefejl.* Dansk Standard. DS 315.2. Dansk Standardiseringsråd, København 1979.
- Sørensen, N. Chr.:* *Fransk-dansk Ordbog.* 7. udg. Gyldendal, København 1978.
- Teaterord. Leikhusord. Teatterisanoja. Theaterwörter. Theatre words. Termes de théâtre.* E-F-D-Da-No-Sv-Is-Fi. Nordiska

- Teaterunionen, Stockholm 1978.
- Teknisk tegning. Angivelse af overfladebeskaffenhed på tegninger.* Dansk Standard. DS 58. (Ordlister — dansk, engelsk, fransk og tysk: s. 11). Dansk Standardiseringsråd, København 1978.
- Terminologiens terminologi.* Dansk Standard. DS/ISO/R 1087. Dansk Standardiseringsråd, København 1978.
- Trapper. Terminologi.* Dansk Standard. DS 1107. Dansk Standardiseringsråd, København 1978.
- Valgterminologi.* Europa-Parlamentet. Direktoratet for oversættelse og terminologi. Terminologicentralen, [Luxembourg] 1979.
- Varmepumpevokabular.* Commission des Communautés européennes. Bureau de terminologie. Bruxelles 1978.
- Vinterberg, Hermann og Axelsen, Jens: Dansk-engelsk Ordbog.* 8. udg Gyldendal, København 1978.
- Warrern, Allan: Engelsk-Dansk Teknisk Ordbog.* 7. rev. og øgede udg. Clausen Bøger, Aschehoug, København 1978.
- Økonomisk terminologi.* Europa-Parlamentet. Direktoratet for oversættelse og terminologi. Terminologicentralen, [Luxembourg] 1979.

FINLAND

- Farbregd, Turid—Kämäräinen, Aili: Suomi-norja-suomi taskusanakirja* (finsk-norsk-finsk fickordbok). WSOY. Porvoo 1978. 636 s.
- Hansson, Sven Ove: Työsuojelun sanakirja* (översättning och bearbetning för finska förhållanden av Arbetsmiljö från A till Ö). Tammi. Helsinki 1978. 221 s.
- Hartimo, I.: Tietojenkäsittely- ja mikroprosessoriteknikan sanasto* (ADB- och mikroprocessteknisk ordlista). 2. painos. Helsingin teknillinen korkeakoulu, sovelletun elektroniikan laboratorio. Series A nro 35. Otaniemi 1979. 38 s.
- Keskustermien sanakirja* (ordbok över telefonväxeltermer). Engelsk-tysk-svensk-finsk. Puhelinlaitosten liitto r.y. Helsinki 1977. 212 s.

- Krawczykiewicz, Antoni: Suomi-puola-suomi taskusanakirja* (finsk-polsk-finsk fickordbok). WSOY. Porvoo 1979. 687 s.
- Kuljettimet. Luokittelu ja sanasto* (transportörer, klassificering och ordlista). SFS 4200. Suomen Standardisoimisliitto. Helsinki 1978. 108 s.
- Lexicon forestale. Metsäsanakirja — skogsordbok.* Finsk-svensk-engelsk-tysk-rysk. WSOY. Porvoo 1979. 592 s.
- Lift vocabulary*
- Finnish-Swedish-Finnish. 2 ed. Kone Oy. Hyvinkää 1978. 132 s.
- Finnish-English-Finnish. 2 ed. Kone Oy. Hyvinkää 1978. 157 s.
- Finnish-German-Finnish. 2 ed. Kone Oy. Hyvinkää 1978. 160 s.
- English-Swedish-English. 2 ed. Kone Oy. Hyvinkää 1978. 131 s.
- English-German-English. 2 ed. Kone Oy. Hyvinkää 1978. 157 s.
- German-Swedish-German. 2 ed. Kone Oy. Hyvinkää 1978. 143 s.
- Ordbok över Finlands svenska folkmål. Häfte 2 (band I: 2).* Red. av Olav Ahlbäck. Forskningscentralen för de inhemska språken, Skrifter 1. Helsingfors 1978. 208 s.
- Pesonen, Pentti: Ranskalais-suomalainen sanakirja* (fransk-finsk ordbok). Otava. Keuruu 1978. 746 s.
- Porko, Leena: Ajankohtainen sihteerin perussanasto* (aktuell ordlista för sekreterare). Finsk-engelsk-finsk. 5. painos. Helsingin kauppakorkeakoulun julkaisuja C-14. Gaudeamus. Helsinki 1977. 152 s.
- Rakennusmittausanasto* (byggnadsmättningsordlista). Finsk-svensk-engelsk-fransk-tysk. RT 02-10003. Rakennustietosäätiö 1978. 12 s.
- Rationalisointisanasto* (rationaliseringsordlista). Finsk-svensk-engelsk-tysk. 2. korj. ja täyd. painos. Rationalisointiliitto ry. 1978. 16 s.
- Saukkonen, Pauli—Haipus, Marjatta—Niemi—Antero—Sulkala, Helena: Suomen kielen taajuussanasto* (finsk frekvensordbok). WSOY. Porvoo 1979. 536 s.

- Suomen kielen etymologinen sanakirja VI* (finsk etymologisk ordbok). Red. av Erkki Itkonen, Aulis J. Joki och Reino Peltola. *Lexica Societatis Fenno-Agricae XII: 6. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 2. Suomalais-Ugrilainen Seura. Helsinki 1978. 222 s.*
- Talvitie, Jyrki K.—Helastie, Ilkka—Palovuori, Tapani: Ranskalais-suomalainen tekniikan ja kaupan sanakirja. Tietoteos. Forssa 1978. 296 s.*
- Valssaamotekniikan sanasto* (valsningsteknisk ordlista). Finsk-svensk-engelsk-tysk. SFS-käsikirja 21. Suomen Standardisointiliitto. Helsinki 1978. 98 s.
- Wiklund, Raimo—Laurén, Christer: Laskentatoimen sanasto. Redovisningens terminologi. Svensk-finsk-svensk. Otava. Keuruu 1978. 403 s.*
- Yritystalouden perussanasto* (företagsekonomisk basordlista). Taloustieto r.y. Vaasa 1978. 37 s.

NORGE

- Bennet, Roger G.: Naturgeografisk ordbok. Engelsk-norsk. Bergen: Universitetet i Bergen, Geografisk institutt, 1976. 84 bl.*
- Berulfsen, Bjarne: Engelsk-norsk ordbok. Ved Bjarne Berulfsen og Torkjell K. Berulfsen. Ny rev. utg. Oslo: Kunnskapsforlaget, 1978. 428 s. (Kunnskapsforlagets blå ordbøker.)*
- Berulfsen, Bjarne: Fremmedordbok. Ved Bjarne Berulfsen og Dag Gundersen. 14. utg. Oslo: Kunnskapsforlaget, 1978. 317 s. (Kunnskapsforlagets blå ordbøker.)*
- Bjørnsen, Hilde: Svensk for norske TV-seere. Ord og uttrykk i utvalg. Oslo: Grøndahl, 1978. 80 s.*
- Det norske Akademi for Sprog og Litteratur: Hvordan uttales...? Uttaleliste for riksmålet. Oslo: Dreyer, 1979.*
- Dietrichson, Jan W.: Engelsk-norsk, norsk-engelsk. Ved Jan W. Dietrichson og Orm Øverland. 7. oppl. Oslo: Kunnskapsforlaget, 1978. 448 s. (Kunnskapsforlagets lommeordbøker.)*
- Erichsen, Gerda Moter: 300 uttrykk og vendinger på norsk, engelsk, tysk og fransk. Oslo: Kunnskapsforlaget, 1977. 105 s.*

- Farbregd, Turid: Finsk-norsk, norsk-finsk lommeordbok.* Av Turid Farbregd, Aili Kämäräinen. Oslo: Kunnskapsforlaget, 1978. 636 s.
- Gabrielsen, Egill Daae: Norsk-engelsk handelsordbok.* Oslo: Kunnskapsforlaget, 1978. 199 s.
- Hanheide, Bjørn: Norsk-engelsk-tysk merkantil ordbok.* Oslo: Tanum-Norli, 1979. 294 s.
- Hellevik, Alf (hovedred.): Norsk Ordbok. Band II* (dokument-flusken). Ordbok over det norske folkemålet og det nynorske skriftmålet. Oslo: Det Norske Samlaget, 1979. 320 s.
- Intergovernmental maritime consultative organization (IMCO): Maritime standarduttrykk.* Engelsk-norsk. IMCOs standard marine navigational vocabulary. Utg. av Sjøfartsdirektoratet. Rev. utg. Oslo: Universitetsforlaget, 1977. 64 s.
- Kirkeby, Willy: Norsk-engelsk ordbok.* 4. utg. Oslo: Kunnskapsforlaget, 1978. 514 s. (Kunnskapsforlagets blå ordbøker.)
- Knoph, Roald: Engelsk for hotell- og restaurantfaget.* Utg. av Hotell- og turistdirektoratet. 2. utg. Oslo: Universitetsforlaget: Yrkesopplæringsrådet, 1976. 98 s.
- Norges skipsforskningsinstitutt: Ord og uttrykk i offshore-industrien.* Norsk og engelsk ordliste. Trondheim, 1978. 40 bl.
- Raknes, Ola: Fransk-norsk ordbok.* Oslo: Noregs boklag, 1976. 1098 s.
- Rommetveit, Magne (red.): Norsk landbruksordbok I—II.* Norske oppslag med oversettelser og register på samisk, svensk, dansk, engelsk, tysk, islandsk og finsk. Oslo: Det Norske Samlaget, 1979. 983 s.
- Rådet for teknisk terminologi: Ordbok for automatiseringsteknikk.* Norsk-engelsk-tysk. Oslo: Universitetsforlaget 1978. 144 s.
- Scott, Christopher: A learner's first dictionary.* Engelsk-engelsk ordbok for grunnskolen med norsk glossar. Oslo: Tanum-Norli, 1978. 220 s.

SVERIGE

Den svenska förteckningen har utarbetats av Tekniska nomenklaturcentralen (TNC) och Svenska språknämnden.

Ahlgren, N.: Vägtrafikordlista. Stockholm 1977. 190 s.

Engelsk-svensk elteknisk ordbok. Ca 1 800 termer + lista med ca 2 000 förkortningar. Ingenjörskörlaget. Stockholm 1978. 160 s. Ill.

Engström, E.: Svensk-engelsk teknisk ordbok = Swedish-English technical dictionary. 10 utg. Stockholm 1977. 973 s.

Engström, E.: Engelsk-svensk teknisk ordbok = English-Swedish technical dictionary. 13 utg. Stockholm 1978. 1026 s.

Eriksson, E.: Modernt företagsekonomiskt lexikon. Ca 3 000 termer. Stockholm 1977. 350 s.

Kortfattad rysk-svensk och svensk-rysk ordlista inom samhällsområdet: funktionella termer/Centrala forsknings- och projekteringsinstitutet för stadsbyggnad vid Gosgrazdanstroj, Centrum för vetenskaplig-teknisk information inom civilbyggande och arkitektur & Statens institut för byggnadsforskning. Prel. utg. svensk-rysk, rysk-svensk. Ca 1 000 termer. Statens råd för byggnadsforskning. Stockholm 1978. 130 s.

Litet fiskelexikon: kortfattade definitioner av ord och uttryck som kan möta en fiskare. Ca 250 termer. Fritidsfiskarna. U.o. & u.å. 14 s.

Marknadsförbundets begreppskatalog. Ca 130 termer med förklaringar. Sveriges Marknadsförbund. Stockholm 1977. 62 s.

Maupoix, E.: Svensk-fransk affärsordlista. Ca 7 000 termer. 3 utg. Stockholm 1978. 143 s.

Multilingual dictionary of fish and fish products/Organization for Economic Co-operation and Development, OECD. Engelska-franska-tyska-spanska-italienska-nederländska-danska-norska-svenska-isländska-polska-serbokroatiska-turkiska-japanska-grekiska. 1 117 termer. Def. på engelska och franska. 2 ed. Paris 1978. 430 s.

Ord och uttryck inom patentväsendet. G. Hillbom & T. Jakobson. Svenska-engelska-franska-tyska. Ca 1 000 termer. 3 uppl. Patentverkets bibliotek, Stockholm 1978. 180 s. + register.

A4.

Ordlista för energikris. Ca 150 termer. Ordförklaringar. Måttenheter. Överstyrelsen för ekonomiskt försvar, ÖEF. Stockholm 1977. 48 s.

Sjögren, Peter A.: Termer i allmän språkvetenskap. Ett systematiskt lexikon. Akademilitteratur, Stockholm 1979. 177 s. (Anmäls på s. 138.)

Spansk-svensk ordbok. B. Cederholm, I. Carlsson, J. Rangel-Gallardo, M. Chiarri. Ca 40 000 ord. Stockholm 1976. 509 s.

Spansk-svensk ordbok. Stockholm 1976. 329 s.

Svensk-engelsk teknisk ordlista. STAL-LAVAL. U.o. & u.å. 37 s. A4.

Svensk-engelskt/engelsk-svenskt handelslexikon. Ca 5 500 termer. AB Grafisk Formgivning J Sanders. Stockholm 1978. 126 s.

Svensk-spansk ordbok: med handels- och tekniska termer. A. Åkerlund. Stockholm 1977. 389 s.

Svensk standard:

Databehandling: ordlista; representation av data. Svenska-engelska-franska. Ca 60 termer. Def. på svenska. SIS Standardiseringsgrupp. SS 01 16 05. Stockholm 1978. 8 s. A4.

Databehandling: ordlista; organisering av data. Svenska-engelska-franska. Ca 130 termer. Def. på svenska. SS 01 16 04. Stockholm 1978. 14 s. A4.

Databehandling: ordlista; funktionssäkerhet och underhåll. Svenska-engelska-franska. 20 termer. Def. på svenska. SIS Standardiseringsgrupp. SS 01 16 14. Stockholm 1979. 5 s. A4.

Dokumentation: hyllställ för arkiv och bibliotek: termer och huvudmått. Ca 60 termer+def. 2 utg. SS 83 62 51. Stockholm 1978. 7 s. A4.

Planglas: terminologi. Ca 40 termer+def. Byggstandardiseringen, BST. 4 utg. SS 22 44 01. Stockholm 1978. 2 s. A4.

Svensk teleordsamling: register över termer i vissa svenska elektroniska normer. 3 000 termer. SEN/Svenska Elektriska Kommissionen, SEK. SS 401 10 01. Stockholm 1978. 19 s. A4.

- Ventilavledare*: ordlista. Svenska-engelska-franska. 54 termer + def. Svenska Elektriska Kommissionen, SEK. SS 428 04 01. Stockholm 1978. 11 s. A4.
- Teaterord*. Engelska-franska-tyska-danska-norska-svenska-isländska-finska. 924 termer. Utg. av Nordiska teaterunionen. Stockholm 1978. 205 s. III.
- Tekniska nomenklaturcentralens publikationer*:
- TNC 69 Luftbehandlingsordlista. Svenska-engelska-franska-tyska-finska. 742 termer. Def. på svenska. Stockholm 1978. 204 s. III.
- TNC 70 Byggnadsglasordlista. Svenska-engelska-franska-tyska-danska-norska-finska. 274 termer. Def. på svenska. Stockholm 1978. 106 s.
- TNC 71 Skogsordlista. 2 omarb. utg. Svenska-engelska. 4 570 termer. Def. på svenska. Stockholm 1978. 676 s. III.
- The presentation and terminology of company accounts in ten European countries*. Engelska-franska-tyska-spanska-italienska-nederländska-svenska. Def. på engelska. Termerna uppdelade ländervis. The European Federation of Financial Analysts Societies. U.o. 1977. 128 s. A4.
- Utvidgat nordiskt samarbete på kärnsäkerhetsområdet: kvalitetssäkring: terminologi*. Kraftimport I/S, Norges vassdrags- og elektrisitetsvesen, Statens kärnkraftsinspektion & Statens tekniska forskningscentral. Engelska-danska-norska-svenska-finska. 77 termer. Def. på samtliga språk. Nordiskt kontaktorgan för atomenergifrågor, NKA. Stockholm 1978. 41 s.
- Vägtrafikteknisk nomenklatur*: begreppsdefinitioner och termer. Ca 500 termer. Transportforskningskommissionen & Trafiktekniska föreningen (TFK-rapport 1978: 2). Stockholm 1978. 69 s. A4.

Om forfatterne

- Sture Allén*, f. 1928. Professor, föreståndare för Språkdata, avdelningen för språklig databehandling vid Göteborgs universitet.
- Else Bojsen*, f. 1942. Amanuensisvikar i Dansk Sprognævn siden marts 1979.
- Ulla Clausén*, f. 1940. Fil. dr., forskningsassistent vid Svenska språknämnden sedan 1977.
- Arnold Dalen*, f. 1931. Cand. philol., førsteamanuens ved Nordisk institutt, Universitetet i Trondheim.
- Lise Ettrup*, f. 1940. Adjunkt ved gymnasieskolen. Formand for Dansk lærerforeningens gymnasiefraktion. Medlem af Dansk lærerforeningens nordiske udvalg.
- Catharina Grünbaum*, f. 1944. Fil. mag., forskningsassistent vid Svenska språknämnden (tidigare Institutet för svensk språkvård) sedan 1971.
- Jan Ragnar Hagland*, f. 1943. Cand. philol., amanuens ved Nordisk institutt, Universitetet i Trondheim.
- Erik Hansen*, f. 1931. Professor i dansk sprog ved Københavns Universitet. Medlem af Dansk Sprognævn siden 1973.
- Terho Itkonen*, f. 1933. Professor i finska vid Helsingfors universitet. Medlem av Finska språknämnden sedan 1965, ordförande sedan 1969.
- Henrik Galberg Jacobsen*, f. 1944. Amanuensis i Dansk Sprognævn siden 1972.
- Alfred Jakobsen*, f. 1917. Professor i norrøn filologi ved Universitetet i Trondheim/Norges Lærerhøgskole.
- Allan Karker*, f. 1926. Lektor i nordiske sprog ved Aarhus Universitet. Medlem af Dansk Sprognævn siden 1970, formand siden 1973.

- Esko Koivusalo*, f. 1936. Chef för Finska språkbyrån (tidigare Institutionen för nufinska) sedan 1974.
- Ståle Løland*, f. 1945. Cand. philol. Daglig leder av Nordisk språksekretariat siden 1978.
- Inger Madsen*, f. 1928. Overlærer. Medlem af Dansk lærerforeningens nordiske udvalg.
- Bertil Molde*, f. 1919. Professor, föreståndare för Svenska språknämndens sekretariat (tidigare Institutet för svensk språkvård) sedan 1961.
- Per A. Pettersson*, f. 1944. Fil. dr., forskningsassistent vid Svenska språknämnden sedan 1976.
- Mikael Reuter*, f. 1943. Fil. kand., forskare vid Forskningscentralen för de inhemska språken och sekreterare för Svenska språknämnden i Finland.
- Jarle Rønhovd*, f. 1942. Cand. philol., amanuens ved Nordisk institutt, Universitetet i Trondheim.
- Arnold Thoresen*, f. 1927. Cand. philol., kontorsjef i Norsk språkråd siden 1972.

Register til Sprog i Norden 1970—79

Registret omfatter de ti årgange af Sprog i Norden der hidtil er udsendt. De årlige beretninger om sprognævne og samarbejdet imellem dem er ikke taget med, ej heller de bibliografiske afsnit.

Allén, Sture. 1978. Terminologi i nordiskt samarbeite. Föredrag vid konferensen NORDTERM 1978. 41—50.

— 1979. Om språkvårdens principer. 5—16.

Baumann Larsen, Mogens se *Kjær, Iver*

Benediktsson, Jakob. 1974. Sprogbrugen i Islands radio og TV. 73—74.

— 1977. Aktuelle problemer i islandsk sprogrøgt. 33—42.

Bergman, Gösta. 1971. Svenska lån från danskan, norskan och finskan. 49—56.

Besson, Haraldur. 1971. Isländskan i Nordamerika. 57—78.

Briem, Sigurður. 1972. Registrering och nybildning av tekniska ord i Island. 85—88.

Coward, Gorgus. 1973. Fra Norsk språknemnd til Norsk språkråd. 19—26.

dansk i Amerika *Kjær* 1972

dansk retskrivning *Spang-Hanssen* 1970

Dansk Sprognævn *Hansen* 1979, *Hjorth* 1970, *Jacobsen* 1979, *Karker* 1979, *Spang-Hanssen* 1972

datamaskinel sprogbehandling *Heggstad* 1972

edb se datamaskinel sprogbehandling

etermedier se radio- og tv-sprog

Ettrup, Lise og *Madsen, Inger*. 1979. Samarbejde mellem modersmållærerforeningerne i Norden. 91—96.

finlandssvensk i Amerika *Huldén* 1972

finsk i Amerika *Virtaranta* 1971

finsk sprogrøgt *Itkonen* 1979, *Koivusalo* 1979, *Sadeniemi* 1970

Forskningscentralen för de inhemska språken *Huldén* 1976

færøsk sprogrøgt *Larsen* 1975

Galberg Jacobsen, Henrik se *Jacobsen, Henrik Galberg*

grannspråk se nabosprogsundervisning

Grünbaum, Catharina. 1977. Ett nordiskt språksekretariat. 23—32.

— 1978. Nordiska språksekretariatet. 134—138.

— 1979. Det nordiska argumentet i Svenska språknämndens rådgivning. 66—78.

grønlandsk retskrivning *Petersen* 1975

Hambro, Carl. 1970. Oversettelse og språkbrøkt. 154—161.

Hansen, Erik. 1979. Argumenter i konflikt. 47—57.

Hasselmo, Nils. 1971. Det svenska språket i Amerika. 125—162.

Haugen, Einar. 1971. Norsk i Amerika: Studier og status. 111—124.

Heggstad, Kolbjørn. 1972. Datamaskinell språkbehandling — og nordisk samarbeid. 103—108.

Hellevik, Alf. 1970. Utviklinga i norsk rettskriving etter Stockholms-møtet 1869. 49—65.

— 1971. Om påverknad på norsk frå andre nordiske språk. 37—47.

— 1973. Samarbeid om reformer i lovspråket. 51—54.

Hjorth, Poul Lindegård. 1970. Sprognævn og offentlighed. Erfaringer fra arbejdet i Dansk Sprognævn. 107—125.

— 1972. Nabosprogene i den højere danske skole. Et historisk rids med kommentarer. 25—44.

— 1975. Bro over dansk-finsk sprogløft? 67—76.

Huldén, Lars. 1972. Finlandssvenskan i USA och Kanada. 59—72.

— 1976. Forskningscentral för språken i Finland. 31—36.

indbyggerbetegnelser se nationalitetsbetegnelser

islandsk i Amerika *Bessason* 1971

islandsk sprogrøgt *Benediktsson* 1977, *Briem* 1972

Itkonen, Terho. 1974. [Modersmålsundervisning vid universitetsutbildning]. 118—122.

— 1979. Normering och argumentering i finsk språkvård. 26—27.

Jacobsen, Henrik Galberg. 1979. De eksplicitte præmisser i Dansk Sprognævns rådgivning. 34—47.

kancellistil se lovsprog

Karker, Allan. 1971. Om svensk og norsk indflydelse på moderne dansk. 29—36.

— 1973. Dansk lovsprog og kancellistil. 61—74.

— 1976. Nordisk retskrivning — den ideale fordring. 39—84.

— 1978. Det nordiske sprogfællesskab — historisk set. 5—16.

— 1979. Det nordiske argument i Dansk Sprognævns rådgivning. 57—65.

Kjær, Iver og *Baumann Larsen, Mogens.* 1972. Dansk i Amerika: Status og perspektiv. 45—58.

Koivusalo, Esko. 1979. Språkvården, samhället och politiken. 22—25.

kringkasting se radio- og tv-sprog

Kristensen, Peter Søby. 1977. Dansk og de andre nordiske sprog på Island. 43—52.

Larsen, Kaj T. 1975. Lidt om færøsk sprogrøgt. 53—56.

Larsen, Mogens *Baumann* se *Kjær, Iver*

Lian, Bjørn Ebbe. 1972. Problemer innen fagspråkene. 89—94.

Lindegård *Hjorth, Poul* se *Hjorth, Poul Lindegård*

lovsprog *Hellevik* 1973, *Karker* 1973, *Molde* 1973

lån *Karker* 1971 (i dansk), *Hambro* 1970 og *Hellevik* 1971 (i norsk), *Bergman* 1971 (i svensk)

Madsen, Inger se *Ettrup, Lise*

Magga, Ole Henrik. 1975. Samisk språk og Samisk Språknemnds arbeid. 37—52.

massemedier se radio- og tv-sprog

medicinsk sprog *Molde* 1978

modersmålsundervisning *Ettrup* 1979, *Itkonen* 1974, *Molde* 1974b

Molde, Bertil. 1970. Språkvården och massmedierna. 126—144.

— 1973. Den svenska språknämnden och myndigheternas språk. 55—60.

— 1974a. Språket i svensk radio och tv. 75—80.

— 1974b. [Modersmålsundervisning vid universitetsutbildning].

115—118.

— 1978. En svensk medicinsk språknämnd. 51—54.

— 1979. Principer för Svenska språknämndens rådgivningsarbete. 17—21.

morsmålsundervisning se modersmålsundervisning

myndighedernes sprog se lovsprog

nabosprogsundervisning *Hjorth 1972, Kristensen 1977, Sandvei 1973, Ullstad 1973*; se også sprogforståelse

nationalitetsbetegnelser. 1973. 75—107 (dansk-norsk-svensk-finsk), 1974. 81—113 (dansk-færøsk-islandsk)

navne på stater se nationalitetsbetegnelser

Nicklin, Egil. 1972. Några tankar kring tekniskt terminologiarbete i praktiken. 79—84.

nordiske sprog i Amerika se under de enkelte sprog

nordisk sprogfællesskab se sprogfællesskab i Norden

nordisk sprogsamarbejde *Ettrup 1979, Sudmann 1970*

Nordisk Sprogsekretariat *Grünbaum 1977 og 1978*

norsk i Amerika *Haugen 1971*

norsk retskrivning *Hellevik 1970*

Norsk språknemnd se Norsk språkråd

Norsk språkråd *Coward 1973, Thoresen 1979*

nye ord *Petersen 1977*

Nämnden för svensk språkvård se Svenska språknämnden

officielt sprog se lovsprog

Ohlsson, Stig Örjan. 1978. Nordisk språkhistoria och nordisk språkvård. 17—40.

orddannelse *Petersen 1977*

oversættelse *Hambro 1970*

Petersen, Pia Riber. 1977. Ord avler ord. Nogle produktive sammensætningsled i dansk siden 1955. 53—68.

Petersen, Robert. 1975. Om grønlandsk — og om den nye grønlandske retskrivning. 57—66.

principper for sprognævnenes rådgivning *Allén 1979, Grünbaum 1979, Hansen 1979, Itkonen 1979, Jacobsen 1979, Karker 1979, Koivusalo 1979, Molde 1979, Reuter 1979, Thoresen 1979*

påvirkning se lån

radio- og tv-sprog *Benediktsson 1974, Molde 1970 og 1974a,*

- Sadeniemi 1974, Skaarup 1974, Vinje 1974, Westman 1974 Ranta, Osmo. 1976. Tekniikan Sanastokeskus — Centralen för Teknisk Terminologi. 37—38.*
- retskrivning *Karker 1976*; se også under de enkelte sprog
- Reuter, Mikael. 1979. Det nordiska argumentet i finlands-svensk språkrådgivning. 79—80.*
- Riber Petersen, Pia se *Petersen, Pia Riber*
- rundradio se radio- og tv-sprog
- rättstavning se retskrivning
- Sadeniemi, Matti. 1970. Finsk purism och nationalism. 145—153.*
- *1974. Finska språket i Finlands rundradio. 69—72.*
- Samisk språknemnd *Magga 1975*
- sammensætninger *Petersen 1977*
- Sandvei, Marius. 1973. Våre nordiske grannespråk i norsk skole. 27—32.*
- Selander, Einar. 1972. Terminologisamarbete i Norden — erfarenheter i Sverige. 95—102.*
- Skutnabb-Kangas, Tove. 1975. Om finnarnas svårigheter i att förstå danska. 77—84.*
- Skaarup, Henning. 1974. Om sproget i radio og tv. 59—62.*
- Spang-Hanssen, Henning. 1970. Den retskrivningsmæssige udvikling i Danmark siden det nordiske retskrivningsmøde i Stockholm 1869. 37—48.*
- *1972. Teknisk terminologiarbejde i Danmark og Dansk Sprognævns rolle heri. 73—78.*
- sprogforståelse *Hjorth 1975, Skutnabb-Kangas 1975*; se også nabosprogsundervisning
- sprogfællesskab i Norden *Karker 1978, Ohlsson 1978*
- sprogrøgt se principper for sprognævnenes rådgivning og under de enkelte sprog
- språk- se sprog-
- statsnavne se nationalitetsbetegnelser
- Stockholmsmødet 1869 *Hellevik 1970, Spang-Hanssen 1970, Ståhle 1970*
- Ståhle, Carl Ivar. 1970. Det nordiska rättstavningsmötet 1869 och hundra års svensk rättstavning. 5—36.*
- Sudmann, Arnulv. 1970. Nordisk språksamarbeid. 66—106.*

Svenska språkbyrån *Reuter* 1979
Svenska språknämnden *Grünbaum* 1979, *Molde* 1973 og 1979
Svenska språknämnden i Finland *Reuter* 1979
svensk i Amerika *Hasselmo* 1971
svensk retskrivning *Stähle* 1970
Søby Kristensen, Peter se *Kristensen, Peter Søby*
teknisk terminologi *Allén* 1978, *Briem* 1972, *Lian* 1972, *Nicklin*
1972, *Ranta* 1976, *Selander* 1972, *Spang-Hanssen* 1972
Thoresen, Arnold. 1979. Prinsipper for Norsk språkråds rådgivingsarbeid. 28—33.
tv se radio- og tv-sprog
Ullstad, Evert. 1973. Grannspråksundervisningen i svenska skolor. 33—50.
Vinje, Finn-Erik. 1974. Språket i kringkastinga. 25—58.
Virtaranta, Pertti. 1971. Finska i Amerika. 79—110.
Westman, Sten Olof. 1974. Språket i finlandssvensk radio och tv. 63—68.
ætermedier se radio- og tv-sprog
översättning se oversættelse